

Kode Mapel : 748GM000

MODUL GURU PEMBELAJAR BAHASA SUNDA SMA/SMK KELOMPOK KOMPETENSI J

PEDAGOGIK:

PTK Dina Pangajaran Basa Sunda

PROFESIONAL:

Wanda Teks jeung Drama

Penulis

Dr. H. Dingding Haerudin, M.Pd.; HP:081321994797;
dingding_haerudin@yahoo.co.id

Penelaah

Dr. Hj. Ruhaliah, M.Hum

Ilustrator

Yayan Yanuar Rahman, S.Pd., M.Ed.; yyanuar_r@yahoo.co.id; 081221813873

Cetakan Pertama, 2016

Copyright© 2016

Pusat Pengembangan dan Pemberdayaan Pendidik dan Tenaga Kependidikan
Bidang Taman Kanak-kanak & Pendidikan Luar Biasa, Direktorat Jenderal Guru
dan Tenaga Kependidikan

Hak cipta dilindungi Undang-undang

Dilarang mengcopy sebagian atau keseluruhan isi buku ini untuk kepentingan
komersial tanpa izin tertulis dari Kementerian Pendidikan Kebudayaan.

KATA SAMBUTAN

Peran Guru Profesional dalam proses pembelajaran sangat penting sebagai kunci keberhasilan belajar siswa. Guru profesional adalah guru yang kompeten membangun proses pembelajaran yang baik sehingga dapat menghasilkan pendidikan yang berkualitas. Hal tersebut menjadikan guru sebagai komponen yang menjadi fokus perhatian pemerintah pusat maupun pemerintah daerah dalam peningkatan mutu pendidikan terutama menyangkut kompetensi guru.

Pengembangan profesionalitas guru melalui program Guru Pembelajar merupakan upaya peningkatan kompetensi untuk semua guru. Sejalan dengan hal tersebut, pemetaan kompetensi guru telah dilakukan melalui uji kompetensi guru (UKG) untuk kompetensi pedagogik dan profesional pada akhir tahun 2015. Hasil UKG menunjukkan peta kekuatan dan kelemahan kompetensi guru dalam penguasaan pengetahuan. Peta kompetensi guru tersebut dikelompokkan menjadi 10 (sepuluh) kelompok kompetensi. Tindak lanjut pelaksanaan UKG diwujudkan dalam bentuk pelatihan guru paska UKG melalui program Guru Pembelajar. Tujuannya untuk meningkatkan kompetensi guru sebagai agen perubahan dan sumber belajar utama bagi peserta didik. Program Guru Pembelajar dilaksanakan melalui pola tatap muka, daring (online), dan campuran (blended) tatap muka dengan online.

Pusat Pengembangan dan Pemberdayaan Pendidik dan Tenaga Kependidikan (PPPPTK), Lembaga Pengembangan dan Pemberdayaan Pendidik dan Tenaga Kependidikan Kelautan Perikanan Teknologi Informasi dan Komunikasi (LP3TK KPTK), dan Lembaga Pengembangan dan Pemberdayaan Kepala Sekolah (LP2KS) merupakan Unit Pelaksana Teknis di lingkungan Direktorat Jenderal Guru dan Tenaga Kependidikan yang bertanggung jawab dalam mengembangkan perangkat dan melaksanakan peningkatan kompetensi guru sesuai bidangnya. Adapun perangkat pembelajaran yang dikembangkan tersebut adalah modul untuk program Guru Pembelajar tatap muka dan Guru Pembelajar daring untuk semua mata pelajaran dan kelompok kompetensi. Dengan modul ini diharapkan program Guru Pembelajar memberikan sumbangan yang sangat besar dalam peningkatan kualitas kompetensi guru.

Mari kita sukseskan program Guru Pembelajar ini untuk mewujudkan Guru Mulia Karena Karya.

Jakarta, Februari 2016

Direktur Jenderal
Guru dan Tenaga Kependidikan

Sumarna Surapranata, Ph.D
NIP. 195908011985032001

KATA PENGANTAR

Kebijakan Kementerian Pendidikan dan Kebudayaan dalam meningkatkan kompetensi guru secara berkelanjutan, diawali dengan pelaksanaan Uji Kompetensi Guru dan ditindaklanjuti dengan Program Guru Pembelajar jenjang SD, SMP, SLB, SMA, dan SMK. Untuk memenuhi kebutuhan bahan ajar diklat tersebut, Pusat Pengembangan dan Pemberdayaan Pendidik dan Tenaga Kependidikan Taman Kanak-Kanak dan Pendidikan Luar Biasa (PPPPTK TK dan PLB), telah mengembangkan Modul Guru Pembelajar Bahasa Sunda jenjang SD, SMP, SLB, SMA, dan SMK. Kurikulum Guru Pembelajar Bahasa Sunda ini dirancang berdasarkan Peraturan Menteri Pendidikan Nasional Nomor 16 Tahun 2007 tentang Standar Kualifikasi Akademik dan Kompetensi Guru, Peraturan Gubernur Jawa Barat Nomor 69 Tahun 2013 tentang Pembelajaran Muatan Lokal Bahasa dan Sastra Daerah pada Jenjang Satuan Pendidikan Dasar dan Menengah, serta Permendikbud No. 79 Tahun 2014 tentang Muatan Lokal Kurikulum 2013.

Kedalaman materi dan pemetaan kompetensi dalam modul ini disusun menjadi sepuluh kelompok kompetensi. Setiap modul meliputi pengembangan materi kompetensi pedagogik dan profesional bagi guru Bahasa Sunda. Subtansi modul ini diharapkan dapat memberikan referensi, motivasi, dan inspirasi bagi peserta diklat dalam mengeksplorasi dan mendalami kompetensi pedagogik dan profesional guru Bahasa Sunda.

Kami berharap modul yang disusun ini dapat menjadi bahan rujukan utama dalam pelaksanaan Guru Pembelajar Bahasa Sunda. Untuk pengayaan materi, peserta diklat disarankan untuk menggunakan referensi lain yang relevan. Kami mengucapkan terimakasih kepada semua pihak yang telah berperan aktif dalam penyusunan modul ini.

Bandung, Februari 2016

Kepala,

Drs. Sam Yhon, M.M.

NIP. 195812061980031003

DAPSTAR EUSI

KATA SAMBUTAN	iii
KATA PENGANTAR.....	v
DAPSTAR EUSI.....	vii
DAPSTAR GAMBAR	x
BUBUKA	1
A. Kasang Tukang	1
B. Tujuan	1
C. Peta Kompeténsi.....	1
D. Ambahan.....	2
E. Cara Ngagunakeun Modul.....	3
KOMPETENSI PEDAGOGIK: PTK DINA PANGAJARAN BASA SUNDA.....	5
KAGIATAN DIAJAR 1	7
RÉFLÉKSI PANGAJARAN BASA SUNDA.....	7
A. Tujuan	7
B. Indikator Kahontalna Kompeténsi.....	7
C. Pedaran Matéri	7
D. Kagiatan Diajar	16
E. Latihan/Pancén.....	17
F. Tingkesan	17
G. Uji balik jeung Lajuning Laku	17
LAJUNING LAKU HASIL RÉFLÉKSI.....	19
A. Tujuan	19
B. Indikator Kahontalna Kompeténsi.....	19
C. Pedaran Matéri	19
D. Kagiatan Diajar	22
E. Latihan/Pancén.....	22
F. Tingkesan	23
G. Uji balik jeung Lajuning Laku	23
KAGIATAN DIAJAR 3:.....	25
HAKÉKAT PENELITIAN TINDAKAN KELAS (PTK).....	25
A. Tujuan	25
B. Indikator Kahontalna Kompeténsi.....	25
C. Pedaran Matéri	25
D. Kagiatan Diajar	34

E. Latihan/Pancén.....	34
F. Tingkesan	34
G. Uji Balik jeung Lajuning Laku.....	35
KAGIATAN DIAJAR 4:	37
NGALAKSANAKEUN PENELITIAN TINDAKAN KELAS	37
A. Tujuan	37
B. Indikator Kahontalna Kompetensi.....	37
C. Pedaran Matéri	37
D. Kagiatan Diajar	55
E. Latihan/Pancén.....	56
F. Tingkesan	56
G. Uji Balik jeung Lajuning Laku.....	57
KOMPETENSI PROFESIONAL: WANDA TEKS JEUNG DRAMA.....	59
KAGIATAN DIAJAR 5:	61
PAGUNEMAN.....	61
A. Tujuan	61
B. Indikator Kahontalna Kompeténsi.....	61
C. Pedaran Materi	61
D. Kagiatan Diajar	75
E. Latihan/Pancén.....	75
F. Tingkesan	76
G. Uji Balik jeung Lajuning Laku.....	76
KAGIATAN DIAJAR 6:	79
BIOGRAFI JEUNG OTOBIOGRAFI	79
A. Tujuan	79
B. Indikator Kahontalna Kompeténsi	79
C. Pedaran Matéri	79
D. Kagiatan Diajar	88
E. Latihan/Pancén	88
F. Tingkesan	88
G. Uji Balik jeung Lajuning Laku.....	89
KAGIATAN DIAJAR 7:	91
BERITA.....	91
A. Tujuan	91

B. Indikator Kahontalna Kompetensi.....	91
C. Pedaran Matéri	91
D. Kagiatan Diajar	98
E. Latihan/Pancén.....	98
F. Tingkesan	99
G. Uji Balik jeung Lajuning Laku.....	99
KAGIATAN DIAJAR 8:	101
IKLAN.....	101
A. Tujuan	101
B. Indikator Kahontalna Kompetensi.....	101
C. Pedaran Matéri	101
D. Kagiatan Diajar	106
E. Latihan/tugas	107
F. Tingkesan	107
G. Uji Balik jeung Lajuning Laku.....	108
KAGIATAN DIAJAR 9:	109
DRAMA.....	109
A. Tujuan	109
B. Indikator Kahontalna Kompetensi.....	109
C. Pedaran Matéri	109
D. Kagiatan Diajar	122
E. Latihan/ Pancén	122
F. Tingkesan	123
G. Umpan Balik jeung Lajuning Laku	123
KONCI JAWABAN/LATIHAN/KASUS/TUGAS	125
EVALUASI.....	134
PANUTUP.....	147
KONCI JAWABAN EVALUASI.....	148
DAFTAR PUSTAKA	149
GLOSARIUM	151

DAPFTAR GAMBAR

Gambar 4. 1 Siklus Kegiatan PTK	38
Gambar 8. 1 Conto Iklan Baris	102
Gambar 8. 2 Conto Iklan Wawaran Berita	102
Gambar 8. 3 Conto Iklan Tanda (bersandi)	103
Gambar 8. 4 Conto Iklan komik	103
Gambar 8. 5 Iklan teu meunang ngaroko	104
Gambar 8. 6 Conto Iklan bahaya ngaroko	104
Gambar 8. 7 Conto Iklan Miara Lingkungan	104
Gambar 8. 8 Conto Iklan Budaya Antri	105
Gambar 8. 9 Iklan ulah miceun runtah dimana waé.....	105

BUBUKA

A. Kasang Tukang

Salah sahiji Kompeténsi anu kudu kacangking ku guru dumasar Peraturan Menteri Pendidikan Nasional Nomer 16 Taun 2007 nyaéta ngawasa karakteristik murid (*peserta didik*) nu patalina jeung aspék fisik, moral, sosial, kultural, émosional, jeung inteléktual. Sajaba ti éta, guru ogé diperedih pikeun ngaderes, neuleuman, maham, jeung mampu matéahkeun dasar-dasar atikan. Kitu ogé dina *Peraturan Menteri Negara Pendayagunaan Aparatur Negara dan Reformasi Birokrasi Nomor 16 Tahun 2009 ngeunaan Jabatan Fungsional Guru dan Angka Kredit* naditétélakeun yén tugas guru teu saukur ngajar, ngabingbing jeung meunteun, tapi ogé kudu mekarkeun kamampuh profesionalismena.

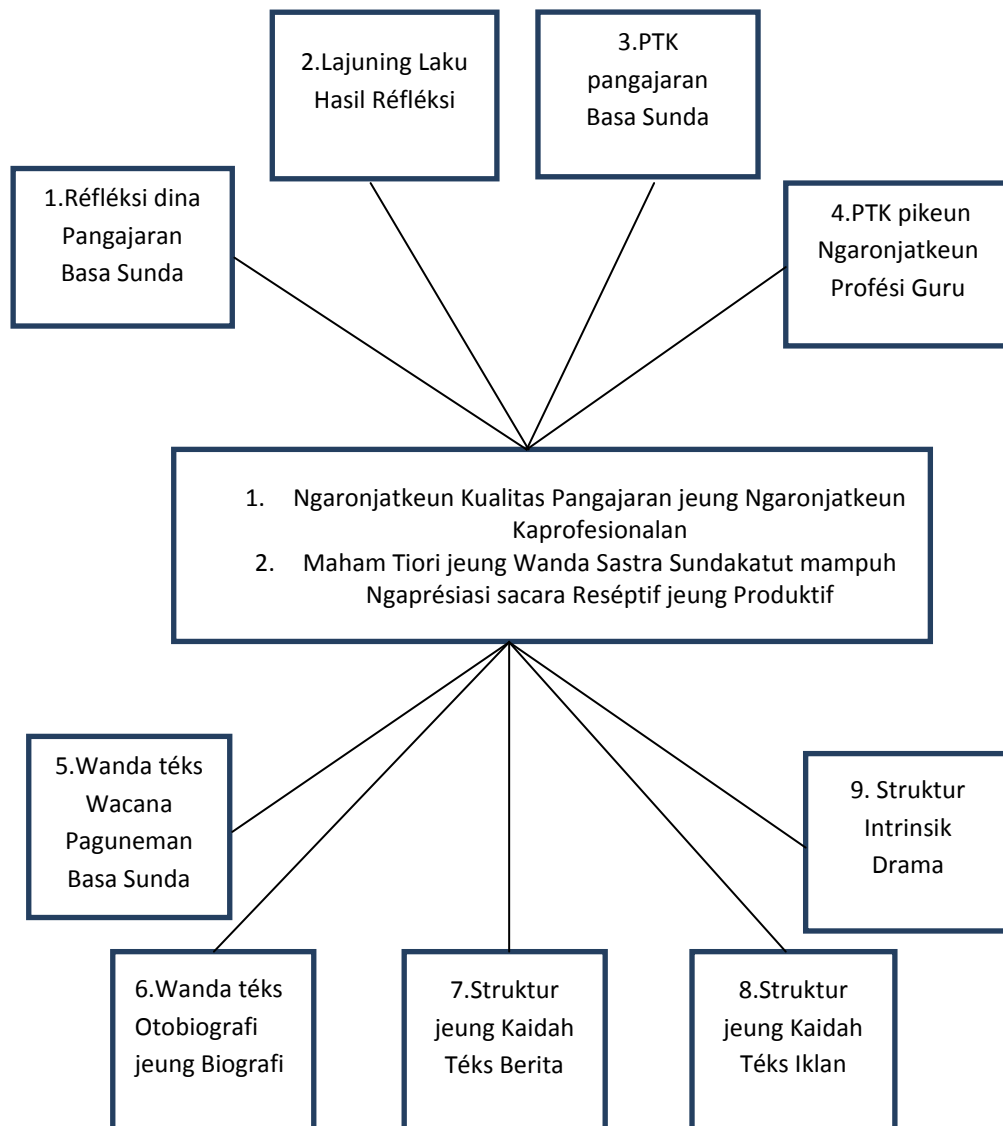
Dilaksanakeunana diklat Guru Pembelajar Basa Sunda ku PPPPTK TK PLB Bandung minangka salah sahiji tarékah pikeun nyumponan katangtuan katut program anu kaunggel di luhur. Ieu diklat minangka sarana pikeun ngaronjatkeun kamampuh Guru Basa Sunda boh widang pedagogik boh widang profesional.

B. Tujuan

Tujuan anu dipiharep saréngsena maca tur neuleuman ieu modul, Sadérék mibanda pangaweruh jeung kamampuh ngeunaan dua hal, nyaéta (1) bisa ngalaksanakeun tindakan réfléktif pikeun ngaronjatkeun kualitas pangajaran kalawan sinambung tur mayeng jeung (2) ngawasa matéri, struktur, konsép, jeung pola pikir dina widang élmu nu ngarojong mata pelajaran nu keur diampu, hususna bidang studi basa Sunda.

C. Peta Kompeténsi

Peta Kompeténsi Diklat Guru Pembelajar Basa Sunda pikeun Guru basa Sunda Sekolah Dasar/Madrasah Ibtidaiyah (SD/MI), Sekolah Menengah Pertama/Madrasah Tsanawiyah (SMP/MTs), Sekolah Menengah Atas/Sekolah Menengah Kejuruan/Madrasah Aliyah (SMA/SMK/MA) kayaning ieu di handap.

D. Ambahan

Matéri anu dipidangkeun dina ieu modul ngawengku dua hal, nyaéta matéri nu patalina jeung kamampuh ngalaksanakeun tindakan réfléksi pikeun ngaronjatkeun kualitas pangajaran sarta matéri anu patalina jeung pangawasaaan struktur, konsép, jeung pola pikir dina widang élmu nu keur diampuna hususna bidang studi basa Sunda. Péréléan éta matéri ngawengku: 1) réfléksi pangajaran basa Sunda; 2) lajuning laku tina hasil réfléksi; 3) PTK pangajaran basa Sunda, 4) PTK pikeun ngaronjatkeun PKB guru, 5) genre téks wacana paguneman basa Sunda; 6) genre téks

otobiografi dan biografi basa Sunda, 7) struktur jeung kaidah téks berita basa Sunda; 8) struktur kaidah téks iklan, jeung 9) wangun jeung unsur intrinsik drama,

E. Cara Ngagunakeun Modul

Sangkan eusi ieu modul bisa kacangking kalawan gembleng, ieu di handap sawatara hal anu perlu ditalingakeun ku Sadérék.

1. Merhatikeun sakur rambu-rambu nu aya dina ieu modul: bagian bubuka, kayaning kasang tukang, tujuan, peta kompetensi, ambahan matéri,
2. Maca kalawan imeut unggal bagian nu aya dina unggal kagiatan pangajaran, kayaning tujuan, indikator kahontalna Kompetensi, pedaran matéri, Kagiatan Diajar, latihan-pancén boh individual boh kelompok, tingkesan, uji Balik jeung lajuning lakuna.
3. Unggal Kagiatan pangajaran eusina mangrupa pedaran matéri ngeunaan:
  - a. kagiatan réfléksi pikeun ngaronjatkeun kualitas pangajaran basa Sunda, anu pedaranana diwangun ku maluruh komponén pangajaran anu rék diréfléksi, réfléksi pikeun ngaronjatkeun kualitas pangajaran, lajuning laku hasil réfléksi, Panalungtikan Tindakan Kelas (PTK) dina widang pangajaran basa Sunda, jeung PTK pikeun ngaronjatkeun PKB guru; jeung
  - b. struktur, konsép, jeung pola pikir dina widang élmu ngaunaan basa jeung sastra Sunda katut kaparigelan basana, anu pedaranana diwangun ku struktur, konsép, jeung pola pikir dina widang élmu nu ngarojong mata pelajaran nu keur diampu ngawengku genre téks wacana paguneman basa Sunda, genre téks otobiografi dan biografi basa Sunda, struktur jeung kaidah téks basa Sunda, struktur kaidah téks iklan, wangun jeung unsur intrinsik drama, kaparigelan ngagunakeun basa.

KOMPETENSI PEDAGOGIK:

**PTK DINA PANGAJARAN BASA
SUNDA**

KAGIATAN DIAJAR 1

RÉFLÉKSI PANGAJARAN BASA SUNDA**A. Tujuan**

Saréngséma neuleuman ieu matéri, Sadérék dipiharep nyangking pangaweruh jeung kamampuh ngeunaan:

1. hakékat réfléksi pangajaran;
2. réfléksi pikeun maluruh deui tujuan pangajaran basa Sunda; jeung
3. réfléksi pikeun maluruh materi nu geus diajarkeun.
4. réfléksi pikeun maluruh rancangan jeung prosés pangajaran

B. Indikator Kahontalna Kompeténsi

Anu jadi indikator kahontalna kompeténsi nyaéta saréngséma neuleuman ieu materi, dipiharep Sadérék bisa:

1. ngajéntrékeun hakékat réfléksi pangajaran;
2. ngajéntrékeun perkara réfléksi pikeun maluruh deui tujuan pangajaran basa Sunda; jeung
3. ngajéntrékeun perkara réfléksi pikeun maluruh materi nu geus diajarkeun.
4. ngajéntrékeun perkara réfléksi pikeun maluruh rancangan jeung prosés pangajaran

C. Pedaran Matéri**1. Hakékat Réfléksi Pangajaran**

Kagiatan atikan saéstuna teu saukur ngajarkeun hiji perkara nu patalina jeung matéri ajar atawa widang studi. Dina kecap atikan ngandung harti ngaping, ngajaring, jeung nalingakeun murid sangkan ngahontal tujuan anu luyu jeung papagon kahirupan salaku anggota masarakatna. Aya palasipah (filosofi) atikan anu diasongkeun ku Ki Hadjar Dewantara anu teu bireuk deui, nyaéta *Ing Ngarso Sung Tolodo, Ing Madyo Mangun Karso, Tut Wuri Handayani* (di hareup nyontoan, di tengah ngaping, di tukang ngarojong).

Salah sahiji tarékah pikeun ngahontal harepan anu aya dina éta palasipah téh di antarana ngaping jeung ngabingbing murid sajeroning lumangsungna prosés pendidikan, ngalengkepan naon anu jadi kakurangan dina diri murid, méré sumanget numuwuhkeun motivasi diajarna, jeung nyontoan kumaha hadéna ngaréngsékeun hiji perkara. Éta kagiatan lumangsung kalawan daria tur dibarung ku silih talingakeun jeung silih ajénan. Guru nalingakeun murid sarta murid ngajénan guru, nepi ka antukna aya hubungan anu harmonis antara guru jeung murid dina lumangsunga pangajaran

Kahontal henteuna tujuan diajar di antarana ku cara ngayakeun évaluasi. Istilah évaluasi dina atikan teu ukur pikeun ngukur hasil diajar, tapi ogé bisa dipaké pikeun maluruh kumaha lumangsunga prosés pangajaran. Pikeun mikanyaho kumaha lumangsungna pangajaran perlu aya hiji lolongkrang husus pikeun silih évaluasi antara guru jeung murid. Kagiatan meunteun anu dilakukeun ku guru ka murid mangrupa hal anu biasa, tapi murid meunteun jeung ngoméntaran guru dianggap perkara anu can lumrah. Padahal dina éta kagiatan sarupa kitu gedé pisan mangpaatna pikeun guru jeung murid. Guru baris meunang informasi positip ngeunaan tugasna nu geus dilaksanakeun sarta jadi bahan obsérvasi pikeun mikanyaho tujuan pendidikan jeung pangajaran anu geus kahontalna, kitu deui murid apal naon anu jadi kahéngkérana sanggeus diajar. Anu kitu disebutna téh réfléksi dina pendidikan.

Herry Susilowati (2015) dina artikel anu judulna Réfléksi dalam Pendidikan; Apa Arti Pentingnya? nétélakeun yén réfléksi minangka hiji kagiatan anu dilaksanakeun dina proses diajar-ngajar anu prinsipna mangrupa kagiatan ngajén nu dilakukeun ku murid ka guruna. Éta hal bisa dilaksanakeun kalawan tinulis atawa lisan – upamana ku cara dialog antara guru jeung murid. Perkara anu ditepikeun murid bisa mangrupa ébréhan eusi haténa, kesan, pesen, harepan, sarta saran atawa koméntar anu sipatna ngadeudeul ngaronjatna prosés pangajaran. Ku lantaran kitu, naon waé hasil kagiatan réfléksi kudu ditarima kalawan wijaksana boh ku guru boh ku murid anu tujuanana sangkan prosés jeung hasil diajar leuwih nyugemakeun. Kagiatan réfléksi dilaksanakeun

kalawan didadasaran ku ayana kodrat (sunatullah) yén salaku manusa (boh guru boh murid) nu teu salawasna aya dina bener. Ku cara réfléksi sagala rupa hal anu jadi bangbaluh dina pendidikan bakal bisa kaungkulan. Ku lantaran kitu penting pisan pikeun saurang guru ngabogaan jiwa 'jembar manah' (lapang dada), nya kitu ogé salaku murid kudu diaping ku guru sangkan boga jiwa sonagar, teu ngemu hiji masalah, terbuka, sarta diajar wani nepikeun hal anu sabenerna.

Harepan tina hasil kagiatan réfléksi téh kahontal tangtungan guru anu ideal, nyaéta guru anu altruis (paniténa museur pikeun ngamotivasi atawa ngabantu muridna kalawan teu miharep dipulang tarima, pujian, jeung sajabana), guru anu demokratis, professional, sarta guru anu teu mahing dikiritik.

Guru pangajaran naon waé ogé kudu ngalaksanakeun tugas atikan kalawan profesional. Réfléksi dilaksanakeun enas-enasna mah pikeun ngahontal hasil diajar. Kahontalna hasil diajar anu bakal gedé pangaruhna kana kasugemaan batin boh ka guru boh ka murid. Hasil pangajaran basa Sunda salah sahijina didadasaran ku kahontalna Kriteria Ketuntasan Minimal (KKM).

Nangtukeun KKM ogé kudu didadasaran ku minimal tilu hal, nyaéta:

- a. *intake*, kamampuh rata-rata murid;
- b. *kompléksitas*, *ngaidéntifikasi indikator anu jadi ciri kahontalna kompténsi diajar*;
- c. *kamampuh daya dukung*, *nu oriéntasina kana sumber diajar*.

Éta tilu hal téh silih rojong anu huluwotanana tina Kompeténsi Inti jeung Kompeténsi Dasar (KIKD). Jadi mitembeyan ngalaksanakeun pangajaran teu bisa lésot tina maluruh heula KI jeung KD. Dina KI jeung KD ditangtukeun kompeténsi anu kudu kahontal ku murid katut matéri naon anu kudu diajarkeun ka murid luyu jeung jenjang atikanana.

Hal anu dilakukeun ku guru saupama peunteun murid henteu ngahontal KKM nyaéta nuliskeun peunteun kalawan dibéré katerangan can kahontal. Sajaba ti éta dilaksanakeun remedial kalawan merhatikeun

aspék-aspék séjénna anu diajén, kayaning tugas proyék, portopolio, obyéktof, ulangan harian, jeung unjuk kerja.

Pentingna ngalaksanakeun réfléksi nyaéta pikeun mikanyaho masalah anu keur dirandapan dina éta pangajaran. Masalah anu timbul bisa waé datang ti guru, murid, bahan, atawa métode. Ku cara réfléksi bisa maluruh pasualan anu keur karandapan.

2. Refleksi pikeun Maluruh Tujuan Pangajaran Basa Sunda

Dumasar hasil réfléksi guru bisa ngalaksanakeun pangajaran rémédiat (remedial teaching) nu tujuanana pikeun ngalayanan murid ngaronjatkeun préstasi diajarna nepi ka bisa ngahontal kritéria katuntasan nu geus ditetepkeun. Pikeun ngalaksanakeun konsép modél pangajaran rémédiat leuwih ti heula kudu merhatikeun KIKD. .

Pangajaran basa Sunda diajarkeun sacara formal di sakola ka unggal jenjang atikan, nyaéta di SD/MI, SMP/MTs, jeung SMA/SMK/MA. Sacara substansial aya opat Kompetensi Inti nu dipiharep dipibanda ku murid dina Kurikulum 2013, nyaéta: (1) sikep kaagamaan anu pengkuhagamana– iman jeung takwa ka Allah Swt. (*spiritual quotient*), (2) sikep kamasarakatan – ngabogaan ahlak mulia tur jembar budayana (*emotional quotient*), (3) ngawasaa élmu pangaweruh, tehnologi, jeung seni – luhung elmuna (*intellectual quotient*), jeung (4) ngabogaan kaparigelan tur mandiri – rancagé gawéna (*actional quotient*).

Dumasar kana Kurikulum 2013 mah tujuan pangajaran basa Sunda téh kudu diadumaniskeun jeung kahontalna kompetensi anu dipiharep saréngséna pangajaran. Jadi hasil tina diajar basa Sunda téh dipiharep sajaba ti jadi jalma anu iman ka Nu Maha Kawasa, sikep anu hadé ka sasama mahlukna, ogé ngabogaan pangaweruh ngeunaan basa, sastra, katut budayana, sarta boga kaparigelan ngagunakeunana dina kagiatan komunikasi sapopoé kalawan hadé tur bener boh lisan bon tulisan.

Dumasar kana Kompetensi Inti jeung Kompetensi dasar (KIKD) Kurikulum Basa jeung Sastra Sunda 2013, ieu di handap aya sawatara

timbangan umum sanggeus anu jadi udagan sangkan kacangking ku murid sanggeus diajar basa Sunda di sakola.

- a. Murid ngabogaan pangalaman diajar ngagunakeun basa nu bener (*berbahasa*), neuleuman, ngébréhkeun pikiran katut rasa dina wangun karya sastra (*bersastra*) Sunda ku cara lisan jeung tulisan.
- b. Murid miboga sikep nu hadé (menghargai) jeung reueus kana basa Sunda minangka basa daerah di Jawa Barat, anu ogé mangrupa basa indung (bahasaibu) pikeun sabagian gedé masarakatna.
- c. Murid maham basa Sunda ditilik tina wangun, harti, jeung fungsi, sarta mampuh tur parigel ngagunakeunana kalawan merenah tur luyu jeung kontéksna (tujuan, kaperluan, jeung kaayaan).
- d. Murid mampuh ngagunakeun basa Sunda pikeun ngaronjatkeun kamampuh inteléktual, émosional, jeung sosial.
- e. Murid ngabogaan kamampuh jeung disiplin dina ngagunakeun basa Sunda (nyarita, nulis, jeung mikir).
- f. Murid mampuh neuleuman jeung ngamangpaatkeun karya sastra Sunda pikeun ngaronjatkeun pangaweruh jeung kamampuh ngagunakeun basa Sunda, mekarkeun kapribadian, jeung ngajembaran pangaweruh dina kahirupanana.
- g. Murid méré ajén tur ngarasa reueus kana karya sastra Sunda minangka khazanah budaya jeung gambaran intelektual manusa Sunda.

Dina KIKD Kurikulum Basa jeung jeung sastra Sunda bakal katangén kalawan jelas tingkah laku anu kudu kahontal ku murid sanggeus diajar.

KI nu aya di jenjang SD/MI miharep murid bisa:

- a. *Menerima dan menjalankan ajaran agama yang dianutnya;*
- b. *Memiliki perilaku jujur, disiplin, tanggung jawab, santun, peduli, dan percaya diri dalam berinteraksi dengan keluarga, téman, dan guru;*
- c. *Memahami pengetahuan faktual dengan cara mengamati [mendengar, melihat, membaca] dan menanya berdasarkan rasa ingin tahu tentang dirinya, makhluk ciptaan Tuhan dan kegiatannya, dan benda-benda yang dijumpainya di rumah, sekolah;*

- d. *Menyajikan pengetahuan faktual dalam bahasa yang jelas dan logis dan sistématis, dalam karya yang estetis dalam gerakan yang mencerminkan anak sehat, dan dalam tindakan yang mencerminkan perilaku anak beriman dan berakhlak mulia.*

Sanajan sacara rédaksi sarua, tapi KI nu aya di jenjang sakola menengah leuwih kompléks batan KI nu aya di jenjang sakola dasar (SD/MI). KI nu aya di jenjang SMP/MTs pikeun murid dipiharep:

- a. *Menghayati dan mengamalkan ajaran agama yang dianutnya;*
- b. *Menghargai dan menghayati perilaku jujur, disiplin, tanggung jawab, peduli (toleransi, gotong royong), santun, percaya diri, dalam berinteraksi secara efektif dengan lingkungan sosial dan alam dalam jangkauan pergaulan dan keberadaannya;*
- c. *Memahami pengetahuan (faktual, konseptual, dan prosedural) berdasarkan rasa ingin tahunya tentang ilmu pengetahuan, teknologi, seni, budaya terkait fenomena dan kejadian tampak mata;*
- d. *Mencoba, mengolah, dan menyaji dalam ranah konkret (menggunakan, mengurai, merangkai, memodifikasi, dan membuat) dan ranah abstrak (menulis, membaca, menghitung, menggambar, dan mengarang) sesuai dengan yang dipelajari di sekolah dan sumber lain yang sama dalam sudut pandang/teori.*

KI nu aya di jenjang SMA/SMK/MA mah miharep murid bisa:

- a. *Menghayati dan mengamalkan ajaran agama yang dianutnya;*
- b. *Menghayati dan mengamalkan perilaku jujur, disiplin, tanggungjawab, peduli (gotong royong, kerjasama, toleran, damai), santun, responsif dan proaktif dan menunjukkan sikap sebagai bagian dari solusi atas berbagai permasalahan dalam berinteraksi secara efektif dengan lingkungan sosial dan alam serta dalam menempatkan diri sebagai cerminan bangsa dalam pergaulan dunia;*
- c. *Memahami, menerapkan, menganalisis pengetahuan faktual, konseptual, prosedural berdasarkan rasa ingintahunya tentang ilmu pengetahuan, teknologi, seni, budaya, dan humaniora dengan*

wawasan kemanusiaan, kebangsaan, kenegaraan, dan peradaban terkait fenomena dan kejadian, serta menerapkan pengetahuan prosedural pada bidang kajian yang spesifik sesuai dengan bakat dan minatnya untuk memecahkan masalah;

- d. Mengolah, menalar, dan menyaji dalam ranah konkret dan ranah abstrak terkait dengan pengembangan dari yang dipelajarinya di sekolah secara mandiri, dan mampu menggunakan metoda sesuai kaidah keilmuan.*

Kompeténsi Dasar (KD) nu aya di unggal jenjang atikan henteu sarua. Sajaba ti béda lantaran jenjang atikanana, béda ogé matéri atawa poko bahasan anu kudu diulikna. Hartina guru kudu maluruh karakteristik matéri nu diajarkeunana. Ulah nepi ka aya matéri anu pacorok dina kagiatan diajarna, upamana kuduna diajarkeun ku cara maca, malah ditepikeun ku cara nyarita, jeung sajabana.

3. Réfléksi pikeun Maluruh Materi nu Geus Diajarkeun

Upama dina pedaran di luhur dipertélakeun kompeténsi anu jadi udagan hasil diajar murid, dina ieu bagian mah dipertélakeun matéri pangajaran ajar anu kudu kacangking ku murid sanggeus diajar. Matéri pangajaran kaasup salah sahiji anu dipaluruh ku guru dina kagiatan réfléksi. Bahan pangajaran naon anu geus diajarkeun tapi teu kacangking ku murid. Bisa jadi aya matéri pangajaran anu dianggap hésé ku murid sarta atawa teu katepikeun kalawan merenah.

Nilik kana struktur runtuyan jeung ambahanana, matéri pangajaran basa Sunda diwincik jeung dipasing-pasing dumasar jenjang atikanana, nyaéta pikeun jenjang SD/MI, SMP/MTs, SMA/SMK/MA/MAK. Pangajaran basa Sunda di sakola dasar dumasar Kurikulum 2013 kudu dipapayungan ku téma sakumaha anu aya dina struktur kurikulum nasional. Hartina sakur bahan anu ditepikeun ka murid kudu luyu jeung téma anu ditangtukeun, sedengkeun di sakola menengah geus museur kana bahan anu aya dina struktur basa jeung sastra Sunda.

Gambaran téma anu mayungan matéri pangajaran basa Sunda di SD kayaning ieu. Téma Kelas 1 ngawengku: 1) Diri Sendiri; 2) Kegemaranku; 3) Kegiatanku; 4) Keluargaku; 5) Pengalamanku; 6) Lingkungan Bersih, Sehat, dan Asri; 7) Benda, Binatang, dan Tanaman di sekitarku; 8) Peristiwa Alam. Matéri pangajaran basa Sunda anu dipapayungan ku éta téma ngawengku téks déskripsi (téma 1), téks narasi (téma 2), téks paguneman (téma 3), téks déskripsi (téma 4), téks narasi (téma 5), téks narasi/ déskripsi (téma 6), téks pupuh (téma 7), téks déskripsi (téma 8).

Téma pikeun Kelas 2 ngawengku: 1) Hidup Rukun; 2) Bermain di Lingkunganku; 3) Tugasku Sehari-hari; 4) Aku dan Sekolahku; 5) Hidup Bersih dan Sehat; 6) Air, Bumi, dan Matahari; 7) Merawat Hewan dan Tumbuhan; 8) Keselamatan di Rumah dan Perjalanan. Matérina pangajaran basa Sunda anu dipapayungan ku éta téma ngawengku: téks pupuh (téma 1), téks narasi (téma 2), téks narasi (téma 3), téks déskripsi (téma 4), téks paguneman (téma 5), téks déskripsi (téma 6), téks déskripsi (téma 7), téks kakawihan (téma 8).

Téma pikeun Kelas 3 ngawengku: 1) Sayangi Hewan dan Tumbuhan di Sekitar; 2) Pengalaman yang Mengesankan, 3) Mengenal Cuaca dan Musim; 4) Ringan Sama Dijinjing Berat Sama Dipikul; 5) Mari Kita Bermain dan Berolahraga; 6) Indahnya Persahabatan; 7) Mari Kita Hemat Energi untuk Masa Depan; 8) Berperilaku Baik dalam Kehidupan Sehari-hari; 9) Menjaga Kelestarian Lingkungan. Matéri pangajaran basa Sunda anu dipapayungan ku éta téma ngawengku: téks déskripsi (Téma 1), téks narasi (téma 2), téks déskripsi (téma 3), téks paguneman (téma 4), téks déskripsi (téma 5), téks carpon (téma 6), téks éksposisi (téma 7), téks dongéng (téma 8), Téks sajak (téma 9).

Téma pikeun Kelas 4 ngawengku: 1) Indahnya Kebersamaan, 2) Selalu Berhemat Energi, 3) Peduli terhadap Makhluk Hidup, 4) Berbagai Pekerjaan, 4) Menghargai Jasa Pahlawan, 5) Indahnya Negeriku, 6) Cita-citaku, 7) Daerah Tempat Tinggalku, 8) Makanan Sehat dan Bergizi. Matéri pangajaran basa Sunda anu dipapayungan ku éta téma

ngawengku: Téks pupujian (téma 1), Téks striker/brosur (téma2), Téks dongéng (téma 3), Téks déskripsi (téma 4), Téks pupuh (téma 5), Téks kawih (téma 6), Téks narasi (téma 7), Téks déskripsi (téma 8), Téks éksposisi (téma 9).

Téma pikeun Kelas 5 ngawengku: 1) Bermain dengan Benda-benda di sekitar, 2) Peristiwa dalam Kehidupan, 3) Hidup Rukun, 4) Sehat itu Penting, 5) Bangga Sebagai Bangsa Indonesia. Matéri pangajaran basa Sunda anu dipapayungan ku éta téma ngawengku: Téks déskripsi (téma 1), Téks pupuh (téma 2), Téks aksara Sunda. (téma 2a), Téks paguneman (téma 3), Téks bahasan (téma 4), Téks sajak (téma 5), Téks carita pondok (téma 2b), Téks dongéng (téma 2c). Matéri pangajaran basa.

Téma pikeun Kelas 6 ngawengku: 1) *Selamatkan makhluk hidup*, 2) *Persatuan dalam perbedaan*, 3) *Tokoh dan Penemu*, 4) *Globalisasi*, 5) *Wirausaha*, 6) *Kesehatan masyarakat*. Matéri pangajaran basa Sunda anu dipapayungan ku éta téma ngawengku: Téks narasi (téma 1), Téks pupuh (téma 2), Téks narasi (téma 3), Téks déskripsi (téma 4), Téks déskripsi. (téma 5), Téks pidato (téma 6).

Matéri pangajaran di sakola menengah geus museur kana kajian basa jeung sastra Sunda anu dina prak-prakanana dipapayungan ku opat kaparigelan basa boh lisan boh tulisan. Poko bahasan matéri pikeun Kelas 7 ngawengku: *paguneman, wawaran dan/iklan layanan masyarakat, pangalaman pribadi, aksara Sunda, kaulinan barudak, dongéng, sajak, pupujian*. Poko bahasan matéri pikeun Kelas 8 ngawengku: *rumpaka kawih, guguritan, sisindiran, bahasan, carpon, surat, warta, biantara*. Poko bahasan matéri pikeun Kelas 9 ngawengku: *memandu acara, bahasan, déskripsi, laporan kegiatan, novel, drama*. Poko bahasan matéri pikeun Kelas 10 ngawengku: *biantara, paguneman, biografi dan otobiografi, aksara Sunda, dongéng, carita wayang, carpon, guguritan, sisindiran*. Poko bahasan matéri pikeun Kelas 11 ngawengku: *rumpaka kawih, sajak, mantra, novel, bahasan, déskripsi, warta, wawancara*. Poko bahasan matéri pikeun Kelas 12

ngawengku: *wawacan, carita pantun, artikel, memandu acara, terjemahan, drama*

4. Réfléksi pikeun Maluruh Rancangan jeung Prosés Pangajaran

- a) Réfléksi kana silabus, Rencana Persiapan Pembelajaran (RPP), bahan jeung média pangajaran, sarta instrumén évaluasi.
- b) Réfléksi kana kegiatan guru dina ngalaksanakeun prosés pangajaran anu ngawengku nerapkeun Rencana Persiapan Pembelajaran (RPP), léngkah-léngkah pangajaran, ngokolakeun (pengelolaan) kelas, interaksi guru jeung siswa, siswa jeung siswa, sarta nerapkeun peta konsép. Kaiatan obsérvasi ngawengku: nepikeun tujuan pangajaran, topik nu dibahas, bahan jeung media nu digunakeun, métode nu diterapkeun, ngelompokkeun (pembagian kelompok), siswa, méré tugas (pemberian tugas), setting pangajaran, suasana pangajaran, bimbingan nu dilakukeun ku guru, sistem jeung instrumen évaluasi nu digunakeun ku guru, hasil pangajaran nepi kana kagiatan réfléksi jeung lajuning lakuna (tindak lanjut) nu dilakukeun guru.
- c) Réfléksi kana kagiatan siswa sajeroning diajar jeung kamampuh hasil diajar

D. Kagiatan Diajar

Kagiatan diajar nu kudu dipilampah ku Sadérék nyoko kana runtuyan kagiatan saperti ieu di handap.

1. Titénan heula tujuan jeung indikator hontalan diajar.
2. Baca pedaran bahan ajar nu dipidangkeun.
3. Pigawé latihan atawa pancén nu dipidangkeun dina ieu kagiatan diajar.
4. Baca deui saliwat pedaran bahan ajar, tuluy titénan sarta bandingkeun jeung tingkesan bahan ajar.
5. Lamun manggih bangbaluh, Sadérék bisa sawala (diskusi) jeung kancamitra séjénna.

E. Latihan/Pancén

Pikeun maluruh kacangking henteuna pedaran bahan, jawab sakur pasualan ieu di handap!

1. Jelaskeun naon anu dimaksud réfléksi pangajaran!
2. Aspék naon waé nu diréfléksi patalina jeung tujuan pangajaran basa Sunda!
3. Aspék naon waé nu diréfléksi patalina jeung matéri pangajaran basa Sunda?
4. Naon pentingna ngaréfléksi tujuan jeung ngaréfléksi matéri dina pangajaran basa Sunda?
5. Tataan aspék-aspék pangajaran naon waé nu jadi sasaran pikeun diréfléksi!

F. Tingkesan

Basa mangrupa alat komunikasi pikeun rupa-rupa fungsi, pikeun: (1) ngébréhkeun informasi faktual (ngaidéntifikasi, ngalaporkeun, nanya, jeung ngoréksi); (2) ngébréhkeun sikep inteléktual (satuju-teu satuju); (3) ngébréhkeunsikep moral (ménta hampura, ngébréhkeun rasa kaduhung, pangajén); jeung (4) sosialisasi (ngawanohkeun diri, ngawilujengkeun, ménta diperhatikeun).

Pamarekan komunikatif nyaéta pamarekan pangajaran basa anu tujuanana pikeun ngawangun kompetensi komunikatif. Lian ti éta pamarekan komunikatif ogé digunakeun pikeun mekarkeun prosedur-prosedur opat kaparigelan basa siswa, nu ngawengku: ngaregepkeun, nyarita, maca, jeung nulis. Hartina, pangajaran dipiharep ngaronjatkeun kamampuh komunikasi basa Sunda siswa, boh lisan atawa tulisan, boh resmi boh teu resmi.

G. Uji balik jeung Lajuning Laku

Pék akurkeun hasil pagawéan Sadérék kana jawaban latihan anu geus disayagikeun di bagian tukang ieu modul. Itung jumlah jawaban anu benerna, tuluy gunakeun rumus ieu di handap pikeun ngukur tahap ngawasa Sadérék kana bahan ajar.

Rumus:

$$\text{Tahap Pangabisa} = \frac{\text{Jumlah jawaban anu benerna}}{5} \times 100\%$$

Tahap pangabisa nu dihontal ku Sadérék:

90 - 100% = alus pisan

80 - 89% = alus

70 - 79% = cukup

- 69% = kurang

Upama Sadérék ngahontal tahap pangabisa 80% ka luhur, Sadérék bisa nuluykeun ngaderes matéri Kagiatan Diajar 2. Tapi, lamun tahap pangabisa Sadérék kurang ti 80%, pék balikan deui ngaderes matéri dina Kagiatan Diajar 1, pangpangna bahan nu can kacangkem.

KAGIATAN DIAJAR 2:

LAJUNING LAKU HASIL RÉFLÉKSI

A. Tujuan

Saréngséna neuleuman ieu matéri, Sadérék dipiharep nyangking pangaweruh jeung kamampuh ngeunaan:

1. lajuning laku hasil réfléksi pangajaran;
2. léngkah-léngkah lajuning laku réfléksi pangajaran; jeung
3. ngararancang PTK

B. Indikator Kahontalna Kompeténsi

Anu jadi indikator kahontalna kompeténsi nyaéta saréngséna neuleuman ieu matéri, dipiharep Sadérék bisa:

1. ngajéntrékeun lajuning laku hasil réfléksi pangajaran;
2. ngaidentifikasi léngkah-léngkah réfléksi pangajaran; jeung
3. ngajéntrékeun rarancang PTK.

C. Pedaran Matéri

1. Lajuning Laku Hasil Réfléksi Pangajaran

Lajuning laku hasil réfléksi mangrupa kagiatan nu aya dina Penelitian Tindakan Kelas (PTK). Éta hal dilaksanakeun ku guru sanggeus manggih kacindekan tina interprétasi data jeung réfléksi. Saméméh ngalaksanakeun éta panalungtikan biasana sok maluruh heula aspék-aspék anu jadi masalahna. Pikeun gambaran, aya hiji kasus anu karandapan tur ngarasa prihatin lantaran aktivitas diajar jeung hasil diajar muridna anu teu nyugemakeun. Upamana waé peunteun hasil diajarna téh sahandapeun KKM. Sanajan ceuk paribasana guru geus béak déngkak usaha satékah polah tapi angger waé taya kamajuan alias peunteunna garoréng. Komo deui merhatikeun muridna anu taya karep diajar, tugas-tugas teu dipigawé.

Nyanghaiareupan kaayaan modél kitu, éta guru maluruh naon anu ngalantarankeunana. Nya salah sahijina téh, upamana waé métodeu pangajaran anu digunakeunana matak teu pikaresepeun muridna. Métode anu dipakéna ukur ceramah, murid teu kaaping dina ngalaksanakeun tugas, arang langka ngagunakeun alat peraga/média pangajaran, jeung arang langka ngayakeun tés atawa evaluasi. Sanggeus ngaidentifikasi rupa-rupa hal anu ngalantarankeun héngkérna kualitas jeung handapna hasil diajar murid, éta guru satuluyna ngararancang hiji kagiatan pikeun ngungkulan éta masalah.

Lajuning laku mangrupa kagiatan nu dilaksanakeun sanggeus réfléksi. Dina ieu kagiatan guru perlu maluruh aspék-aspék nu dianggap héngkér kénéh tur perlu dioméan. Éta aspék anu nyababkeunana téh jadi titik pamiangan pikeun ngalaksanakeun kagiatan saterusna.

2. Léngkah-léngkah Lajuning Laku Réfléksi Pangajaran

Ieu di handap minangka lajuning laku hasil réfléksi pangajaran anu ditataharkeun saméméh prung nagalaksanakeun PTK. Ari léngkah-léngkahna anu kudu diparhatikeun ku calon panalungtik téh kayaning ieu di handap.

- a. **Aya Ide Awal**, minangka gagasan pikeun maluruh rupa-rupa tarékah anu kudu dipilampah. Di antarana nataharkeun hiji panalungtikan pikeun manggihan jeung ngaréngsékeun masalah anu karandapan di hiji kelas.
- b. **Prasurvei**, pikeun mikanyaho kalawan detil kondisi nu aya di éta kelas nu rék ditalungtik. Prasurvei mah biasana dilaksanakeun ku calon panalungtik anu jolna ti luar, atawa lain guru di éta kelas. Tapi pikeun guru anu sapopoé ngajar di éta kelas mah tangtu geus apal kana masalah anu disanghareupana.
- c. **Diagnosis**, pikeun maluruh aspék-aspék anu mangaruhan kana gagalna hasil diajar. Dilaksanakeun ku calon panalungtik séjén atawa jalma anu teu biasa ngajar di éta kelas. Hasil diagnostik bisa ditangtukeun dasar pikeun ngalaksanakeun PTK. Masalah anu kapanggih tina hasil diagnostik, upamana masalah strategi pangajaran, média pangajaran, jeung matéri pangajaran. Diagnosis teu perlu dilaksanakeun ku guru nu teu ngalaksanakeun PTK di kelasna sorangan.

- d. **Ngarencanakeun**, bisa dibagi jadi 2 jenis, nyaéta rencana umum jeung rencana husus. Rencana umum maksudna pikeun nyusun rarancang nu ngawengku sakabéh aspek nu aya patalina jeung PTK. Rencana husus maksudna pikeun nyusun rarancang unggal siklus. Ku lantaran kitu, dina rencana husus mah sok ditangtukeun deui rencana (*replanning*).
- e. **Impleméntasi**, pikeun ngaréalisasikeun atawa ngalaksanakeun tindakan luyu jeung nu geus direncanakeun saméméhna. PTK sipatna *emansipatoris* jeung ngabébaskeun (*liberating*) lantaran ngarojong kabébasan guru dina mikir jeung nepikeun alesan dina ngalaksanakeun ékspérimen, nalungtik, jeung netepkeun putusan atawa ngasongken *judgment*.
- f. **Ngimeutan/maluruh**, bisa ku cara obsérvasi atawa monitoring nu dilaksanakeun ku panalungtik atawa kolaborator. Salila monitoring pangamat kudu nyatetkeun sakur nu katingali, kajadian, atawa peristiwa aya di kelas. Métoeu pikeun ngumpulkeun data nu digunakeun nu perlu méakkeun waktu lila sangkan teu ngaganggu kana prosés pangajaran.
- g. **Réfléksi**, minangka hiji tarékah panalungtik pikeun maluruh deui hal-hal anu geus lumangsung atawa nu geus dilakukeun dina PTK. Ku cara kitu, réfléksi bisa dilaksanakeun sanggeus ngaimpleméntasikeun tindakan jeung hasil obsérvasi. Dumasar réfléksi, dilaksakeun deui kagiatan, nepi ka meunangkeun hasil nu nyugemakeun.
- h. **Laporan PTK**, disusun sanggeus pagawéan panalungtik di lapangan réngsé. Panyusunan laporan kudu sistematis jeung didadasaran ku acuan nu aya dina prosedur panalungtikan PTK. Sajatina mah PTK nu dilaksanakeun téh sipatna individual. Hartina tujuan utama dina PTK pikeun *self-improvement* tina hasil *self-evaluation* jeung *self-reflection*, nu antukna baris ngarontkeun kualitas prosés jeung hasil diajar.

3. Ngarencanakeun PTK

Prosedur anu kudu dilakonan dina ngarencanakeun tindakan ngawengku: 1) milih wangun tindakan, 2) nangtukeun hipotésis tindakan (saupama diperlukeun), 3) nataharkeun tindakan, jeung 4) netepkeun indikator anu nangtukeun kritéria hasilna tindakan luyu jeung nu

dipharep. Dina milih tindakan pikeun ngungkulan masalah anu dilarapkeun dina skénario pangajaran, kudu milih jeung nimbang-nimbang landasan tiori atawa kajian pustaka, hasil-hasil panalungtikan nu geus aya, atawa tina pangalaman praktis guru.

Sacara operasional hal-hal anu dilakukeun ku guru dina nyusun rencana tindakan nyaéta: 1) milih topik atawa bahan ajar nu bakal disusun rencana pangajaranana, 2) nerapkeun rencana tindakan kana skénario pangajaran atawa RPP, 3) nataharkeun sarana jeung perangkat pangajaran anu ngarojong lumangsungna pangajaran, kayaning bahan ajar, LKS (upama perlu), média, jeung instrumén asesmen/penilaian, jeung 4) nataharkeun instrumén nu diperlukeun pikeun ngumpulkeun data jeung téhnik analisis atawa kriteria hasilna tindakan.

D. Kagiatan Diajar

Kagiatan diajar nu kudu dipilampah ku Sadérék nyoko kana runtuyan kagiatan saperti ieu di handap.

1. Titénan heula tujuan jeung indikator hontalan diajar.
2. Baca pedaran bahan ajar nu dipidangkeun.
3. Pigawé latihan atawa pancén nu dipidangkeun dina ieu kagiatan diajar.
4. Baca deui saliwat pedaran bahan ajar, tuluy titénan tur bandingkeun jeung tingkesan bahan ajar.
5. Lamun manggih bangbaluh, Sadérék bisa sawala (diskusi) jeung kancamitra séjénna.

E. Latihan/Pancén

Pikeun maluruh kacangking henteuna pedaran bahan, jawab sakur pasualan ieu di handap!

1. Jelaskeun naon anu dimaksud lajuning laku hasil réfléksi pangajaran?
2. Tataan jeung jelaskeun léngkah-léngkah naon waé anu dilakukeun dina réfléksi pangajaran?
3. Perkara naon waé anu kudu dilakukeun ku guru dina nyusun rencana tindakan dina PTK?
4. Naon anu dimaksud prasurevei dina PTK?

5. Jelaskeun naon maksudna yén saméméh ngalaksanakeun PTK kudu didadasaran ku hasil diagnostik?

F. Tingkesan

Lajuning laku hasil réfléksi mangrupa kagiatan nu dilaksanakeun sanggeus réfléksi. Dina ieu kagiatan guru perlu maluruh aspék-aspék nu dianggap héngkér kénéh tur perlu dioméan. Éta aspék anu nyababkeunana téh jadi titik pamiangan pikeun ngalaksanakeun kagiatan saterusna.

Léngkah-léngkah anu kudu diperhatikeun ku calon panalungtik wangun PTK téh kayaning 1) ngabogaan ide Awal, 2) ngayakeun prasurei, 3) ngalakukeun diagnosis, 4) nyusun rencana, 5) ngalaksanakeun atawa Impleméntasi tina rencana, 6) ngimeutan deui, 7) réfléksi, nyusun laporan PTK.

Ari léngkah-léngkah nu perlu diperhatikeun pikeun lajuning lakuna sanggeus réfléksi, upamana waé 1) ngimeutan deui tujuan PTK sangkan luyu jeung nu dipiharep, 2) maluruh deui nu nyababkeun gagalna atawa kahontalna tujuan tina analisis jeung interprétasi, 3) milih atawa nangtukeun topik pangajaran satuluyna, 4) nangtukeun strategi pangajaran nu luyu, 5) nyusun skénario pangajaran dina wangun RPP, 6) nyusun perangkat pangajaran nu diperlukeun, 7) nyusun atawa menerkeun instrumén pikeun ngumpulkeun data, 8) nyieun jadwal kagiatan tindakan, 9) saupama diperlukeun bisa ngayakeun simulasi atawa uji coba skénario jeung perangkat.

Prosedur anu kudu dilakonan dina ngarencanakeun tindakan ngawengku: 1) milih wangun tindakan, 2) nangtukeun hipotésis tindakan (saupama diperlukeun), 3) nataharkeun tindakan, jeung 4) netepkeun indikator anu nangtukeun kritéria hasilna tindakan luyu jeung nu dipiharep.

G. Uji balik jeung Lajuning Laku

Pék akurkeun hasil pagawéan Sadérék kana jawaban latihan anu geus disayagikeun di bagian tukang ieu modul. Itung jumlah jawaban anu benerna, tuluy gunakeun rumus ieu di handap pikeun ngukur tahap ngawasa Sadérék kana bahan ajar.

Rumus:

$$\text{Tahap Pangabisa} = \frac{\text{Jumlah jawaban anu benerna}}{5} \times 100\%$$

Tahap pangabisa nu dihontal ku Sadérék:

90 - 100% = alus pisan

80 - 89% = alus

70 - 79% = cukup

- 69% = kurang

Upama Sadérék ngahontal tahap pangabisa 80% ka luhur, Sadérék bisa nuluykeun ngaderes matéri Kagiatan Diajar 3. Tapi, lamun tahap pangabisa Sadérék kurang ti 80%, pék balikan deui ngaderes matéri dina Kagiatan Diajar 2, pangpangna bahan nu can kacangkem.

KAGIATAN DIAJAR 3:

HAKÉKAT PENELITIAN TINDAKAN KELAS (PTK)

A. Tujuan

Saréngséna neuleuman ieu matéri, Sadérék dipiharep nyangking pangaweruh jeung kamampuh ngeunaan ieu hal-hal dihandap.

1. Konsép Dasar PTK.
2. Komponen Sasaran PTK.
3. Nangtukeun Masalah dina PTK.
4. Tujuan Ngalaksanakeun PTK.
5. Hasil Ngalaksanakeun PTK.
6. Mangpaat tina PTK.
7. Karakteristik PTK.
8. Prinsip-prinsip PTK.

B. Indikator Kahontalna Kompeténsi

Anu jadi indikator kahontalna kompeténsi nyaéta saréngséna neuleuman ieu materi, dipiharep Sadérék bisa:

1. nétélakeun konsép dasar PTK;
2. nétélakeun komponen sasaran PTK;
3. nétélakeun masalah dina PTK;
4. nétélakeun tujuan ngalaksanakeun PTK;
5. ngamangpaatkeun hasil ngalaksanakeun PTK;
6. nétélakeun mangpaat tina PTK;
7. nétélakeun karakteristik PTK; jeung
8. nétélakeun prinsip-prinsip PTK.

C. Pedaran Matéri

1. Konsép Dasar Penelitian Tindakan Kelas

Saméméh dilaksanakeun di kelas, panalungtikan tindakan mimiti dipaké pikeun maluruh masalah sosial. Istilah asalna mah 'penelitian tindakan' (*action research*), satuluyna dimekarkeun di widang pendidikan. Kemmis jeung Taggart dina buku *Membimbing Guru dalam Tindakan Kelas*

(2010:4) nétélakeun yén panalungtikan tindakan dimimitian ku ayana masalah anu timbul dina hiji kajadian. Satuluyna éta masalah dijadikeun dadasar pikeun nyusun hiji rencana gawé (*tindakan*). Tarékah pikeun ngungkulanana dilaksanakeun tindakan kalawan sistematis tur didadasaran ku hasil observasi jeung évaluasi.

Kemmis (2010:4), nétélakeun yén panalungtikan tindakan nyaéta hiji wanda (jenis) panalungtikan réfléksi diri nu dilakukan ku partisipan dina situasi-situasi sosial (kaasup pendidikan) pikeun ngoméan prakték nu geus dilakukeunana.

Aya dua hal pokok nu mangpaat dina panalungtikan tindakan, nyaéta *ngaronjatkeun kualitas* pangajaran jeung ancrubna *guru jadi panalungtik*. Satuluyna éta dua hal téh nu baris nungtun ayana tujuan panalungtikan tindakan kana tilu hal, nyaéta pikeun: (1) ngoméan lumangsungna prosés pangajaran; (2) ningkatkeun profésionalisme guru, di antarana ngaronjatna pamahaman kana prakték nu dilaksanakeun; jeung (3) ngoméan kaayaan atawa situasi dilaksanakeunana prakték.

Dina dunya atikan mah 'Penelitian Tindakan Kelas' (PTK) atawa *Classroom Action Reserach* (CAR) téh mangrupa panalungtikan tindakan nu dilaksanakeun di kelas nalika lumangsungna pangajaran. PTK dilakukeun kalawan tujuan pikeun ngoméan atawa ngaronjatkeun kualitas pangajaran. PTK museur di kelas atawa kana prosés pangajaran nu lumangsung di kelas.

Suharsimi (2006) nétélakeun yén PTK minangka gabungan tina kecap "Penelitian" + "Tindakan" + "Kelas". Kecap penelitian ngandung harti kagiatan ngimeutan hiji obyék nu ngagunakeun cara jeung métodologi anu tangtu pikeun ngumpulkeun data atawa informasi nu aya mangpaatna pikeun ngaréngsékeun masalah. Kecap *tindakan* ngandung harti kagiatan nu ngahaja dilakukeun kalawan tujuan anu tangtu. Tindakan anu dilaksanakeun dina PTK winangun hiji runtuyan siklus kagiatan. Kecap *kelas* ngandung harti sakelompok murid nu narima pangajaran ngeunaan hiji hal ti guru anu sarua. Kagiatan diajar murid kawatesanan ukur di kelas, tapi bisa ogé prakték di laboratorium,

kagiatan karyawisata, atawa di tempat séjénna kalawan diaping ku guru. Nu penting mah bisa ngaronjatkeun poténsi nu aya dina diri murid. Ceuk hasil panalungtikan, sanajan sacara alamiah kamekaran intelegénsi, bakat, minat, kréativitas, kacerdasan émosi, kapribadian, kamandirian, jasmani, jeung sosialna murid teu sarua tapi saupama dirangsang otakna pikeun mikir tangtu poténsi-poténsi nu aya dina dirina téh bakal ngaronjat.

2. Komponen Sasaran Panalungtikan PTK

Dumasar watesan di luhur, komponén anu dijadikeun sasaran PTK ngawengku: 1) murid, 2) guru, 3) matéri ajar, 4) sarana/pakakas, 5) hasil pangajaran, 6) lingkungan, jeung 7) prosés ngokolakeun (*pengelolaan*).

- a. **Murid**, bisa dipaluruh dina waktu prosés kagiatan diajar lumangsung. Conto panalungtikan nu patalina jeung murid dina PTK di antarana perilaku disiplin murid, motivasi atawa sumanget diajar murid, kaparigelan mikir kritis, kamampuh ngaréngsékeun masalah, jeung sajabana.
- b. **Guru**, bisa ditalungtik sajeroning kagiatan pangajaran atawa lumangsugna ngaping murid. Conto masalah nu patalina jeung guru dina PTK di antarana ngeunanan métodeu atawa strategi pangajaran, pembelajaran, pamarekan pangajaran, jeung sajabana.
- c. **Matéri pangajaran**, bisa ditalungtik sajeroning guru keur nerangkeun atawa midangkeun materi pangajaran nu ditugaskeun ka murid. Conto masalah nu patalina jeung matéri dina PTK, upamana runtuyan dina midangkeun matéri, ngaorganisasi materi, integrasi bahan ajar, jeung sajabana.
- d. **Sarana atawa pakakas pendidikan**, bisa ditalungtik sajeroning guru keur ngagunakeun atawa ngamangpaatkeun sarata jeung pakakas pendidikan. Conto masalah anu patalina jeung sarana atawa pakakas pendidikan di antarana ngamangpaatkeun laboratorium, ngagunakeun média pangajaran, jeung ngagunakeun sumber pangajaran.

- e. **Hasil pangajaran** bisa ditilik tina tilu ranah (kognitif, aféktif, psikomotorik), mangrupa produk nu kudu ditingkatkeun ku cara PTK. Hasil pangajaran bakal aya patalina jeung tindakan anu dilaksanakeun sarta unsur séjén dina prosés pangajaran, kayaning métodeu, média, guru, atawa perilaku diajar murid éta sorangan.
- f. **Lingkungan**, boh lingkungan murid di kelas, sakola, atawa imah. Dalam PTK, wangun perlakuan atawa tindakan anu dilaksanakeun nyaéta ngarobah kondisi lingkungan jadi leuwih kondusif, upamana ku cara nata rohangan kelas, nata lingkungan sakola, jeung tindakan séjénna.
- g. **Pengelolaan**, mangrupa kagiatan anu bisa diatur/direkayasa ku wangun tindakan. Conto masalah anu patalina jeung pengelolaan dina PTK di antarana ngatur kelompok murid, merenahkeun jadwal pangajaran, menerahkeun tempat diuk murid, ngatur rohangan kelas, jeung sajabana.

3. Nangtukeun Masalah dina PTK

Dina ieu panalungtikan aya kecap “kelas”. Dina PTK kecap kelas ngandung harti sakelompok murid nu diajar jeung guru keur ngokolakeun lumangsungna kagiatan pangajaran. Lantaran kitu, masalah anu aya dina PTK kacida jembarana. Upama diwincik masalah anu bisa dikaji dina PTK kayaning ieu di handap.

- a. Masalah diajar murid di sekolah, kayaning prosés pangajaran di kelas, kasalahan-kasalahan dina pangajaran, miskonsepsi, misstrategi, jeung sajabana.
- b. Tarékah ngaronjatkeun profésionalisme guru dina raraga ningkatkeun mutu rancangan, palaksanaan sarta évaluasi program jeung hasil pangajaran.
- c. Ngokolakeun jeung matéahkeun pangajaran, upamana ngawanohkeun téhnik modifikasi perilaku, tehnik ngamotivasi, jeung mekarkeun poténsi diri.
- d. Netepkeun Desain jeung strategi pangajaran di kelas, upamana masalah ngokolakeun jeung prosedur pangajaran, impleméntasi

jeung inovasi métodeu nu digunakeun dina pangajaran (upamana ngaganti métodeu pangajaran tradisional ku métodeu pangajaran anyar), interaksi di jero kelas (upamana ngagunakeun strategi pengajaran nu didasaran ku pamarekan nu tangtu).

- e. Mekelan jeung mekarkeun sikep katut ajén-inajén, upamana mekarkeun pola mikir ilmiah murid.
- f. Maluruh alat bantu, média jeung sumber diajar anu merenah, upamana ngagunakeun média perpustakaan, jeung sumber diajar di jero /luar kelas.
- g. Nangtukeun sistem assesment atawa évaluasi prosés jeung hasil pangajaran, kayaning masalah évaluasi awal jeung hasil pangajaran, mekarkeun instrumen penilaian berbasis kompetensi, atawa ngagunakeun alat, métodeu évaluasi nu tangtu.
- h. Maluruh masalah kurikulum, upamana implementasi KI-KD, runtuyan midangkeun materi poko, interaksi antara guru jeung murid, interaksi antara murid jeung materi pangajaran, atawa interaksi antara murid jeung lingkungan diajar.

4. Tujuan Ngalaksanakeun PTK

Tujuan utama PTK nyaéta ngarénsékeun masalah nu kajadian di kelas sarta maluruh jawaban ilmiah naon sababna éta hal kajadian. Sajaba ti éta, tujuan PTK nyaéta pikeun ngaronjatkeun kagiatan guru dina mekarkeun profésina. Tujuan husus PTK.

nyaéta pikeun ngungkulan rupaning pasualan sarta ngaronjatkeun kualitas prosés pangajaran di kelas. Aya sawatara tujuan PTK kayaning: (1) ngaronjatkeun mutu eusi, input, prosés, jeung hasil pendidikan jeung pangajarab di sakola; (2) mantuan guru jeung tanaga kependidikan séjénna dina ngungkulan masalah pangajaran jeung pendidikan di jero jeung luar kelas; (3) ngaronjatkeun sikep profésional pendidik jeung tanaga kependidikan; (4) numuwuhkeun budaya akademik di lingkungan sakola sangkan kawangun sikep proaktif pikeun ngoméan jeung ngaronjatkeun kualitas pendidikan/pangajaran kalawan sinambung.

5. Hasil Ngalaksanakeun PTK

Output atawa hasil nu dipiharep sanggeus ngalaksanakeun PTK nyaéta ngaronjatna atawa robahna kualitas prosés jeung hasil diajar tina asalna goréng jadi alus. Sawatara hal anu dipiharep ngaronjat téh di antarana (1) ngaronjat cara diajar murid tina kurang jadi alus; (2) ngaronjat kualitas prosés pangajaran di kelas; (3) ngaronjat kualitas ngagunakeun média , alat bantu diajar, jeung sumber diajar nu séjénna; (3) ngaronjat kualitas prosedur jeung alat évaluasi nu digunakeun pikeun ngukur prosés jeung hasil diajar murid; (4) ngaronjat cara ngungkulan masalah nu dirandapan ku murid di sakola; (5) ngaronjat kualitas dina nerapkeun kurikulum jeung mekarkeun kompetensi siswa.

6. Mangpaat tina PTK

Nilik kana tujuan jeung hasil nu kahontal ku cara PTK, katangén yén PTK geuning gedé mangpaatna, di antarana waé pikeun:

- a. Ngahasilkeun dokumén laporan PTK nu bisa dimangpaatkeun ku guru dina kagiatan pangajaran. Sajaba ti éta hasil PTK nu dilaporkeun téh jadi bahan artikel ilmiah atawa makalah pikeun rupa-rupa kapentingan, kayaning dipidangkeun dina forum ilmiah jeung dimuat dina jurnal ilmiah.
- b. Numuwuhkeun kabiasaan, budaya, atawa tradisi ngalaksanakeun panalungtikan jeung menulis artikel ilmiah di kalangan pendidik. Éta hal téh baris ngarojong kana profésionalisme jeung karir pendidik.
- c. Ngawujudkeun gawé bareng, kalaborasi, jeung ngawangun sinergi antarpendidik di hiji sakola atawa sababaraha sakola pikeun ngungkulan masalah masalah pangajaran jeung ngaronjatkeun kualitas pangajaran.
- d. Ngaronjatkeun kamampuh guru dina ngajabarkeun kurikulum atawa program pangajaran luyu jeung pamededih un luyu jeung kontéks lokal, sakola, jeung kelas. Éta hal ngarojong kana tingkat relevansi pangajaran jeung pangabutuh murid.

- e. Ngabina jeung ngaronjatkeun karep ilubiung, sumanget, minat, kanyamanan, karesep, katut kasugemaan diajar murid di kelas. Di sagigireun hasil hasil diajar siswa ogé ngaronjat.
- f. Ngarojong ngawujudna prosés pangajaran nu ngirut karep, nyaman, pikaresepeun lantaran strategi, métodeu, téhnik, jeung média un digunakeunana variatif jeung dipilih kalawan enya-nya.

7. Karakteristik PTK

Ciri utama PTK nyaéta ayana tindakan nyata pikeun panalungtik ngungkulan masalah. Tindakan nu dilakukeun minangka kagiatan dihaja kalawan didadasaran ku tujuan anu tangtu sarta dipilampah dina sawatara siklus kegiatan.

Sawatara ciri anu ngabédakeun antara panalungtikan wanda PTK jeung panalungtikan séjénna.

- a. PTK mangrupa kagiatan nu lain saukur ngupayakeun pikeun ngaréngsékeun masalah tapi ogé maluruh pangrojong ilmiah, tiori, dalil anu ngadeudeul kana prosés ngungkulan éta masalah.
- b. PTK mangrupa bagian penting pikeun mekarkeun profési guru enggoning ngaronjatkeun aktivitas mikir kritis jeung sistematis katut ngasah kabiasaan nulis jeung nyieun catetan.
- c. Masalah nu dipasualkeun dina PTK lain dumasar kana kajian tioritik atawa panalungtikan nu geus aya, tapi didadasaran ku masalah nyata jeung aktual (nu keur kajadian ayeuna) dina pangajaran di kelas. Jadi PTK dilaksanakeun pikeun ngungkulan masalah praktis lain masalah tioritis.
- d. PTK dimimitian ku masalah nu basajan, nyata, jelas, jeung museur kana hal-hal nu lumangsung di jero kelas.
- e. PTK dirojong ku ayana kolaborasi (gawé bareng) antara praktisi (guru katut kapala sakola) jeung panalungtik dina ngalaksanakeun hiji tindakan (action) nu didadasaran ku pamahaman nu sarua ngeunaan masalah nu disanghareupan sarta cara ngungkulanana.

- f. PTK dilaksanakeun saupama; (a) aya putusan kelompok nu panceg (komitmen) pikeun mekarkeun; (b) ngabogaan tujuan pikeun ngaronjatkeun profésionalisme guru; (c) aya masalah poko nu kudu dipikanyaho, dibantu, dironjatkeun.

Ciri séjén dina PTK di antarana aya kolaborasi (gawé bareng) antara praktisi (guru) jeung panalungtik (dosén atawa widyaiswara) pikeun ngaguar jeung ngaji masalah nyata nu karandapan ku guru jeung murid. Dina PTK kolaboratif, kalungguhan panalungtik satata jeung guru. Séwang-séwangan ngabogaan peran katut tanggung jawab nu silih deudeul. Peran kolaborasi nangtukeun hasil PTK, utamana dina ngadiagnosa masalah, ngararancang tindakan, nepi ka prakna ngalaksanakeun panalungtikan (tindakan, obsérvasi, ngarékam data, évaluasi, jeung réfléksi), nganalisis data, nyeminarkeun hasil, jeung nyusun laporan hasil.

Aya ogé PTK nu dilaksanakeun ku saurang guru teu gawé bareng jeung panalungtik husus. Éta guru ngabogaan peran ganda, nyaéta salaku panalungtik jeung salaku praktisi pangajaran. Éta nu disebut guru profésional, nyaéta mampuh ngajar jeung mampuh nalungtik. Guru salila nalungtik jeung ngalaksanakeun tindakan kudu boga sikep objéktif dina ngaévaluasi diri pribadi (Suharsimi, 2006). Guru bisa ngalaporkeun kaunggulan jeung kahéngkéran dirina, nepi ka ngahasilkeun laporan PTK nu wajar. Salaku palaksana dina PTK, guru bisa: (1) ngangkat jeung nalungtik masalah anu aya dina prosés pangajaranana; (2) ngalaksanakeun PTK kalawan teu ngaganggu prosés pangajaran anu jadi tugasna; (3) maham kana masalah anu karandapannana; jeung (4) ngalaksanakeun PTK kalawan merhatikeun kriteria validitas metodologi ilmiahna.

8. Prinsip-prinsip PTK

Aya sababaraha prinsip PTK anu kudu diperhatikeun ku guru salaku panalungtik, kayaning ieu di handap.

Kahiji, kagiatan panalungtikan teu ngaganggu kagiatan pangajaran. Patalina jeung prinsip nu kahiji, hal penting anu kudu ditalingakeun

nyaéta: (1) ngalaksanakeun tindakan PTK pikeun kamajuan murid sarta objektif kana hasil panalungtikan nu kapanggih, (2) siklus tindakan kudu nalingakeun kana kahontalna tujuan hasil diajar dumasar kurikulum, jeung (3) nangtukeun jumlah siklus tindakan dina PTK museur kana targét nu aya dina tahap perencanaan.

Kadua, masalah panalungtikan anu dikaji minangka masalah nu nyalempangkeun diri guru salaku guru profésional nu boga tanggung jawab. Pangrojong utama PTK nyaéta komitmen profésional guru pikeun jadi juru ladén nu istimewa pikeun murid-muridna.

Katilu, métodeu nu dipaké pikeun ngumpulkeun data teu merlukeun waktu nu lila sarta teu ngaganggu prosés pangajaran. Prosédur ngumpulkeun data bisa dipigawé ku sorangan, tur tugas ngajar lumangsung kalawan lancar. Pikeun hal éta perlu digunakeun téhnik ngarékam (perekaman) data nu basajan tapi ngahasilkeun data nu muncul tur miboga harti.

Kaopat, metodologi nu digunakeun kudu direncanakeun kalawan apik, sangkan tindakan bisa dirumuskan dina hiji hipotésis tindakan nu bisa diuji di lapangan. Guru bisa mekarkeun strategi nu bisa nu luyu jeung panalungtikan sarta anu bisa digunakan pikeun ngajawab hipotésis nu ditetepkeunana.

Kalima, masalah atawa topiknu dipilih kudu bener-bener nyata, ngirut karep, bisa diungkulan.

Kagenep, salaku panalungtik tetep kudu nalingakeun étika jeung tata krama panalungtikan sarta rambu-rambu palaksanaan umum, di antarana sikep ajeg (konsistén), dipikanyaho ku pimpinan lembaga, nalingakeun kaidah karya tulis akademik, jeung maslahat pikeun murid. Katujuh, kagiatan PTK teu ukur dilaksanakeun saharita, tapi jadi kagiatan anu maneu.

Kadalapan, tilikan kana PTK teu kawatesanan dilaksanakeun ku guru nu keur nyanghareupan masalah wungkul, tapi penting ogé ngalibetkeun panalungtik ti unsur séjénna, upamana kolaborasi antar guru dina hiji sakola, gawé bareng jeung dosen, widyaiswara, katut pengawas sakola.

D. Kegiatan Diajar

Kegiatan diajar nu kudu dipilampah ku Sadérék nyoko kana runtuyan kegiatan saperti ieu di handap.

1. Titénan heula tujuan jeung indikator hontalan diajar.
2. Baca pedaran bahan ajar nu dipidangkeun.
3. Pigawé latihan atawa pancén nu dipidangkeun dina ieu kegiatan diajar.
4. Baca deui saliwat pedaran bahan ajar, tuluy titénan tur bandingkeun jeung tingkesan bahan ajar.

Lamun manggih bangbaluh, Sadérék bisa sawala (diskusi) jeung kancamitra séjénna.

E. Latihan/Pancén

Untuk memperdalam pemahaman anda terhadap materi pokok 1, kerjakan latihan dibawah ini:

1. Naon anu dimaksud PTK?
2. Komponen naon waé anu jadi sasaran dina PTK?
3. Masalah naon waé anu aya dina PTK?
4. Tatan jeung jelaskeun naon waé tujuan jeung mangpaat ngalaksanakeun PTK!
5. Tétélakeun naon waé karakteristik PTK!

F. Tingkesan

PTK atawa *Classroom Action Reserach* (CAR) dilakukeun pikeun ngoméan atawa ngaronjatkeun kualitas pangajaran. PTK museur di kelas atawa kana prosés pangajaran nu lumangsung di kelas.komponén anu dijadikeun sasaran PTK ngawengku: 1) murid, 2) guru, 3) matéri ajar, 4) sarana/pakakas, 5) hasil pangajaran, 6) lingkungan, jeung 7) prosés ngokolakeun.

Aya sawatara tujuan PTK kayaning: (1) ngaronjatkeun kualitas eusi, input, prosés, jeung hasil pendidikan jeung pangajaran di sakola; (2) mantuan guru jeung tanaga kependidikan séjénna dina ngungkulan masalah pangajaran jeung pendidikan di jero jeung luar kelas; (3) ngaronjatkeun sikep profésional pendidik jeung tanaga kependidikan; (4) numuwuhkeun budaya akademik di

lingkungan sakola sangkan kawangun sikep proaktif pikeun ngomén jeung ngaronjatna kualitas pendidikan/pangajaran kalawan sinambung.

Mangpaat PTK pikeun (1) ngahasilkeun dokumen laporan PTK nu bisa dimangpaatkeun ku guru dina kagiatan pangajaran. (2) Numuwuhkeun kabiasaan, budaya, atawa tradisi ngalaksanakeun panalungtikan jeung menulis artikel ilmiah di kalangan pendidik. (3) Ngawujudkeun gawé bareng, kalaborasi, jeung ngawangun sinergi antarpendidik di hiji sakola atawa sababaraha sakola pikeun ngungkulan masalah masalah pangajaran jeung ngaronjatkeun kualitas pangajaran. (4) Ngaronjatkeun kamampuh guru dina ngajabarkeun kurikulum atawa program pangajaran luyu jeung pameredi un luyu jeung konteks lokal, sakola, jeung kelas. (5) Ngabina jeung ngaronjatkeun karep ilubiung, sumanget, minat, kanyamanan, karesep, katut kasugemaan diajar murid di kelas. (6) Ngarojong ngawujudna prosés pangajaran nu ngirut karep, nyaman, pikaresepeun lantaran strategi, métodeu, téhnik, jeung média anu digunakeunana variatif jeung dipilih kalawan enya-nya.

Karakteristik anu aya dina PTK, di antarana (1) PTK mangrupa kagiatan ilmiah anu dirojong ku tiori, dalil anu ngadeudeul kana prosés ngungkulan éta masalah; (2) PTK mangrupa bagian penting pikeun mekarkeun profési guru.; (3) Masalah nu dipasualkeun dina PTK lain dumasar kana kajian tioritik tapi masalah nyata jeung aktual (nu keur kajadian ayeuna) dina pangajaran di kelas. (4) PTK museur kana hal-hal nu lumangsung di jero kelas. (5) PTK dirojong ku ayana kolaborasi (gawé bareng) antara praktisi (guru katut kapala sakola) jeung panalungtik. (6) PTK dilaksanakeun saupama; (a) aya putusan kelompok nu panceg (komitmen) pikeun mekarkeun; (b) ngabogaan tujuan pikeun ngaronjatkeun profésionalisme guru; (c) aya masalah poko nu kudu dipikanyaho, dibantu, dironjatkeun.

G. Uji Balik jeung Lajuning Laku

Pék akurkeun hasil pagawéan Sadérék kana jawaban latihan anu geus disayagikeun di bagian tukang ieu modul. Itung jumlah jawaban anu benerna, tuluy gunakeun rumus ieu di handap pikeun ngukur tahap ngawasaa Sadérék kana bahan ajar.

Rumus:

$$\text{Tahap Pangabisa} = \frac{\text{Jumlah jawaban anu benerna}}{5} \times 100\%$$

Tahap pangabisa nu dihontal ku Sadérék:

90 - 100% = alus pisan

80 - 89% = alus

70 - 79% = cukup

- 69% = kurang

Upama Sadérék ngahontal tahap pangabisa 80% ka luhur, Sadérék bisa nuluykeun ngaderes matéri Kagiatan Diajar 4. Tapi, lamun tahap pangabisa Sadérék kurang ti 80%, pék balikan deui deres bahan dina Kagiatan Diajar 3, pangpangna bahan nu can dikawasa.

KAGIATAN DIAJAR 4:

NGALAKSANAKEUN PENELITIAN TINDAKAN KELAS

A. Tujuan

Saréngséna neuleuman ieu matéri, Sadérék dipiharep nyangking pangaweruh jeung kamampuh ieu dihandap.

1. Prosédur ngalaksanakeun PTK.
2. Nangtukeun Fokus masalah.
3. Ngararancang Tindakan.
4. Ngalaksanakeun Tindakan.
5. Ngimeutan/Obsérvasi jeung ngumpulkeun Data.
6. Réfléksi.
7. Sistematika Poposal PTK.
8. Sistematika Laporan PTK.

B. Indikator Kahontalna Kompetensi

Anu jadi indikator kahontalna kompetensi nyaéta saréngséna neuleuman ieu materi, dipiharep Sadérék bisa:

1. ngajéntrékeun prosédur ngalaksanakeun PTK;
2. nangtukeun fokus masalah;
3. ngararancang tindakan;
4. ngalaksanakeun tindakan;
5. ngimeutan/obsérvasi jeung ngumpulkeun data;
6. Ngalaksanakeun réfléksi;
7. nyusun poposal PTK; jeung
8. nyusun laporan PTK.

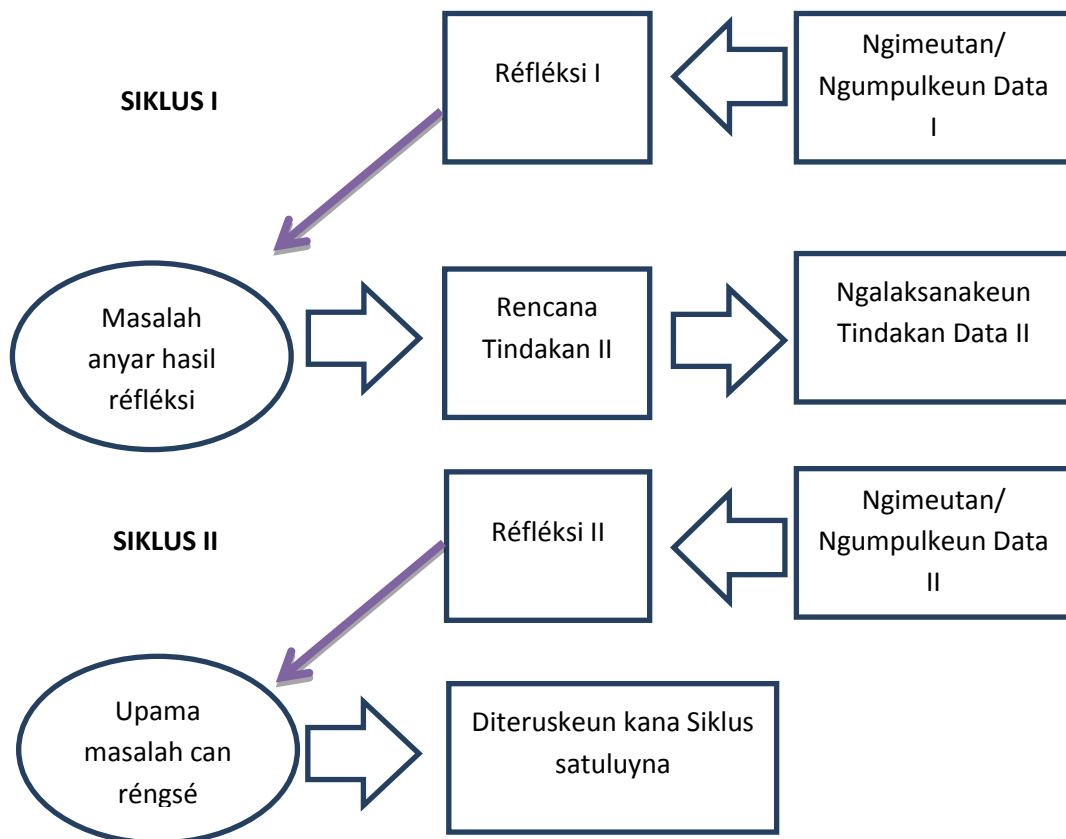
C. Pedaran Matéri

1. Prosédur ngalaksakeun PTK

Prosédur atawa léngkah-léngkah pokok nu kudu dilakonan dina PTK dina siklus mimiti nepi ka siklus-siklus saterusna nyaéta (1) nangtukeun fokus masalah, (2) ngarencanakeun tindakan atawa *planning*, (3)

Pelaksanaan tindakan atawa *action*, (4) ngumpulkeun data (nengetan/*obsérvasi*), (5) Réfléksi (ngaanalisis jeung ngainterprétasi), (6) ngarencanakeun lajuning laku saterusna.

Sangkan tétéla, runtuyan kagiatan unggal siklus bisa ditingali dina ieu gambar di handap.

Gambar 4. 1 Siklus Kegiatan PTK

Ieu siklus téh dimimitian ku nyusun rencana atawa rarancang tindakan (*planning*), tuluy kana pelaksanaan tindakan (*acting*), pengamatan (*observing*), jeung réfléksi (*reflecting*). Anapon léngkah-léngkah anu dilaksanakeun dina ieu panalungtikan ngawengku lima tahap kagiatan.

2. Nangtukeun Masalah

Maluruh masalah kawilang penting dina hiji panalungtikan. Kitu ogé dina PTK, perlu nangtukeun masalah anu rék diréngsékeun. Biasana masalah diajukeun dina wangun kalimah pananya, kayaning ieu di handap.

- a. Naha kompetensi awal siswa dina éta pangajaran geus nyumponan?
- b. Naha prosés pangajaran anu geus dilaksanakeun cukup éféktif?
- c. Naha sarana pangajaran geus nyuponan?
- d. Kumaha kualitas hasil pangajaranana?
- e. Kumaha upama ngalaksanakeun pangajaran maké strategi inovatif anu séjénna?

Sacara umum karaktersitik masalah anu merenah diangkat dina PTK nyaéta masalah anu: (1) nuduhkeun ayana gép atawa ganjorna antara tiori jeung fakta émpirik nu karasa dina pangajaran; (2) bisa dipaluruh jeung diidentifikasi faktor-faktor nu nyababkeunana anu saterusna jadi dadasar pikeun nangtukeun alternatif solusina; (3) bisa dipaluruh alternatif solusi ku cara tindakan (*action*) nyata anu bisa dilaksanakeun ku guru/panalungtik.

Sahadéna mah masalah anu dipilih dina PTK lain masalah anu ukur pikeun kapentingan saharitaeun, tapi ngabogaan ajén strategis pikeun ngaronjatkeun hasil pangajaran saterusna. Ngaidentifikasi masalah bisa ku cara kieu.

- a. Nuliskeun sakabéh masalah anu sakira-kirana ngabogaan pangaruh kana kualitas hasil pangajaran;
- b. Milih jeung ngelompokkeun masalah dumasar jenis/widang, jumlah siswa nu ngarandapanana, sarta tingkat frekuensi timbulna éta masalah;
- c. Ngaruntuykeun masalah ti nu basajan nepi ka nu sulit, nu mireng kajadian jeung nu langka, sarta lobana siswa anu ngarandapanana;
- d. Tina éta runtuyan dicokot masalahan anu dianggap paling penting jeung gedé pangaruhna kana kualitas lumangsungna pangajaran jeung hasil diajar anu kahontal ku murid, sajaba ti gedé mangpaatna pikeun kepentingan praktis, metodologis katut tioritis.

Satuluyna nganalisis masalah pikeun nangtukeun kepentingan prosés lajuning laku (tindak lanjut) ngoméan (perbaikan) atawa ngungkulan (pemecahan). Minangka calecerna bisa ku cara nanyakeun kayaning kieu.

- Kumaha kontéks, situasi atawa iklim di éta tempat kajadian masalah?
- Kondisi naon waé anu jadi prasarat timbulna éta masalah?
- Kumaha pakuat-pakaitna masing-masing komponen tina éta masalah?
- Kumaha kemungkinan ngajukeun alternatif pikeun ngungkulanana?
- Sabaraha lilana waktu pikeun ngungkulan éta masalah?

Mangpaat nganalisis téh pikeun ngarancang tindakan, kayaning wangun spésifikasi tindakan, keterlibatan panalungtik, waktu dina hiji siklus, indikator hasil nu ditargétkeun, ngaronjatna hasil balukar tindakan, jeung sajabana.

Masalah nu geus diidentifikasi jeung ditetepkeun dirumuskeun kalawan jelas, spésifik, jeung operasional. Jelasna rumusan masalah bakal ngagampilkeun dina milih tindakan nu merenah, upamana waé kayaning ieu di handap.

- Naha strategi pangajaran nulis anu oriéntasina kana prosés bisa ngaronjatkeun kamampuh siswa dina nulis?
- Naha pangajaran anu oriéntasina kana prosés bisa ngaronjatkeun partisipasi siswa dina kagiatan pangajaran?
- Naha nepikeun materi ngagunakeun LKS bisa ngaronjatkeun partisipasi siswa dina kagiatan pangajaran?
- Naha digunakeunana strategi pangajaran inkuiri bisa ngaronjatkeun pamahaman siswa kana materi pangajaran basa Sunda?

Dina nangtukeun formula masalah, panalungtik perlu ngimeutan sababaraha katangtuan-katangtuan ieu di handap.

- Aspek substansi nu patalina jeung bobot eusi, kagunaan tiori jeung métodologi nu dipakéna bisa ngajembaran élmu pangaweruh atikan jeung pangajaran.

- b. Aspek orisinalitas (tindakan), anu nuduhkeun yén modél tindakan pikeun ngungkulan éta masalah mangrupa hal anyar jeung acan aya saméméhna.
- c. Aspek formulasi, masalah dirumuskan dina wangun kalimah tanya. Rumusan masalah diébréhkeun kalawan lugas (éksplisit jeung spésifik).
- d. Aspék téhnis, patalina jeung kamampuh panalungtik kana masalah anu dipilihna, tinimbangan pamanggih anu diajukeunanan, metodologi pangajaranana, pangawasaaan bahan ajar, tiori, strategi jeung metodologi pangajaran, kaayaan fasilitas pikeun ngalaksanakeun PTK (dana, waktu, jeung tanaga). Ku lantaran kitu disarankeun ka panalungtik pikeun maluruh masalah anu basajan tapi ngabogaan harti jeung gedé paédahna.

3. Nyusun Rarancang Tindakan (*Planning*)

Tahap nyusun rarancang tindakan mangrupa tahap panalungtik ngabéjér-béaskeun ngeunaan naon, ku naon, iraha, di mana, ku saha, jeung kumaha tindakan éta dilakukeun. Panalungtik nangtukeun titik atawa fokus kajadian pikeun ditalungtik sacara husus. Satuluyna nyieun instrumén ngumpulkeun data panalungtikan pikeun mantuan panalungtik ngarékam fakta nu kajadian salila tindakan lumangsung.

Alternatif tindakan nu ditangtukeun bisa dirumuskeun dina wangun hipotésis tindakan. Tujuanana pikeun nangtukeun dugaan parobahan nu bakal kajadian saupama tindakan dilaksanakeun.

Conto hipotésis tindakan kayaning ieu di handap.

- a. Strategi pangajaran nulis anu oriéntasina kana bisa ngaronjatkeun kamampuh murid dina nulis.
- b. Pangajaran anu oriéntasina kana prosés bisa ngaronjatkeun partisipasi murid dina kagiatan pangajaran.
- c. Nepikeun materi ku ngagunakeun LKS bisa ngaronjatkeun partisipasi siswa dina kagiatan pangajaran.
- d. Strategi pangajaran inkuiri nu digunakeun bisa ngaronjatkeun pamahaman murid kana matéri pangajaran basa Sunda.

4. Ngalaksanakeun Tindakan (*Acting*)

Tahap ngalaksanakeun mangrupa impleméntasi pangajaran nu geus dirancang. Dina ieu tahap guru kudu bisa nyaluyukeun tindakan jeung naon waé anu geus dirumuskeun sarta ditangtukeun dina rarancang.

Lilana waktu ngalaksanakeun tindakan antara 2 nepi ka 3 bulan. Waktu nu sakitu téh diajangkeun pikeun nalungtik sababaraha poko bahasan mata pelajaran anu ditangtukeun. Ieu di handap conto aspék-aspék rencana (skenario) tindakan anu dilaksanakeun dina hiji PTK.

- a. Dirancang nerapkeun métodeu tugas jeung diskusi dina pangajaran bahasa Sunda ngeunaan matéri: A, B, C, jeung D.
- b. Format tugas: ngabagi kelompok leutik luyu jeung jumlah poko bahasan, pilih ketua, sekretaris, katut anggota ku cara random kalawan cara anu nyugemakeun murid.
- c. Kagiatan kelompok; ngumpulkeun bacaan, ku cara diskusi, anggota kelompok digawé/ diajar maham materi, nuliskeun hasil diskusi pikeun persiapan presentasi.
- d. Préséntasi jeung diskusi pléno; masing-masing kelompok midangkeun hasil kerjanna dina pléno kelas, guru salaku moderator, ngalaksanakeun diskusi, jieun kacindekan tina hasil pangajaran.
- e. Jenis data nu dikumpulkeun; mangrupa makalah kelompok, power point hasil kerja kelompok, murid anu aktif dina diskusi, sarta hasil diajar dilaksanakeun saméméh (pretés) jeung sanggeus (postés) tindakan dilaksanakeun.

5. Ngimeutan/Pangamatan (*Observing*)

Tahap kagiatan ngimeutan/pangamatan atawa obsérvasi anu dilakukeun ku panalungtik (*observer*) pikeun ngumpulkeun informasi ngeunaan prosés pangajaran anu dilakukeun ku guru (panalungtik) saluyu jeung tindakan anu geus disusun. Paniténan kudu nyoko kana instrumén nu geus dijieun sarta dirumuskeun. Aspék nu ditalungtik dina ieu pengamatan nyaéta: (a) prosés tindakanana; (b) pangaruh tindakan (boh nu dihaja boh nu teu dihaja); (c) kaayaan jeung bangbaluh tindakan; (d) kumaha kaayaan jeung bangbaluhna dina ngayakeun tindakan nu

dirarancang jeung pangaruhna; jeung (e) pasualan lain nu bakal timbul salila kagiatan PTK lumangsung.

Instrumén anu umum dipaké nyaéta (a) soal tés, kuis; (b) rubrik; (c) lambar obsérvasi; jeung (d) catetan lapangan nu dipaké pikeun ngumpulkeun data sacara obyektif nu teu karékan dina lambar obsérvasi, kayaning aktivitas siswa salila diayakeunana tindakan berlangsung, reaksi siswa, atawa pituduh séjénna nu dipaké dina kagiatan nganalisis jeung pikeun kaperluan réfléksi.

Minangka dina hiji usulan PTK baris dikumpulkeun: (a) skor tés ésay; (b) skor kualitas (kualitatif) lumangsungna diskusi jeung jumlah pertanyaan katut jawaban; sarta (c) hasil obsérvasi jeung catetan lapangan anu pakait jeung kagiatan siswa.

Dumasar data-data anu bakal dikumpulkan kayaning di luhur, instrumén anu dipakéna nyaéta: (a) soal tés wangun ésay; (b) padoman jeung kriteria meunteun/skoring, boh tina hasil tés ésay atawa pertanyaan tina jawaban lisan salila diskusi; (c) lembar obsérvasi nu dipaké pikeun ngumpulkeun data aktivitas diskusi nu ditangtukeun skorna dumasar rubrik; jeung (d) catetan lapangan.

6. Réfléksi (*Reflecting*)

Kagiatan réfléksi panalungtikan dilaksanakeun di ahir lawungan salila kagiatan siklus lumangsung. Ieu tahap téh mangrupa tahap *perenungan* tina hasil paniténan atawa obsérvasi anu geus dilaksanakeun di kelas, boh tina hasil obsérvasi guru, obsérvasi siswa, boh catetan lapangan. Ngaliwatan kagiatan réfléksi, tina hasil obsérvasi tinangtu bakal kapanggih naon baé kahéngkérana jeung bangbaluh dina panalungtikan. Ku sabab, tujuan tina réfleksi nyaéta pikeun ngabebenah sarta ngoméan tindakan nu dilaksanakeun. Saperti halna, saumpama dina siklus I hasil maca artikel masih aya siswa anu can tuntas, dilakukeun réfléksi pikeun maluruh hal nu nyababkeun teu tuntasna éta. Saperti halna tina hasil réfléksi kapaluruh yén guru kurang ngarahkeun siswa, dina siklus II hasil réfléksi éta dilarapkeun dina prosés pangajaran, nepi ka dina ahirna sakabéh siswa bisa tuntas dina kagiatan pangajaran..

7. Proposal PTK

Nyusun proposal atawa ngusulkeun panalungtikan minangka léngkah awal nu kudu dilakukeun calon panalungtik saméméh ngamimitian kagiatan PTK. Proposal PTK bakal jadi calecer anu baris ngabantu ngarahkeun atawa nuyun panalungtik salila ngalaksanakeun panalungtikan. Ku lantaran kitu Proposal PTK kudu disusun kalawanan sistematis jeung logis sangkan jadi padoman anu jelas dina ngaréngsékeun masalah jeung ngahontal tujuan panalungtikan. Dina proposal kagambar kalawan rinci ngeunaan prosés anu baris dipilampah ku panalungtik (guru) dina ngungkulan masalah pangajaran nu dirandapanana.

Proposal sok disebut ogé usulan panalungtikan, nyaéta ngawawarkeun sacara tinulis ngeunaan atawa rencana kagiatan panalungtikan sagemblengna. Proposal PTK raket patalina jeung ajén penting hiji panalungtikan. Nyusun proposal PTK bisa jadi mangrupa léngkah anu hésé, tapi bakal kacida ngabantuna dina ngalaksanakeun tahapan prosés panalungtikan. Minangka panduan, satuluyna baris dipedar sistematika usulan PTK.

8. Sistematika Proposal PTK

Proposal anu diajukeun pikeun ngalaksanakeun PTK kudu kaharti tur jelas sarta disusun kalawan sistematis. Minangka gurat badagna aspék-aspék nu kudu aya dina proposal PTK kayaning ieu di handap. Istilah-istilahna ditulis dina basa Indonesia.

- a. *Latar Belakang Penelitian*
- b. *Idéntifikasi dan Rumusan Masalah*
  - 1) *Idéntifikasi Masalah*
  - 2) *Rumusan Masalah*
- c. *Tujuan Panalungtikan*
  - 1) *Tujuan Umum*
  - 2) *Tujuan Khusus*
- d. *Mangpaat Panalungtikan*
  - 1) *Mangpaat Teoretis*
  - 2) *Mangpaat Praktis*

- e. *Definisi Operasional*
- f. *Anggapan Dasar*
- g. *Kerangka Teori*
- h. *Metode dan Teknik Penelitian*
  - 1) *Metode Penelitian*
  - 2) *Teknik Penelitian*
    - i. *Teknik Pengumpulan Data*
    - ii. *Teknik Pengolahan Data*
- i. *Instrumen Penelitian*
- j. *Jadwal Kegiatan Penelitian*

9. Sistematika Laporan PTK

Saupama geus ngarasa sugema maluruh jeung ngumpulkeun data nu kapanggih dina unggal siklus, léngkah sateruna nyaéta nyusun laporan. Prosés nyusun laporan bakal ngaguluyur saupama salila obsérvasi nyatet sakur kajadian dina unggal siklus. Ulah kaliwat merhatikeun ogé padoman karya tulis ilmiah tur pola nyusun laporan PTK. Sistematikanyusun laporan PTK kayaning ieu di handap.

Bagian Awal

Halaman Judul

Halaman Pengesahan

Abstrak

Kata Pengantar

Daftar Isi

Daftar tabel/ lampiran

Bagian Isi

Bab I : deskripsi tentang latar belakang penelitian, batasan dan rumusan penelitian, tujuan penelitian, manfaat penelitian, dan sistematika penelitian.

Bab II : deskripsi tentang teori yang berkaitan dengan masalah yang diteliti, misalnya teori keterampilan berbahasa (membaca, menulis, berbicara, dan menyimak); teori sastra (puisi: sisindiran, pupuh, guguritan, kakawihan, pupujian,

dsb.); teori kebahasaan (kecap, kecap rundayan, kecap kantétan, kalimah, paragraf, wacana, dsb.); teori pembelajaran (model pembelajaran model Problem Based Learning, Implementasi Strategi Pembelajaran Inkuiri , Teknik Brainstorming by Guided Reinversion, Model Pembelajaran Problem Based Instruction, Permainan Drag and Drop, Microkontroler Alternatif , Model Pembelajaran Traffic light Card, Pembelajaran Tematik, Media Papan Kartu dan Kartu Beberan, Integrasi Outdoor Learning dan Indoor Learning, PAKEM, Kolaborasi Kamus Gambar dan Kerja, Model Cooperative Thinking and Moving (CTM), Asesmen Otentik, Model pembelajaran Silih asah, silih asih, silih asuh, dsb.

Bab III : deskripsi tentang desain penelitian, setting penelitian, batasan operasional, instrumen penelitian, teknik pengumpulan data, analisis data, dan prosédur penelitian.

Bab IV: deskripsi tentang data hasil belajar, langkah-langkah yang dilakukan dalam PTK, dan pembahasannya misalnya, prosés pengajaran setiap siklus (tahap rancangan, tahap pelaksanaan, pembukakan, kegiatan inti, kegiatan penutup; tahap obsérvasi, tahap réfléksi, hasil belajar yang dicapai setiap siklus, suasana berlangsungnya pembelajaran dalam setiap siklus.

Bab V: deskripsi tentang kesimpulan hasil penelitian yang dilakukan serta saran.

Contoh:

Sangkan leuwih tétéla, ieu di handap conto péréléan laporan kagiatan Penelitian Tindakan Kelas anu dilaksanakeun ku Ratna Shinta Sukowati

Suwarto.

Conto Judul:	PAMAREKAN SAVI (<i>SOMATIS AUDITORI VISUAL INTELEKTUAL</i>) PIKEUN NGARONJATKEUN KAPARIGELAN NYARITAKEUN PANGALAMAN (Panalungtikan Tindakan Kelas ka Siswa Kelas VII-B SMP Negeri 12 Bandung Taun Ajaran 2011-2012)
Conto Abstrak:	Penelitian ini diawali dari kekhawatiran terhadap rendahnya KKM yang diperoleh siswa setelah belajar berbicara, yaitu hanya 8 orang atau 22,22% kategori tuntas, serta 28 orang atau 77,78% kategori belum tuntas, nilai rata-rata nilai 67,29. Kendala yang dihadapi siswa di antaranya takut salah, tidak percaya diri, takut ditertawakan orang lain sehingga tidak memiliki keberanian berbicara. Berdasarkan permasalahan tersebut, penulis menerapkan pendekatan SAVI (Somatis Auditori Visual Intelektual) dalam pembelajaran materi ajar "Nyaritakeun Pangalaman". Tujuannya adalah mendeskripsikan pendekatan SAVI dalam pembelajaran materi ajar "Nyaritakeun Pangalaman". Metode yang digunakan dalam penelitian ini adalah metode Penelitian Tindakan Kelas (PTK). Adapun teknik yang digunakannya adalah teknik tes kemampuan siswa, observasi, dan catatan lapangan. Berdasarkan hasil penelitian dapat disimpulkan bahwa pembelajaran "menceritakan pengalaman" menggunakan pendekatan SAVI pada siswa kelas VII-B SMP Negeri 12 Bandung dapat menciptakan suasana belajar yang PAKEM (Pembelajaran Aktif, Kreatif, Efektif, dan Menyenangkan). Hal ini terlihat dari partisipasi dan aktivitas siswa yang terus meningkat dalam setiap siklusnya. Kemampuan siswa pun meningkat dari KKM sebelumnya. Setelah menggunakan pendekatan SAVI, hasil tes pada siklus I diperoleh 24 orang siswa atau 66,67% masuk dalam kategori tuntas, sedangkan 12 orang sisanya atau 33,33% masih belum tuntas, rata-rata nilai 75,62. Hasil tes pada siklus II diperoleh 36 orang atau 100% siswa masuk pada kategori tuntas, rata-rata nilai 82,98%.

Conto Kasang Tukang	Kagiatan nyarita téh kagolong kana aspék kaparigelan makéna basa, saperti kagiatan ngaregepkeun, maca, jeung nulis. Dumasar kana tujuanana nyarita mangrupa kagiatan pikeun ngébréhkeun eusi pikiran, gagasan pamaksudan, rasa, ku cara lisan atawa cara nyarita ka nu lian. Iskandarwasid dina <i>Makaya Basa</i> (2007:56) nétélakeun yén basa Sunda kawilang réa istilah atawa prédikat anu nuduhkeunpatalinaparipolah nyarita, cirining yén dina hirup kumbuh urang Sunda peta nyarita kungsi jadi ukuran atawa indikator anu kagolong penting pikeun nangtukeun pribadi hiji jalma. Bahan pangajaran nyarita eusina kudu winangun kajian informasi anu diwadahan ku téma pangajaran. Pikeun nangtukeun legana ambahan téma nyarita téh gumantung kana kalungguhan (téma) wacana nyarita. Ari téma mangrupa dasar pedaran anu ngajiwaan sakumna aktivitas pangajaran. Maksudna taya lian sangkan situasi pangajaran téh karasa hégar (hirup).

	Dumasar hasil obsérvasibasa PPL di SMPN 12 Bandung, pangajaran nyarita dianggap hésé. Hal ieu kapaluruh tina loba kénéh siswa anu meunang peunteun anu kurang tina KKM (Kriteria Ketuntasan Minimal) nyaéta 75. Méthode nu biasa digunakeun ku guru dina pangajaran nyaritakeun pangalaman biasana modél ceramah jeung démonstrasi (konvénsional). Aya sababaraha faktor anu jadi bangbaluh siswa nalika nyarita kahareup, nyaéta : (1) sieun salah, (2) teu percaya diri, (3) traumatis, miboga kasieun jeung ngarasa sorangan nalika nangtung di hareup, (4) sieun dipeunteun, (5) sieun lamun diperhatikeun ku jalma réa, ngarasa teu tenang jeung teu percaya diri nalika nyarita di hareupeun jalma réa (6) sieun diseungseurikeun batur atawa disurakan batur. Salian ti éta kurikulum saméméh KTSP ogé méré toléransi ka siswa sangkan teu kudu nyarita, ngan cukup ku 3D (<i>duduk, diam, dengar</i>). Pasualan éta teu lepas tina kabiasaan nu sok diterapkeun tina sistem pendidikan konvénsional anu nyababkeun siswa teu aktip sacara pisik dina jangka waktu nu lila (Meier, 2002:90). Nalika prosés diajar, siswa diperedih pikeun diuk sidakep ulah usik jeung ulah nyarita. Hal ieu nu nyababkeun kamampuh siswa dina nyarita teu ngaronjat. Salian ti kitu, siswa teu diajak pikeun diajar maké basa (<i>use language</i>), tapi leuwih diajar ngeunaan basa (<i>talk about the language</i>), saéstuna nalika pangajaran nyarita kudu oriéntasina kana aspék makéna basa, lain kana aturan makéna. Sistem pendidikan konvénsional lamun diterapkeun dina pangajaran nyarita dina jangka panjang bakal nyababkeun siswa sieun pikeun ngébréhkeun perasaanjeung kahayang dina nepikeun pikiran maranéhna. Rasa sieun minangka salah sahiji nu sok dijadikeun alesan waktu para siswa dititah nyarita dihareup kelas. Lamun hal ieu diantepkeun, gedé kamungkinan manjang nepika paguron luhur, manéhna bakal miboga bangbaluh nalika nyarita di forum resmi. Dumasar kana kasang tukang pasualan di luhur, karasa perlu diayakeun panalungtikan ngeunaan pangajaran nyaritakeun pangalaman ngagunakeun pamarekan nu séjén nyaéta pamarekan SAVI (<i>Somatis Auditori Visual Intelektual</i>) sangkan bisa ngungkulan pasualan dina pangajaran basa Sunda. Ku kituna, ieu panalungtikan téh baris dijudulan “PAMAREKAN SAVI (SOMATIS AUDITORI VISUAL INTELEKTUAL) PIKEUN NGARONJATKEUN KAPARIGELAN NYARITAKEUN PANGALAMAN (Panalungtikan Tindakan Kelas Ka Siswa Kelas VII-B SMPN 12 Bandung Taun Ajaran 2011-2012)”.

Conto Watésan Masalah	Sangkan teu monoton, bahan pangajaran anu ditepikeun di kelas bisa ngagunakeun rupa-rupa pamarekan. Pamarekan anu bakal digunakeun pikeun ngaronjatkeun kamampuh siswa “Nyaritakeun Pangalaman” dina ieu panalungtikan nyaéta pamarekan SAVI (<i>Somatis Auditori Visual Intelektual</i>).

Conto Rumusan Masalah	Dumasar kana watésan masalah di luhur, rumusan masalah dina ieu panalungtikan diwangun dina kalimah pananya ieu di handap. - Kumaha prak-prakan pamarekan SAVI (Somatis Auditori Visual Intelektual) dina pangajaran nyaritakeun pangalaman? - Naha pamarekan SAVI (Somatis Auditori Visual Intelektual) bisa ngaronjatkeun kaparigelan nyaritakeun pangalamansiswa? - Naha pamarekan SAVI (Somatis Auditori Visual Intelektual) bisa nyiptakeun suasana Pembelajaran Aktif, Kreatif, Efektif, dan Menyenangkan (PAKEM)?
Conto Tujuan Panalungtikan	<i>Tujuan Umum:</i> Tujuan umum dilaksanakeun ieu panalungtikan nyaéta pikeun ngalarapkeun pamarekan SAVI (<i>Somatis Auditori Visual Intelektual</i>) pikeun ngaronjatkeun kaparigelan nyaritakeun pangalaman <i>Tujuan Husus:</i> Tujuan husus dilaksanakeun ieu panalungtikan nyaéta pikeun: - Prak-prakan pamarekan SAVI (<i>Somatis Auditori Visual Intelektual</i>) dina pangajaran nyaritakeun pangalaman. - Ngaronjatna hasil diajar nyaritakeun pangalaman siswa kelas VII B SMP Negeri 12 Bandung taun ajaran 2011-2012; jeung - Suasana diajar anu PAKEM dina nyaritakeun pangalaman ngagunakeun Pamarekan SAVI ka siswa kelas VII-B SMP Negeri 12 Bandung taun ajaran 2011-2012.
Conto Mangpaat Panalungtikan	<i>Mangpaat Tioritis</i> Mangpaat tioritis dina ieu panalungtikan nyaéta pikeun manggihan alternatif anyar dina ngalaksanakeun pangajaran kaparigelan nyaritakeun pangalaman anu leuwih épéktip, anu bisa ngeuyeuban deui métode pangajaran nyarita anu geus aya. <i>Mangpaat Praktis</i> Sacara praktis nyaéta panalungtikan dipiharep aya mangpaatna pikeun siswa, guru, jeung panalungtik. - Pikeun siswa, panalungtikan ieu dipiharep aya mangpaat pikeun siswa dina ngaronjatkeun partisipasi siswa dina prosés kagiatan diajar, siswa leuwih percaya diri nalika diajar nyarita ngagunakeun pamarekan SAVI, miboga bekel pikeun ngaronjatkeun kaparigelan nyarita siswa sangkan bisa nerapkeunana dina kahirupan sapopoé. - Pikeun guru, panalungtikan ieu bisa nambahan pangaweruh guru jeung numuwuhkeun kréativitas dina ngolah prosés pangajaran nyarita maké pamarekan SAVI. Ngabebeulah pangajarandina upaya ngaronjatkeun kaparigelan nyarita pangalaman siswa maké pamarekan SAVI; jeung Pikeun panalungtik, dipiharep bisa méré gambaran palaksanaan pamarekan SAVI kana kamampuh nyaritakeun pangalamanenggoning manggihan kahéngkéran-kahéngkéran anu disanghareupan ku siswa dina ngalaksanakeun kagiatan pangajaran nyaritakeun pangalaman.

Conto Asumsi:	Asumsi dina ieu panalungtikan téh nyaéta : - Pamarekan SAVI bisa digunakeun dina pangajaran maca, nulis, nyarita, jeung ngaregepkeun. - Pamarekan SAVI mangrupa pamarekan pangajaran anu kawilang anyar dina nyiptakeun suasana diajar-ngajar anu aktif, kréatif, éféktif, jeung <i>menyenangkan</i> (PAKEM).

Conto Hipotésis: (Hipotésis Tindakan)	Dina panalungtikan diperlukeun dadasar anu disebut anggapan dasar jeung hipotésis. Anggapan dasar mangrupa bebeneran tiori atawa pamadegan anu dijadikeun tatapakan hiji panalungtikan, sarta éta mangrupa hiji cecekelan anu kudu diuji tina bebeneranana. Anu disebut hipotésis nyaéta jawaban <i>sementara</i> dina panalungtikan anu rék dilakonan atawa diuji bener jeung henteuna ngaliwatan ngumpulkeun data jeung analisis data (Sanjaya, 2009:72). Ku sabab ieu panalungtikan téh ngagunakeun métode PTK, hipotésis nu digunakeunana ogé <u>hipotésistindakan</u>. Ku cara ngagunakeun pamarekan SAVI (<i>Somatis Auditori Visual Intelektual</i>) pangajaran nyaritakeun pangalaman bisa ngaronjat.

Conto Métode Panalungtikan:	Métode anu digunakeun dina ieu panalungtikan nyaéta métode Panalungtikan Tindakan Kelas (PTK). PTK téh minangka wangun “pangindonésiaan” tina Classroom Action Research. PTK akronim tina kecap penelitian, tindakan, jeung kelas. Penelitian dihartikeun salaku prosés ngungkulan pasualan anu dilakukeun sacara sistematis, émpiris, jeung kakontrol. Tindakan dihartikeun salaku hiji kagiatan anu dilakukeun ku panalungtik nyaéta guru ka muridna kalawan tujuan diarahkeun pikeun ngabebener kinerja anu dilakukeun ku guru dumasar kahayang pikeun ngahontal hasil diajar anu maksimal. Sedengkeun, kelas dihartikeun salaku tempat lumangsungna kagiatan pangajaran anu henteu disetting heula pikeun kapentingan panalungtikan husus, tapi lumangsung ngaguluyur saluyu jeung kaayaan pangajaran saperti biasa (Sanjaya, 2009:26). Dina PTK aya opat tahapan nu lazim kudu aya, nyaéta (1) perencanaan, (2) palaksanaan, (3) pangamatan, jeung (4) réfléksi. Dina tahapkahiji nyaéta nyusun rarancang tindakan (planning). Dina tahap ieu panalungtik ngajelaskeun ngeunaan naon, kunaon, iraha, dimana, ku saha, jeung kumaha tindakan éta dilakukeun. Panalungtikan tindakan nu idéal dilakukeun sacara papasangan antara anu ngalakukeun tindakan jeung pihak anu ngimeutan prosés jalanna tindakan. Istilahna cara ieu téh panalungtikan kolaborasi. Dina tahap kadua nyaéta palaksanaan tindakan (Acting). Tahapkadua tina panalungtikan tindakan nyaéta palaksanaan nu mangrupa impleméntasi atawa panerapan eusi rarancang, nyaéta ngeunaan tindakan di kelas. Hal anu kudu diperhatikeun dina tahap kadua nyaéta dina palaksanaan guru kudu inget jeung taat kana naon anu geus dirumuskeun dina rarancang, tapi kudu ngaguluyur sacara wajar, teu dijieun-jieun. Tahapkatilu nyaéta pangamatan (Observing). Pangamatan ieu

	salah upama dipisahkeun jeung palaksanaan tindakan sabab kuduna pangamatan dilakukeun dina waktu tindakan keur lumangsung. Jadi, duanana lumangsung dina waktu anu sarua. Tahap kaopat nyaéta réfléksi (Reflecting). Tahapkaopat mangrupa kagiatan pikeun ngaguar deui naon nu geus dilakukeun. Istilah réfléksi asalna tina basa Inggris reflection, nu diterjemahkeun dina basa Indonesia pemantulan. Kagiatan réfléksi ieu bener pisan dilakukeun nalika guru palaksana geus réngsé ngalakukeun tindakan, tuluy babarengan jeung panalungtik pikeun ngadiskusikeun impleméntasi rancangan tindakan (Arikunto dkk. 2006:16). Nu jadi dasar ngagunakeun ieu PTK, nyaéta pikeun ngungkulan pasualan anu keur disanghareupan ku guru di kelas VII-B SMP Negeri 12 Bandung Taun Ajaran 2011-2012 dina pangajaran nyaritakeun pangalaman. Hal ieu saluyu jeung salasahiji tujuan PTK nyaéta pikeun ngaronjatkeun kualitas prosés jeung hasil diajar (Sanjaya. 2009:16).

Rambu-rambu Bab II	Judul bab: KAPARIGELAN BASA, PANGAJARAN NYARITAKEUNPANGALAMAN, PAMAREKAN SAVI,JEUNG PANALUNGTIKAN TINDAKAN KELAS Sub bab: • Medar tiori nu patalina jeung komponen nu aya dina judul panalungtikan - Pedaran ngeunaan kaparigelan basa - Pedaran ngeunaan pamarekan SAVI - Pedaran ngeunaan PAKEM - Pedaran ngeunanan PTK
Rambu-rambu Bab III	Judul bab: METODE PANALUNGTIKAN Sub bab: 3.1 Desain Panalungtikan léngkah-léngkah anu dilaksanakeun dina ieu panalungtikan ngawengku lima tahap kagiatan. Tahap 1 : Nyusun Rancangan Tindakan (<i>Planning</i>) Tahap 2 : Pelaksanaan Tindakan (<i>Action</i>) Tahap 3 : Pengamatan (<i>Observing</i>) Tahap 4 : Réfléksi (<i>Reflecting</i>) 3.2 <i>Setting</i> Panalungtikan 3.2.1 Lokasi Panalungtikan 3.2.2 Sumber Data 3.2.3 Waktu Panalungtikan 3.3 Wangenan Operasional 3.3.1 Pamarekan SAVI 3.3.2 Nyaritakeun Pangalaman 3.4 Téhnik Ngumpulkeun Data 3.4.1 Tés Kamampuh Siswa 3.4.2 Obsérvasi 3.4.3 Catetan Lapangan 3.5 Instrumén Panalungtikan 3.5.1 Lambaran Tés jeung Padoman Skala Peunteun

	a. Ucapan (Gancang Kendoran) b. Lentong (Wirahma, Randegan) c. Pasemon (Éksprési) d. Adegan Basa e. Pilihan Kecap (Diksi) f. Réngkak jeung Peta (Sikep Penampilan) g. Hubungan Eusi jeung Topik h. Perhatian ka Audience 3.5.2 Lambaran Obsérvasi 3.5.2.1 Lambaran Obsérvasi Aktivitas Guru 3.5.2.2 Lambaran Obsérvasi Aktivitas Siswa 3.6 Analisis Data 3.7 Prosédur Panalungtikan 3.7.1 Tahap Ngararancang 3.7.2 Tahap Pelaksanaan 1. Kagiatan Bubuka 2. Kagiatan Inti 3. Tahap Nguji Hasil 4. Panutup 3.7.3 Tahap Obsérvasi

Rambu-rambu Bab IV	Judul: DÉSKRIPSI JEUNG ANALISIS HASILPANALUNGTIKAN Sub judul: 4.1 Prak-prakan Pangajaran Nyaritakeun Pangalaman Ngagunakeun Pamarekan SAVI 4.1.1 Siklus I 1) Tahap Rarancang 2) Tahap Prak-prakan a) Kagiatan Bubuka b) Kagiatan Inti c) Kagiatan Panutup 3) Tahap Obsérvasi 4) Réfléksi 4.1.2 Siklus II 1) Tahap Rarancang 2) Tahap Prak-prakan a) Kagiatan Bubuka b) Kagiatan Inti c) Kagiatan Panutup 3) Tahap Obsérvasi 4) Tahap Réfléksi 4.2 Hasil Diajar Nyaritakeun Pangalaman Ngagunakeun Pamarekan SAVI 4.2.1 Siklus I: Ngadéskripsikeun Hasil Diajar Nyaritakeun Pangalaman Dumasar Aspék nu DipeunteunPra Panalungtikan jeung siklus I, ngawengku: 1 = Ucapan (gancang kendorna, 2 = Lentong (wirahma, randegan), 3 = Pasemon (ekspresi), 4 = Adegan Basa, 5 = Pilihan Kecap (diksi), 6 = Rengkek jeung peta (sikep penampilan), 7

	= Hubungan eusi jeung topic, 8 = Perhatian ka audience 4.2.2 Siklus II: Hasil Diajar Nyaritakeun Pangalaman Dumasar Aspek nu Dipeunteun Siklus I jeung Siklus II, ngawengku: 1 = Ucapan (gancang kendorna, 2 = Lentong (wirahma, randegan), 3 = Pasemon (ekspresi), 4 = Adegan Basa, 5 = Pilihan Kecap (diksi), 6 = Rengkek jeung peta (sikep penampilan), 7 = Hubungan eusi jeung topic, 8 = Perhatian ka audience 4.2.3 Rékapitulasi Hasil Diajar Pra-Panalungtikan, Siklus I, jeung Siklus II 4.3 Suasana Diajar Nyaritakeun Pangalaman Ngagunakeun Pamarekan SAVI 4.3.1 Suasana Diajar Nyaritakeun Pangalaman Ngagunakeun Pamarekan SAVI Siklus I 4.3.2 Suasana Diajar Nyaritakeun Pangalaman Ngagunakeun Pamarekan SAVI Siklus II

Rambu-rambu Bab V	Judul bab: KACINDEKAN JEUNG REKOMENDASI Sub bab: 5.1 Kacindekan 5.2 Saran

Conto Daftar Pustaka	DAFTAR PUSTAKA Balai Pengembangan Bahasa Daerah dan Kesenian. 2007. <i>Standar Kompetensi dan Kompetensi Dasar Mata Pelajaran Basa dan Sastra Sunda</i> . Bandung: Dinas Pendidikan Propinsi Jawa Barat. -----, 2013. <i>Kompetensi Inti dan Kompetensi Dasar Mata Pelajaran Basa dan Sastra Sunda</i> . Bandung: Dinas Pendidikan Propinsi Jawa Barat. Arikunto, S., Suhardjono, jeung Supari. 2006. <i>Penelitian Tindakan Kelas</i> . Jakarta: Bumi Aksara. -----, 2006. <i>Prosedur Penelitian</i> . Jakarta: Rineka Cipta. Danadibrata, R.A. 2008. <i>Kamus Basa Sunda</i> . Bandung: PT. Kiblat Buku Utama. Universitas Pendidikan Indonesia. 2010. <i>Pedoman Penulisan Karya Ilmiah</i> . Bandung: UPI Press Ginting, Abdurrahman. 2008. <i>Belajar dan Pembelajaran</i> . Bandung: Humaniora. Haérudin, Dingding. 2009. <i>Padika Nyarita Basa Sunda</i> . Bandung: JPBD FPBS UPI. Syamsuddin, A.R. 2009. <i>Métode Penelitian Pendidikan Bahasa</i> . Bandung: Remaja Rosdakarya. Tarigan, Hendri Guntur 2008. <i>Berbicara Sebagai suatu</i>

	<i>Keterampilan Berbahasa</i>. Bandung: Angkasa. Tarigan, Djago dan H. G. Tarigan. 1990. <i>Tekhnik Pengajaran Keterampilan Berbahasa</i>. Bandung: Angkasa. Wiriaatmadja, Rochiati. 2009. <i>Metode Penelitian Tindakan Kelas</i>. Bandung:Remaja Rosdakarya.

Latihan Nyusun Proposal

Sadérék bisa latihan ngararancang proposal PTK kalawan nuliskeun ti mimiti judul, kasang tukang, masalah, tujuan, jeung sajabana dumasar rambu-rambu ieu di handap.

A. Judul:

B. Latar Belakang Penelitian

C. Idéntifikasi dan Rumusan Masalah

a. Idéntifikasi Masalah

b. Rumusan Masalah

D. Tujuan Panalungtikan

a. Tujuan Umum

b. Tujuan Khusus

E. Mangpaat Panalungtikan

a. Mangpaat Teoretis

b. Mangpaat Praktis

F. Definisi Operasional

G. Anggapan Dasar

H. Kerangka Teori

*I. Metode dan Teknik Penelitian**a. Metode Penelitian*

b. Teknik Penelitian

i. Teknik Pengumpulan Data

ii. Teknik Pengolahan Data

J. Instrumen Penelitian

K. Jadwal Kegiatan Penelitian

D. Kagiatan Diajar

Kegiatan diajar nu kudu dipilampah ku Sadérék nyoko kana runtuyan kagiatan saperti ieu di handap.

1. Titénan heula tujuan jeung indikator hontalan diajar.
2. Baca pedaran bahan ajar nu dipidangkeun.

3. Pigawé latihan atawa pancén nu dipidangkeun dina ieu kagiatan diajar.
4. Baca deui saliwat pedaran bahan ajar, tuluy titénan tur bandingkeun jeung tingkesan bahan ajar.
5. Lamun manggih bangbaluh, Sadérék bisa sawala (diskusi) jeung kancamitra séjénna.

E. Latihan/Pancén

1. Tataan ku Sadérék prosédur naon waé nu kudu dilakonan dina kagiatan PTK !
2. Tuliskeun conto ngarumuskeun masalah saméméh ngalaksanakeun kagiatan PTK!
3. Aspék substansi, orisinal, formulasi, jeung téknis minangka katangtuan nu kudu diperhatikeun ku calon panalungtik. Cing jelaskeun naon maksudna!
4. Hipotésis dipaké pikeun nangtukeun dugaan parobahan anu bakal kajadian saupama tindakan dina PTK dilaksanakeun. Cing tulis conto rédaksi kalimat hipotésis dina hiji panalungtikan!
5. Kagiatan ngimeutan/pangamatan (Observing) dilaksanakeun pikeun ngumpulkeun data ngeunaan prosés pangajaran nu keur ditalungtik. Tataan aspék naon waé anu kudu ditalungtik!

F. Tingkesan

Prosédur atawa léngkah-léngkah pokok nu kudu dilakonan dina PTK dina siklus mimiti nepi ka siklus-siklus saterusna nyaéta (1) nangtukeun fokus masalah, (2) ngarencanakeun tindakan atawa *planning*, (3) Pelaksanaan tindakan atawa *action*, (4) ngumpulkeun data (*nengetan/obsérvasi*), (5) Réfléksi (ngaanalisis jeung ngainterpretasi), (6) ngarencanakeun lajuning laku saterusna.

Katangtuan nu kudu diperhatikeun ku calon panalungtik saméméh ngalaksanakeun kagiatan panalungtikan téh ngawengku (a) aspek substansi (b) Aspek orisinalitas (tindakan), (c) Aspek formulasi, (d) Aspek téhnis. Ku lantaran kitu disarankeun ka panalungtik pikeun maluruh masalah anu basajan tapi ngabogaan harti jeung gedé paédahna.

Hipotesis dipaké pikeun nangtukeun dugaan parobahan anu bakal kajadian saupama tindakan dina PTK dilaksanakeun.

G. Uji Balik jeung Lajuning Laku

Pék akurkeun hasil pagawéan Sadérék kana jawaban latihan anu geus disayagikeun di bagian tukang ieu modul. Itung jumlah jawaban anu benerna, tuluy gunakeun rumus ieu di handap pikeun ngukur tahap ngawasa Sadérék kana bahan ajar.

Rumus:

$$\text{Tahap Pangabisa} = \frac{\text{Jumlah jawaban anu benerna}}{5} \times 100\%$$

Tahap pangabisa nu dihontal ku Sadérék:

90 - 100%	=	alus pisan
80 - 89%	=	alus
70 - 79%	=	cukup
- 69%	=	kurang

Upama Sadérék ngahontal tahap pangabisa 80% ka luhur, Sadérék bisa nuluykeun ngaderes matéri Kagiatan Diajar 5. Tapi, lamun tahap pangabisa Sadérék kurang ti 80%, pék balikan deui deres matéri dina Kagiatan Diajar 4, pangpangna bahan nu can dikawasa.

KOMPETENSI PROFESIONAL: WANDA TEKS JEUNG DRAMA

KAGIATAN DIAJAR 5:

PAGUNEMAN

A. Tujuan

Saréngséna neuleuman ieu matéri, Sadérék dipiharep nyangking pangaweruh jeung kamampuh ngeunaan ieu di handap.

1. Watesan paguneman.
2. Paguneman dina pangajaran basa Sunda.
3. Naskah/ bahan paguneman.

B. Indikator Kahontalna Kompeténsi

Anu jadi indikator kahontalna kompeténsi nyaéta saréngséna neuleuman ieu materi, dipiharep Sadérék bisa:

1. ngajéntrékeun watesan paguneman;
2. matéahkeun paguneman dina pangajaran basa Sunda; jeung
3. maluruh naskah/ bahan paguneman.

C. Pedaran Materi

1. Watesan Paguneman

Nilik kana harti kamus kecap paguneman nyaéta omongan dua jalma (sual-jawab). Asal kecapna gunem atawa gunem catur ngandung harti badami atawa ngabadamikeun (Sacadibrata, 2005). Sajaba ti kecap paguneman aya ogé kecap dialog (dina sandiwara, carita, jeung sajabana); dialog bisa ogé mangrupa karya tulis nu dipidangkeun dina wangun paguneman antara dua tokoh atawa leuwih (KUBI, 1996:204).

Nilik kana watesan di luhur, dina kecap paguneman téh aya aspék-aspék anu jadi prinsip tur kudu aya, nyaéta aya dua jalma atawa leuwih anu cacarita (nanya-ngajawab) sarta bahan/matéri/pasualan anu keur diobrolkeunana. Perkara anu penting séjénna nyaéta ayana tujuan. Ari tujuan gunem catur taya lian pikeun ngébréhkeun, ngabadamikeun hiji perkara, maksud, kahayang, pikiran, rasa ti panyatur ka batur nyaritana atawa sabalikna.

Nu diajak nyarita bisa ngaréspon ku vérbal atawa nonvérbal. Hartina bisa ngajawab omongan ku omongan deui, boh dina wangun kecap boh kalimah, atawa ukur ku unggeuk, gideug, jeung sajabana anu nuduhkeun lumangsungna komunikasi dua arah. Paguneman kaasup kana kagiatan komunikasi dua arah, nyaéta aya nu nanya jeung ngajawab atawa sabalikna, nu ditanya bisa nanyakeun deui ka lawan nyaritana.

2. Bahan Ajar Paguneman dina KI-KD

Paguneman kaasup salah sahiji matéri anu ngabogaan tujuan sangkan murid mahér ngagunakeun basa Sunda. Nilik kana sebaran matériana, pangajaran paguneman aya di unggal jenjang, di SD/MI diajarkeun ti mimiti kelas 1, 2, 3, jeung 5; di SMP/MTs diajarkeun di kelas 7; di SMA/SMK/MA diajarkeun di kelas 10.

Tujuan hasil diajar paguneman upama ditilik Kompeténsi Dasarna (KD) dina Kurikulum Mulok Pangajaran Basa jeung Sastra Sunda Taun 2013, miharep sangkan murid SD/MI ngabogaan tingkah laku santun tur tanggung jawab, sarta maliré kaayaan sabudeureunana dina kahirupan sapopoéna. Éta tujuan téh dipiharep bisa kahontal murid ku cara 1) mikawanoh kana téks paguneman, 2) nengetan atawa ngimeutan téks paguneman, 3) nyonto basa nu digunakeun téks paguneman, sarta 4) metakeun atawa ngaragakeun téks paguneman.

Kitu ogé pangajaran paguneman di SMP/MTs mah saréngséna diajar paguneman, murid dipiharep bisa nyusun téks paguneman, metakeun paguneman.

Ari di SMA/SMK/MA mah leuwih undak deui, nyaéta saréngséna diajar paguneman, murid dipiharep bisa nyusun téks paguneman, metakeun paguneman, sarta dipiharep deuih bisa ngoméntaran eusi paguneman, basa paguneman, jeung peta jalma nu keur paguneman.

Upama matéri paguneman dipidangkeun pikeun ngaronjatkeun kamampuh ngagunakeun basa lisan, anu kudu ditalingakeun téh sajabana ti basa ogé lentong, luhur handapna sora, réngkak, jeung pasemon. Basa nu digunakeun sajabana ti nalingakeun kaidah strukturna ogé

diluyukeun jeung aturan tatakrama basana. Kitu ogé lentongna, sabab lentong kalimah ogé mangaruhan kana harti atawa maksud anu dikandungna. Ari réngkak jeung pasemon anu bakal masieup kana lumangsungna paguneman. Antebna harti, deuheusna nu keur gunem catur, sarta timbulna kayakinan dina diri nu keur komunikasi téh sasatna mah dirojong ku réngkak jeung pasemon.

Upama matéri paguneman dipidangkeun pikeun ngaronjatkeun kamampuh ngagunakeun basa tulis, anu kudu ditalingakeun téh sajabana ti basa ogé tandabaca. Aturan dasar naskah paguneman nyaéta tanda baca, lantaran bakal nangtukeun harti atawa pesen ti panyatur ka nu diajak nyarita, atawa ti nu nulis naskah paguneman ka nu macana.

Nimbang-nimbang heula téks paguneman anu bakal dibaca ku murid, boh nu patalina jeung eusi atawa topik nu dipagunemkeun, boh pidangan conto téks pagunemanana.

Pikeun murid SD/MI mah matéri paguneman téh kudu diluyukeun jeung téma. Tema 3: "kegiatanku" Tema 5: "Hidup Bersih dan Sehat". Tema 4: "Ringan Sama Dijinjing Berat Sama Dipikul", Tema 3: "Peduli terhadap makhluk hidup".

3. Conto Téks Paguneman

Conto Paguneman (1)

Wangun Wawancara

WAWANCARA KAGIATAN EKSTRA KULIKULER DI SAKOLA

Luyu jeung pasini, 15 menit saméméh prung wawancara, Dody geus aya di bumi Pa Ferry. Pa Férry téh nyaéta guru sareng pembina kagiatan ékstrakulikuler di salah sahiji sakola. Sonten éta Pa Férry tos dijangjian ku Dody badé diwawancara ngeunaan kagiatan ékstrakulikuler di sakola.

Obrolan dibuka ku naroskeun kaayaan, kaséhatan, jeung kagiatan sapopoé. Ti dinya terus kana pertanyaan wawancara.

Dody : "Naon margina parasiswa kedah ancrub atanapi ilubiung dina kagiatan ékstrakulikuler di sakola?"

Pa Férry : "Kagiatan ékstrakulikuler téh diajangkeun kanggo parasiswa sangkan gaduh pangalaman organisasi sareng

pangalaman kagiatan, di luar kagiatan pangajaran. Ku kituna, baris langkung saé upami parasiswa ilubiung dina rupa-rupa kagiatan ékstrakulikuler nu aya di sakola.”

Dody : “Naon waé mangpaatna ngiringan ékskul téh?”

Pa Férry : “seueur pisan mangpaatna upami ngiringan kagiatan ékskul, diantawisna parasiswa tiasa mekarkeun bakat atanapi kaparigelanana dina rupa-rupa widang. Anu resep kana kapanduan tiasa lebet pramuka. Anu resep kakawihan tiasa ngiringan paduan suara atanapi vokal grup. Anu resep kana karawitan atanapi ngibing tiasa ngiringn langkung séni. Anu resep kana seni peran tiasa ngiringan téater atanapi kabarét, sareng seueur deui kagiatan sanésna.”

Dody : “Naha parasiswa téh bébas milih salah sawios kagiatan ékskul atanapi tos ditangtoskeun ku sakola?”

Pa Férry : “parasiswa bébas milih salah sawios organisasi atanapi kagiatan ékskul nu aya di sakola, luyu sareng minat ogé bakatna, teu dipaksa sareng teu dikedahkeun lebet kana kagiatan ékskul nu tos ditangtoskeun. Sakali deui, éstuning bébas luyu sareng karepna séwang-séwangan.”

Dody : “Naon waé saratna pami badé ngiringan ékskul téh Pa, naha kedah tos tiasa heula, upamina badé lebet vokal grup téh kedah tos tiasa heula nyanyi?”

Pa Férry : “saratna mah gampang, asal gaduh karep hayang ngamalirkeun bakat sareng kaparigelan, langsung baé daptar nalika dibuka pendaptaran, ti dinya mah langsung waé ngiring kagiatan dina eta widang-widang ékskul. Janten teu kedah tiasa heula, wios pan engké gé latihan sasarengan.”

Dody : “Dupi ékskul di unggal sakola, béntén-béntén atanapi sami, Pa?”

Pa Férry : “Tangtos béntén-béntén, luyu sareng poténsi siswa ogé kaayaan lingkunganana, sakola di wewengkon basisir atanapi di pagunungan upamina, tangtos ékskulna téh langkung merenah upami diluyukeun sareng kaayaan alam di sabudeureunana. Nanging, aya sababaraha kagiatan ékstrakulikuler nu sami ogé rata-rata aya di unggal sakola, diantawisna Pramuka, Paskibra, sareng PMR.”

Dody : “Kumaha éta téh Pa, perkawis kagiatan ékstrakulikuler nu diluyukeun sareng lingkungan sabudeureunana?”

Pa Ferry : “Muhun pan sakola téh bénten-béntén, boh dumukna boh fasilitasna. Sakola di kota tangtos bénten sareng sakola di désa. Ku kituna, kagiatan ékstrakulikuler ogé kedah diluyukeun sareng kaayaan sakola. Di sakola nu di pasisian nu teu acan aya listrik upamina, tangtos sesah pami ngayakeun kagiatan ékstrakulikuler kelompok kabarét atanapi grup musik, margi pan kabarét sareng grup musik mah magelarkeunana téh meryogikeun sound system, ari listrikna teu aya.”

- Dody : “Lajeng naha aya pangaruhna antawis kagiatan ékstrakulikulér nu diiluan ku siswa kana pangaweruh siswa nallika engké neraskeun sakola ka SMA?”
- Pa Férry : “Ih kantenan, pami ti ayeuna tos biasa aktif, tos biasa ancrub kana kagiatan positif, engkéna gé moal hésé pami kedah ngiringan rupa-rupa kagiatan di SMA. Nu biasa aktif mah baris tiasa ngabagi waktos, biasa ngalatih disiplin, diajar nyanghareupan sareng ngaréngsékeun masalah, ogé ngabiasakeun sikep tenang dina mayunan rupaning pasualan.”
- Dody : “Ogé naha aya pangaruhna kana pajemuhan atanapi pergaulan, utamina dina milih réréncangan?”
- Pa Férry : “Éta ogé pasti, dina organisasi atanapi pakumpulan kagiatan ékstrakulikulér téh pan tos ngempel siswa-siswa nu biasa gesit, nu gaduh tujuan nu sami, nyaéta hoyong mekelan diri ku rupa-rua pangabisa. Ku kituna pami urang ngiring ancrub ka dinya téh, tangtos baris ngahiji sareng maranéhna, baris silih asah, silih asih, sareng silih asuh, geusan sami-sami nyuprih rupaning pangarti. Balik-balikanaan abring-abrangan atanapi nongkrong teu pararuguh, can karuhan aya mangpaatna.”
- Dody : “Hatur nuhun kana samukawis waleran sareng katerangan ti Bapa, hapunten parantos ngawagel sareng ngaréropot. Sareng bilih aya perkawis anu teu acan kaguar, pamugi Bapa kersa dikontak ngalangkungan telepon, kanggo konfirmasi.”
- Pa Férry : “Sawangsulna, mangga diantos pisan”.

Sumber: *Nyangkem Basa Sunda*

Pancén 1

Maluruh Eusi Paguneman

Guru maréntah murid pikeun maluruh eusi paguneman dumasar 5W jeung 1H.

1	Naon	.....
2.	Saha	.....
3.	Iraha	.....
4.	Di mana	.....
5.	Naha	.....
6.	Kumaha	.....

Pancén 2**Maluruh Kecap dina Kamus**

Guru maréntahkeun murid nyatet kecap-kecap anu dianggap hésé jeung maluruh hartina dina kamus

.....

Pancén 3**Nyaritakeun Eusi Paguneman**

Guru maréntah murid pikeun nuliskeun deui eusina paguneman ku basa sorangan.

.....

Conto Paguneman (2)**Wangun drama****SIRUNG PAJAJARAN**

(Yoséph Iskandar)

PULASARI PANDÉGLANG 10 MEI 1579

SANGGEUS KARATON PULASARI PANDÉGLANG KACANGKING KU WADYABALAD SURASOWAN BANTEN, BÉNTÉNG PAMUNGKAS PAJAJARAN DI TUNGTUNG KULON RUNTAG, AHAYAT BUBAR KATAWURAN, SÉWANG-SÉWANG NYALAMETKEUN DIRI. SABABARAHAM PAMUDA WELASAN TAUN TINGKUNIANG TINA PANYALINDUNGAN DAPURAN HANJUNG. MARANÉHNA, PAMUDA NU GEUS LEUNGITEUN INDUNG-BAPA, LEUNGITEUN HAREPAN NA KAHIRUPAN

- Bujang I : “Jeueung itu! Silalatu lebah karaton teu pareum-pareum! Leuh, dayeuh Pulasari tangtu geus jadi ruhak!”
- Bujang II : (sedih) “Bapa kuring tiwas katiruk panah lebah dadana. Indung katinggang tihang karaton nepi ka hanteuna. Adi-adi . . . teuing kumaha nasibna . . .”
- Bujang I : “Silalatu kalah beuki ngalobaan! (bari neutep ka jauhna) Seuneun! Seuneu deui baé! Tangtu geus ngaléntab ka imah kuring!”
- Bujang II : “Hayam sakandang, kabéh géhéng jadi ruhak. Mangkaning meunang ngingu ti anakna kénéh.”
- Bujang III : “Leueueueueueung! leu beuteung peuriihhh! Lapar.”
- Lanjang I : “Leuh karunya teuing?! leu aya kénéh bongborosan, lumayan keur ganjel beuteung.”

- Bujang III : (bari nampanan) “Geus dua poé ngan ngadaharan nu karieu, iraha atuh urang téh bakal manggih sangu?”
- Lanjang I : “Wayahna wé atuh lur, batan peujit murilit kitu mah . . . Keun sugan engké di pangungsian séjénna urang manggih beubeutian . . .”
- Lanjang II : “Ah beubeutian nu kumaha deui, tangtu di lembur di lembur mana baé ogé geus teu nyésa! Nu puguh mah, urang bakal paéh kalaparan . . .”
- Bujang I : “Ngaleungitkeun silalatu téh ayeuna mah . . . Ngan baé, taya hartina. Urang moal bisa balik deui ka dayeuh Palasari . . .”
- Bujang II : “Bangké-bangké sinatria pasoléngkrah! Geutih ngabayabah, maseuhan jukut, maseuhan tegalan! Bapa kuring, duh Bapa . . .”
- Bujang I : “Meungpeung simpé, yu cuang miang deui!”
- Bujang III : “Miang? Miang ka mana?”
- Bujang I : “Nénangan tempat nu leuwih aman!”
- Lanjang I : “Enya, bari sakalian néangan lembur nu réa kénéh dahareunana!”
- Lanjang II : “Sarupaning kadaharan tangtuna gé geus dirampas ku musuh.”
- Bujang III : “Tuh nya?! Mending gé cicing baé di dieu, bari ngadagoan nu ngaliwat.”
- Lanjang I : “Rék naon?”
- Bujang III : “Rék ménta babawaanana, sugan wé . . .”
- Lanjang II : “Kumaha mun teu méré?”
- Bujang III : “Ah urang bégal wé, urang rebut ku saréréa!”
- Bujang II : “Montong!”
- Bujang III : “Naha?”
- Bujang II : “Teureuh Pajajaran mah tara kumawani ngarebut banda batur!”
- Bujang III : “Alaaaah, dia sok adigung. Keur kalaparan kieu mah, kumaha wé atuh carana. Batan kudu paéh teu pupuguh mah?! (ka Lanjang I) Nya Nyai, kitu lin?”
- Lanjang I : “Ih, teuing atuh?!”
- Lanjang II : “Bener! Indung leungit bapa musna, teu dulur teu baraya, kuring mah hayang kénéh hirup.”
- Bujang II : “Kabéh gé harayang kénéh hirup, tapi loba kénéh cara séjén pikeun ngeusian beuteung mah!”
- Lanjang II : (sinis) “Eusian ku taneuh?”
- Bujang II : “Nya ari beuki mah pék baé!”
- Lanjang II : “Ari geus kudu dieusian ku naon ieu beuteung téh?”
- Bujang II : “Yeuh Nyai . . . Apan ceuk Patikrama gé, loba raja nu tatapa nahan lapar mangbulan-bulan, sangkan dirina sakti mandraguna, teu teurak ku tumbak, teu teurak ku ruruhit jamparing, teu teurak ku . . .”
- Bujang III : “Bohong! Geuning bapa kuring gé nu getol tatapa, dirempug ku wadyabalad Surasowan Banten mah tetep wé paéh?”
- Bujang II : “Paéh mah lainurusan bapa manéh, tapi urusan Hyang Tunggal!”

- Bujang III : “Alaaaah! Manéh mah sok kokolot begog! Kawas nu ngarti wé!”
- Bujang II : “Ah nya ngarti wé da sok ngadéngékeun papatah kolot, manasia manéh, nu diuruskeun téh ngan dahareun baé!”
- Bujang III : “Atuh jalma teu dahar mah bakal paéh!”
- Bujang II : “Paéh téh lain ngan ukur teu dahar wugkul!”
- Bujang III : “Teu bisa! Nu pasti teu dahar mah tangtu paéh! Paéh! Paéééééhhh! Wéw!”
- Bujang II : “Teu, teu kitu! Buktina bapa manéh nu kasohor beuki dahar, tara kakurangan dahareun, geuning ku musuh mah bisa paéh?”
- Bujang III : “Meureun wé bapa kuring keur cileureun, musuh teu kanyahoan datangna?!”
- Bujang II : “Lain ah! Puguh paéhna gé keur jaga lawang sakéténg, keur nundutan, nu rampus mah puguh gé sok beuki héés!”
- Bujang III : “Ééh? Manéh ngahina ka bapa déwék?”
- Bujang II : “Ah, da kitu buktina . . . “
- Bujang III : “Bukti kumaha? Ceuk saha bapa kuring paéh nundutan? Ceuk saha?”
- Bujang II : “Ceuk béja . . . “
- Bujang III : “Ulah sadéngé-déngéna! Komo bapa manéh mah paéhna gé leuwih hina!”
- Bujang II : “Hina? Hina kumaha?”
- Bujang III : “Apan katiruk panahna gé basa keur ngising dina rungkun, wéw!”
- Bujang II : “Ngahina siah ka déwék?”
- Bujang III : “Manéh nu ngahina mah!”
- Bujang II : “Manéh!”
- Bujang III : “Manéh!”
- Bujang II : “Manéh!”
- Bujang III : “Manéh!”

ANTUKNA MAH BUJANG II JEUNG BUJANG III TEÉH GER BAÉ GELUT. SILIH GUNYENG SILIH TONGTAK. LANJANG I JEUNG LANJANG II TINGJÉRÉWÉT TULUNG-TULUNGAN. BUJANG I NYAMPEURKEUN NU KEUR JOGOL, TULUY NYAPIH.

MIMITINA MAH HÉSÉ PISAN DISAPIHNA TÉH. BUJANG I MISAHKEUN NU JOGOL, ASUP KANA SELA-SELA AWAK BUJANG II JEUNG BUJANG III. LANJANG I NONGTAK BEUHEUNG BUJANG II DITARIK KA TUKANG. LANJANG II NGABENYÉNG CANGKÉG BUJANG III. DURUGDUG BAÉ BUJANG II JEUNG BUJANG III KAGUSUR KU LANJANG I JEUNG LANJANG II. BUJANG NGARÉNGHAP BARI NGEPRUKAN BAJUNA.

Bujang I : “Dulur-dulur. Geus tong paraséa marebutkeun paisan kosong. Mending gé geuwat urang nyingkah! Hayu urang miang, bisi wadyabalad Surasowan Banten kaburu datang mantén!”

Lanjang II : “Kuring mah rék cicing baé di dieu, moal milu indit.”

Bujang I : “Naha?”
 Lanjang II : “Miang-miang ka mana, euweuh jugjugeun nu tangtu. Kabéh lembur geus kacangking ku musuh. Mending gé paéh di dieu, batan kudu capé heula leuleumpangan mah.”
 Bujang I : “Nyai, ulah reuntas harepan kitu. Teureuh Pajajaran mah teu meunang reuntas harepan!”
 Lanjang II : “Moal ah. Jeun teuing disebut reuntas harepan gé. Da ieu sukuna geus nyareri balas asruk-asrukan.”
 Bujang I : “Wayahna Nyai, sagala gé kudu sangsara heula.”
 Lanjang II : “Jeung sangsara mah mending paéh sakalian, ambéh teu lila nyerina.”
 Lanjang I : “Yeuh Nyai, mun moal milu, meureun kuring euweuh baturna?”
 Lanjang II : “Hayang aya batur mah cicing wé di dieu jeung kuring!”
 Lanjang I : “Mending gé milu lah!”
 Lanjang II : “Embung ah!”
 Lanjang I : “Keun nyeri suku mah, digandong ku kuring.”
 Lanjang II : “Embung! Mending gé paéh di dieu!”
 Lanjang I : (maksa) “Mending milu! Atawa mending dijenggut?!”
 Lanjang II : “Manéh ngancam? Sok ari wani mah?”
 Lanjang I : “Na teu wani ku naon?”

SABOT LANJANG I JEUG LANJANG II KEUR PARÉA-RÉA OMONG KITU, BUJANG II JEUNG BUJANG III TEU KANYAHOAN UJUG-UJUG GER GARELUT DEUI. ATUH BUJANG I PACIWEUH, CUH-CIH BINGUNG NYAPIH. SABOT KEUR PACIWEUH KITU, TOROJOL LALAKI TENGAH TUWUH DATANG BARENG JEUNG BUDAK LANJANG. DEMI ÉTA LALAKI TÉH KATELAHNA MAH AKI LENG Sér.

Ki Léng Sér : “Ambuing-ambuing! Manggeus bujang, meunggeus lanjang, montong garelut kitu?”

NU GARELUT EUREUN, KASIMA KU OMONGAN AKI LENG Sér..

Ki Léng Sér : “Geus, geus! Kasebutna gelut, euweuh nu bener. Kabéh gé salah, nya Nyai?”

KA LANJANG III NU BARENG DATANG JEUNG AKI LENG Sér. LANJANG III UNGGEUK BARI IMUT.

Ki Léng Sér : “Geus puguh nagri urang téh keur diranjah musuh, paséa rongkah hésé nyapihna. Peupeujeuh urang mah ulah paraséa jeung papada urang deui. (ka Lanjang III) Tah ieu gé Nyai Putri, apan geus teu indung teu bapa siga aranjeun. Tapi ku Aki tara dipapatahan reuntas harepan. Anggursi sing alakur, pék geura araku yeuh Nyi Putri!”
 Lanjang I : (ka Nyi Putri) “Yap ka dieu atuh Nyi Putri. Ti baréto hayang wawuh jeung Nyi Putri téh, da bongan Nyi Putri mah tara bijil ti Panumpén.”

- Lanjang III: "Hampura dulur-dulur, lain kuring apilain ka aranjeun. Dalah da geus kitu ceuk aturanana. Kuring gé hayang wawuh jeung aranjeun, ngan hésé néangan carana."
- Lanjang II : "Ah barina gé keur naon maké kudu wawuh jeung kuring. Kuring mah pilakadar anak prajurit, Nyi Putri mah anak Ratu. Éra ah!"
- Lanjang III: "Ulah kitu dulur. Dina usum perang kieu mah antara anak cacah jeung anak raja téh taya bédana, kabéh sarua prihatinna. Bapa aranjeun téh apan gedé jasa keur kapentingan bapa kuring. Atuh bapa kuring moal jadi raja mun euweuh bapa aranjeun mah."
- Bujang I : "Ehm abong anak ratu, nyarita téh loba benerna. Ari Nyai Putri ayeuna rék indit ka mana?"
- Lanjang III: "Urang téh rék ka mana téa nya Aki Léngsér?"
- Ki Léngsér: "Aéh heueuh, Aki jeung Nyi Putri téh rék muru ngidul, kitu ceuk itungan mah."
- Bujang II : "Ari karaton rék ditinggalkeun baé, Aki?"
- Ki Léngsér: "Ah tinggalkeun wé, mending urang néangan tempat nu anyar, urang ngababakan."
- Bujang III : "Ari di tempat nu anyar loba kadaharan, Aki?"
- Ki Léngsér: "Loba-lobana mah, ngan . . ."
- Bujang III : "Ngan naon, Aki?"
- Ki Léngsér: "Ngan kudu ditebus ku késang aranjeun, daék capé rajin gawé!"
- Nujang II : "Meureun di babakan anyar mah moal aya raja nya, Aki?"
- Ki Léngsér: "Ah, urang nyieun wé raja anyar!"
- Bujang I : "Saha rajana, Aki?"
- Ki Léngsér: "Aki rék milih salah saurang ti aranjeun. Nu panggetolna, nu pangrajinna, nu pangpinterna, nu pangcalakanana, engké ku aki rék dijenengkeun raja."
- Lanjang I : "Ari putrina saha, Aki?"
- Ki Léngsér: "Anjeun daék teu jadi putri?"
- Lanjang I : "Ah, putri mah kudu geulis atuh Aki, kuring mah paling gé jadi tuang ngasuhna."
- Ki Léngsér: "His ulah kitu, putri mah teu kudu geulis, nu penting mah geulis haténa."
- Lanjang II: "Kuring mah moal ah Aki, hayang paéh di dieu."
- Ki Léngsér: "Hus! Palias! Mending gé milu jeung aki. Engké anjeun jadi pamajikan Tangtu."
- Lanjang I : "Tangtu téh naon Aki?"
- Ki Léngsér: "Tangtu téh mingpin ieu buana. Euh, kieu wé atuh. Kabeneran aranjeun téh aya tilu jodo. Engké mun aranjeun geus sawawa ku aki rék dikawinkeun. Bujang-bujangna, engké jaga kudu jadi Tangtu. Saha nu meunangkeun Nyi Putri, ku aki rék dijenengkeun Ratu Tangtu, nu séjénna jadi Rési Tangtu jeung Rama Tangtu. Tilu Tangtu ieu sing ngahiji, layeut ngaheuyek dayeuh ngolah nagara."
- Lanjang I : "Ari nagarana mana Aki?"
- Ki Léngsér: "Apan rék nyieun heula di babakan anyar."
- Lanjang I : "Ari rajana saha, Aki?"

Ki Léngsér: “Bujang aya tilu, pék pilih nu pangpinterna!”
 Bujang III : “Jeung Kuring wé!”
 Lanjang I : “Yéy, embung ah. Anjeun mah beuki barangdahar.
 Bujang II : “Jeung kuring wé atuh!”
 Lanjang I : “Ah embung, anjeun mah gedé ambek babari gelut!”
 Ki Léngsér: ”Hussss! Pamali, budak-budak geus tampikan. Engké ku Aki diatur! Hayu ayeuna mah cuang miang!
 Bujang : Hayuuuuu! Hayuuuuu! Hayuuuuu cuang miang . . . !”

AKI LENG Sér NGAWIH DITÉMBALAN KU BUJANG JEUNG LANJANG.

Ki Léngsér: (*Ngawih*) . . . .

Ngitung lembur mapay désa
 Ngajajah milangan kori
 Sirung tugur Pajajaran
 Muga waluya walagri.

Sumber: kumpulan karangan bacaeun Murid Sakola Lanjutan

Pancén 1

Maluruh Eusi Paguneman

Guru maréntah murid pikeun maluruh eusi paguneman dumasar 5W jeung 1H.

1	Naon	.....
2.	Saha	.....
3.	Iraha	.....
4.	Di mana	.....
5.	Naha	.....
6.	Kumaha	.....

Pancén 2**Maluruh Kecap dina Kamus**

Guru maréntahkeun murid nyatet kecap-kecap anu dianggap hésé jeung maluruh hartina dina kamus

.....

Pancén 3**Nyaritakeun Eusi Paguneman**

Guru maréntah murid pikeun nuliskeun deui eusina paguneman ku basa sorangan.

.....

Pancén 4**Ngabédakeun Wangun Paguneman**

Guru maréntah murid pikeun aspék-aspék nu ngabédakeun antara wangun Paguneman kahiji “wawancara Kegiatan Ekstrakurikuler di sakola” jeung paguneman kadua “Drama Sirung Pajajaran”

Aspék nu ngabédakeunana	
<i>Paguneman 1</i>	<i>Paguneman 2</i>
.....	.....

Conto Paguneman (3)**Wangun sawala**

Pintonan Diskusi Kelompok VII
Medar mangpaat témpé pikeun kaséhatan.

Moderator : “Sadérék, kelompok VII ayeuna badé medar perkawis mangpaat témpé pikeun kaséhatan. Nanging sateuacan kelompok VII materina, simkuring badé ngawanohkeun saurang-saurangna. Penyaji aya tiluan, nya éta 1) Sadérék Dana, 2) sadérék Dani, 3) sadérék Dini. Anu kabagéan pancén janten notulén nya éta sadérék Dina. Atuh simkuring Danu kapapancénan janten moderator. Sadérék

sadayana, supados teu nyangkolong kana waktos, mangga ka sadérék Dana, Dani, sareng Dini kanggo ngadugikeun matérina.”

Penyaji 1 : “Hatur nuhun ka Sadérék Dono anu parantos maparinan waktos ka simkuring kanggo ngadugikeun materi perkawis mangpaat témpé pikeun kaséhatan. Sadérék, simkuring badé ngawitan medar tina rupi-rupi olahan témpé, di antawisna aya témpé goréng, témpé beuleum, tempé bacem, oséng témpé atawa sambel goréng témpé, kiripik témpé, goréngan témpé, jeung rupa-rupa olahan séjénna. Éta anu ditataan téh karak sabagian leutikna. Tangtuna waé réa deui olahan séjénna.”

Moderator : “Tah kitu saur Sadérék Dana mah. Salajengna anu baris ngadugikeun téh ku penyaji 2. Kinten-kinten naon anu baris didugikeunana, mangga urang barandungan.”

Penyaji 2 : “Simkuring baris ngadugikeun pamanggih sawatara urang ahli anu parantos nalungtik perkawis rusiah gizi jeung nutrisi nu aya dina tempe. Sakumaha anu didugikeun ku Prof. H. Unus Suriuawiria, ahli kadaharan ti ITB, nétélakeun yén 1) saméméh diolah jadi témpé, kacang kadeléna ngandung protéin, lemak, karbohidrat, mineral, jeung vitamin; 2) sabada diolah jadi témpé kalawan bantuan ragi témpé, ngandung protéin, asam amino, mineral, vitamin (A, B12, jeung C), antibiotika (pangpangna anti bakteri), antivirus, zat nu ngatur awak, antioksidan, jeung lasetin. Dina lasetin aya senyawa anu bisa nyengker atawa nyageurkeun panyakit jantung koroner (PJK).”

Moderator : “Sadérék sadayana, nembé sadérék Dani parantos ngadugikeun perkawis rupa-rupa kandungan senyawa kimia anu aya dina témpé. Salajengna mangga urang sami-sami dangukeun penyaji anu ka-3, nya éta sadérék Dini. Kinten-kinten naon anu baris didugikeunana, mangga urang barandungan.”

Penyaji 3 : “Sadérék simkuring mah mung badé ngadugikeun kasauran Prof. Unus Suriawiria, saurna dina sajabana ti témpé téh seueur kénéh kadaharan séjénna anu gedé mangpaatna piekun kaséhatan awak urang anu moal éléh ku kadaharan-kadaharan impor. Urang ulah teuing kabongbroy ku kadaharan saperti “makanan cepet saji” atawa fast food téa. Nu matak pantes lamun aya anu méré julukan, kadaharan urang Sunda mah ‘opat séhat lima sampurna’. Ngan kiwari can kapaluruh kabéh. Nu matak kadaharan urang nepi ka kiwari can réa anu ngalanglang dunya.”

Moderator : “Sadérék sadayana, penyaji ka-1 nepi ka-3 ti Kelompok VIII tos ngadugikeun pedaranana. Salajengna mah manga bilih ti para sadérék aya anu teu acan jelas kana materi anu tos dipedar ku Kelompok VIII dipaparin waktos kanggo ngadugikeun patarosanana. Atuh ayeuna mah mangga ka para sadérék dihaturan kanggo ngadugikeun rupa-rupa patalékan atanapi saran ka kelompok VII.”

Pancén 1

Maluruh Eusi Paguneman

Guru maréntah murid pikeun maluruh eusi paguneman dumasar 5W jeung 1H.

1	Naon	
2.	Saha	.....
3.	Iraha	.....
4.	Di mana	.....
5.	Naha	.....
6.	Kumaha	.....

Pancén 2

Maluruh Kecap dina Kamus

Guru maréntahkeun murid nyatet kecap-kecap anu dianggap hésé jeung maluruh hartina dina kamus

.....

Pancén 3

Nyaritakeun Eusi Paguneman

Guru maréntah murid pikeun nuliskeun deui eusina paguneman ku basa sorangan.

.....

Pancén 4**Ngabédakeun Wangun Paguneman**

Guru maréntah murid pikeun aspék-aspék nu ngabédakeun antara wangun Paguneman kahiji “wawancara Kagiatan Ekstrakurikuler di sakola” paguneman kadua “Drama Sirung Pajajaran” jeung paguneman katilu “Pintonan Diskusi Kelompok VII Medar mangpaat témpé pikeun kaséhatan”.

Aspék nu ngabédakeunana		
<i>Paguneman 1</i>	<i>Paguneman 2</i>	<i>Paguneman 3</i>
.....	.....	.....
.....	.....	.....

D. Kagiatan Diajar

Kagiatan diajar nu kudu dipilampah ku Sadérék nyoko kana runtuyan kagiatan saperti ieu di handap.

1. Titénan heula tujuan jeung indikator hontalan diajar.
2. Baca pedaran bahan ajar nu dipidangkeun.
3. Pigawé latihan atawa pancén nu dipidangkeun dina ieu kagiatan diajar.
4. Baca deui saliwat pedaran bahan ajar, tuluy titénan tur bandingkeun jeung tingkesan bahan ajar.

Lamun manggih bangbaluh, Sadérék bisa sawala (diskusi) jeung kancamitra séjénna.

E. Latihan/Pancén

1. Aspék-aspék naon waé anu sacara prinsip aya dina kagiatan paguneman. Cing tataan hiji-hijina!
2. Réspon dina kagiatan paguneman téh bisa ku verbal jeung nonverbal. Cing jelaskeun naon maksudna!
3. Tuliskeun tujuan nu kudu kahotal ku murid SMA/SMK/MA sanggeus diajar paguneman dumasar Kompetensi Dasarna (KD) Kurikulum Mulok Pangajaran Basa jeung Sastra Sunda Taun 2013!
4. Tuliskeun conto kamampuh konséptual jeung prosédural sanggeus murid diajar matéri paguneman!

5. Upama nengetan conto paguneman di luhur, aya téks wangun wawancara, drama, jeung sawala. Cing tuliskeun indikator kompetensi hasil diajarna saupama rék nepikeun matéri paguneman ngeunaan tilu conto di luhur?

F. Tingkesan

Sanggeus diajar ngeunaan paguneman dipiharep murid SD/MI ngabogaan tingkah laku santun tur tanggung jawab, sarta maliré kaayaan sabudeureunana dina kahirupan sapopoéna. Éta tujuan téh dipiharep bisa kahontal murid ku cara 1) mikawanoh kana téks paguneman, 2) nengetan atawa ngimeutan téks paguneman, 3) nyonto basa nu digunakeun téks paguneman, sarta 4) metakeun atawa ngaragakeun téks paguneman. Murid SMP/MTs dipiharep bisa nyusun téks paguneman, metakeun paguneman. Murid SMA/SMK/MA dipiharep dipiharep bisa nyusun téks paguneman, metakeun paguneman, sarta dipiharep deuih bisa ngoméntaran eusi paguneman, basa paguneman, jeung peta jalma nu keur paguneman.

Sanggeus diajar paguneman murid ogé dipiharep mahér ngagunakeun *basa* kalawan merenah *lentongna*, *luhur handapna sora*, *réngkak*, jeung *pasemon*. Dina pangajaran nulis paguneman dipiharep murid boga kamampuh ngagunakeun tanda baca, nyusun kecap, jeung kalimah kalawan bener. Éta tujuan téh dipiharep bisa kahontal murid ku cara: (1) mikawanoh kana téks paguneman; (2) 2) nengetan atawa ngimeutan eusi téks paguneman; (3) nyonto basa nu digunakeun dina téks paguneman; (4) metakeun atawa ngaragakeun téks paguneman; (5) nyusun téks paguneman; (6) ngoméntaran eusi paguneman, basa paguneman, jeung peta jalma nu keur paguneman.

G. Uji Balik jeung Lajuning Laku

Pék akurkeun hasil pagawéan Sadérék kana jawaban latihan anu geus disayagikeun di bagian tukang ieu modul. Itung jumlah jawaban anu benerna, tuluy gunakeun rumus ieu di handap pikeun ngukur tahap ngawasa Sadérék kana bahan ajar.

Rumus:

$$\text{Tahap Pangabisa} = \frac{\text{Jumlah jawaban anu benerna}}{5} \times 100\%$$

Tahap pangabisa nu dihontal ku Sadérék:

90 - 100% = alus pisan

80 - 89% = alus

70 - 79% = cukup

- 69% = kurang

Upama Sadérék ngahontal tahap pangabisa 80% ka luhur, Sadérék bisa nuluykeun ngaderes matéri Kagiatan Diajar 6. Tapi, lamun tahap pangabisa Sadérék kurang ti 80%, pék balikan deui deres matéri dina Kagiatan Diajar 5, pangpangna bahan nu can dikawasa.

KAGIATAN DIAJAR 6:

BIOGRAFI JEUNG OTOBIOGRAFI

A. Tujuan

Saréngséna neuleuman ieu matéri, Sadrérék dipiharep nyangking pangaweruh jeung kamampuh ieu dihandap.

1. Watesan biografi jeung otobiografi.
2. Unsur-unsur biografi jeung otobiografi.

B. Indikator Kahontalna Kompeténsi

Anu jadi indikator kahontalna kompetensi nyaéta saréngséna neuleuman ieu matéri, dipiharep Sadérék bisa:

1. ngajéntrékeun watesan biografi jeung otobiografi; jeung
2. ngajéntrékeun unsur-unsur bografi jeung otobiografi.

C. Pedaran Matéri

1. Watesan Biografi

Biografi mangrupa karya tulis nu eusina medar ngeunaan lalampahan hirup saurang jalma. Tokoh nu dipedar dina biografi alusna mah lengkep ti mimiti nuliskeun tempat, tanggal, bulan, jeung taun dilahirkeunana, alamat padumukanana, ngaran indung bapana, riwayat atikanana, peristiwa nu dianggap penting sajeroning ngambah kahirupanana, atawa lalakon anu matak jadi picontoeun nu maca, karya-karya anu dihasilkeunana.

Biografi asal tina basa Yunani tina asal kecap bios nu hartina hirup jeung graphien nu hartina tulis. Biografi disebut ogé lalakon hirup saurang jalma. Aya téks biografi ditulis kalawan singget, ukur dina sababaraha kalimah, tapi aya ogé nu ditulis jadi hiji buku. Biografi singget ukur ngadadarkeun sabagian pakta-pakta penting tina sagemblengna lalakon hirupna. Biografi anu panjang mah ngawengku sagemblengna informasi nepi ka bubuk leutikna tur dianggap penting dipikanyaho ku balaréa tur dipidangkeun kalawan gaya carita anu pikaresepeun.

Ku cara maca biografi balaréa bakal manggihan lajuning hirup saurang tokoh. Jalma anu lalakon hirupna diguar dina biografi bisa tokoh sajarah jeung sajabana. Kiwari teu saeutik nu ngaguar tokoh nu aya kénéh di kieuna dina wangun biografi.

Hiji biografi bisa ditulis saupama bahan-bahan utama sarta bahan pangdeudeul séjénna geus sadia. Anu kaasup kana bahan utama di antarana bisa mangrupa catetan poéan (buku harian), surat-surat, kliping koran, jeung sajabana. Bahan pangdeudeul mangrupa biografi séjén, buku référénsi, sajarah nu medar peran éta jalma.

Ciri tulisan biografi di antarana disusun kalawan kronologis. Tokoh nu lalakonna diguar ti mimiti nepi ka ahir kalawan méréélé. Anu dipedarna kayaning oriéntasi jeung palsapah hirup tokoh, peristiwa atawa masalah nu karandapanana; ditulis dumasar informasi faktual sarta dipidangkeun dina wangun narasi. Fakta anu dianggap istimewa sok dijadikeun judul biografi. Upama diwincik, nu sok ditataan dina téks biografi téh ngawengku: (1) ngaran, lalandian, atawa jujulukna, (2) riwayat kalahiran jeung asal-usul kulawargana, (3) wangun fisik tokoh jeung pasipatanana, (4) riwayat pendidikan jeung pagawéanana, (5) pikiran atawa gagasanana, (6) karya atawa hasil gawé, (7) préstasi jeung pangajén (penghargaan) nu kungsi katarimana.

Ieu di handap dipidangkeun conto biografi singget nu dicutat tina sababaraha sumber.

Conto téks Biografi:

(1) Ali Sadikin

BUNTUT kajadian Gerakan 30 Séptémber PKI, kaayaan di puseur nagara Jakarta harénghéng. Nyawa manusa ampir teu aya hargana. Rayat balangsak, barang-barang kaperluan lus-les teuing ka mana. Unggal poé kudu baé manggihan mayit, ngambang dina walungan.

Ku sabab euweuh duit, pangwangunan macét. Jalan-jalan rarenjul, sakola barutut, sajaba ti kurang téh. Nyaksian kaayaan kitu, Présidén Seokarno ngangkir Létkol Marinir Ali Sadikin ka Istana Merdéka.

Diangkir ka istana ku Présidén, Ali Sadikin reuwas. Aya naon? Boa-bo aing rék dihukum, cenah. Da apan harita téh loba jelema ditéwakan.

“Ali, nyaho naon sababna anjeun dipanggil?” cenah, saur Bung Karno, barang Ali Sadikin sumping ka Istana Merdéka.

Nu ditaros pungak-pinguk, lantaran teu terang téa. Kajadian saterusna, Ali Sadikin diangkat janten Gupernur DKI Jakarta. Bung Karno ngahaja milih anjeunna, lantaran Jakarta butuh pamingpin nu gedé kawani.

Ahirna Ali Sadikin resmi diistrenan jadi Gupernur DKI Jakarta April 1966. Réa nu teu satuju, pangpangna para mahaiswa. Sabab dianggap anték-anték orde lama, da apan diangkatna ku Bung Karno. Teu kantos lami Bung Karno lungsur tina kalungguhanana, terus diganti ku Soeharto.

Salami dipingpin Ali Sadikin, pangwangunan Kota Jakarta kacida majuna. Jalan-jalan aralus deui, lian ti loba nu anyar téh. Gedong sakola terus nambahan. Wewengkon nu tadina kotor, loba nu salin jinis jadi séhat.

Geura ulin ka daérah Pluit ayeuna. Saha nu nyangka urut rawa. Nya kitu deui Cengkaréng, Pulo Gadung, Ancol, atawa Kemayoran. Hasil usaha Ali Sadikin, jadi daérah pikabitaen. Malah Ancol mah jadi tempat wisata kacida mashurna. Ti mana-mana daratang ngadon pariknik. Hidep gé pasti kungsi ulin ka Ancol. Étakabéh jasa anjeunna.

Dina ngawangun Jakarta, anjeunna henteu ukur nyieunan gedong jeung jalan. Bisa jadi éta bedana Ali Sadikin jeung gupernur-gupernur séjén téh. Sigana ngan anjeunna, pamingpin nu enya-nya merhatikeun kana kagiatan budaya. Nya Ali Sadikin pisan, nu mokalan nyieun Déwan Kasenian Daérah téh. Nyaéta Déwan Kasenian Jakarta (DKJ). Lengkep jeung tempat para seniman némbongkeun karya-karyana: Taman Ismail Marzuki téa.

Geus kitu mah ampir di unggal daérah, aya lembaga sarua. Narurutan nyarieun gedong budaya. Contona di Bandung, Taman Budaya di Jalan Dago. Ngan lantaran tuturut mumunding, henteu maju saperti Taman Ismail Marzuki.

Teu kurang gedéna perhatian anjeunna, kana kagiatan olahraga. Naon rupa kaperluan olahraga disadiakeun. Nasib para atlit diperhatikeun. Jaman Ali Sadikin mimiti aya olahragawan meunang gaji atawa digawékeun téh. Ieu ogé tuluy diturutan ku pajabat daérah séjénna.

Urang Jakarta kacida reueusna, boga gupernur siga Ali Sadikin. Geusan nembongkeun kareueusna, sareng istrina Almarhumah Drg. Nani Sadikin, dipaparin sebutan *Bang* jeung

Mpok. Tug nepi ka ayeuna, rek kolot, rék budak, ti mimiti rayat, nepi ka présidén, nyarebutna téh Bang Ali.

Sabenarna kabéh gupernur Jakarta, mareunang landian sarua: Bang. Kaasup Gupernur Sutyoso ayeuna. Tapi, taya nu napel siga anjeunna. Nepi ka urang Jakarta ka poho, Ali Sadikin téh urang Sunda. Lain asli urang Batawi.

Létjén Marini (purn.) Ali Sadikin, lahir di Cangkudu Sumedang, 7 Juli 1926. Ramana Radén Sadikin, Kepala Jawatan Pertanian Kabupatén Sumedang. Almarhum Radén Sadikin kagungan putra genep, sadayana pameget. Ari Bang Ali pangais bungsu.

Salah saurang sadérékna, nya Dr. Hasan Sadikin, lantaran jasa-jasana, jenenganana didamel nami rumah sakit. Rumahsakit Hasan Sadikin Bandung. Upami dijujut ka luluhurna, tétéla anjeunna kagungan getih ménak. Kumargi turunan ménak, satamatna Sakola Rakyat, tiasa neraskeun ka HIS (SMP). Lulus taun 1940, neraskeun deui ka MULO (SMA).

Kantos ngalih ka Sakola Téhnik, ngan teu kantos tamat, kabujeng datang tentara Jepang. Sakola deui di Sekolah Pelayaran Tinggi (SPT). Tamat taun 1943. Ti dinya ngiring pendidikan KKO Angkatan Kahiji (1952), saméméh dikirim ka Amerika, tolab élmu di Korp Marinir (USMC School). Saréngséna dikirim deui ka Walanda.

Pirang-pirang jabatan kantos dipercantenkeun nagara, ka ieu ménak teureuh Sumedang téh. Tapi, sohorna mah angger, waktos mingpin urang Batawi. Kaleresan waktos Ali Sadikin mingpin Jakarta, Solihin GP (Mang Ihin) kapeto jadi gupernur Jawa Barat.

Nu hiji ménak Sumedang, nu hiji deui ménak Tasik. Duanana jéndral, duaana kasep, turug-turug nyobat dalit. Atuh dina mingpin daérahna masing-masing téh, sering paheuyeuk-heuyeuk leungeun. Sakapeung ramé paséa. Maséakeun kapentingan rayatna.

Terang Gupernur Jakarta réa duitna, sakali mangsa Mang Ihin ngaluarkeun 'ancaman': Jakarta moal dibéré cai, upama teu méré waragad jang nyieun sakola. Duka kumaha pok-pokanana, ngan nu tangtu 'ancaman' Mang Ihin téh aya hasilna. Teu kungsi lila, torojol bantuan ti Pemda DKI Jaya, keur nyieun sakola di Jawa Barat.

Ku sabab dianggap pamingpin suksés, rea nu ngarep-ngarep Ali Sadikin jadi présidén. Bisa jadi éta sababna, pangna taun 1977, teu pupuguh anjeunna kedah lungsur tina jabatan gupernur.

Sumber: Panyungsi Basa Sunda Kelas X (2012:48)

Pancén 1

Maham Eusi Biografi

Guru maréntah murid pikeun maluruh eusi biografi

1	Asal-usul tokoh	.....
2.	Riwayat pendidikan Tokoh	.....
3.	Riwayat karya tokoh	.....
4.	Kaunggulan tokoh	.....

Pancén 2

Maluruh Kecap dina Kamus

Guru maréntahkeun murid nyatet kecap-kecap anu dianggap hésé jeung maluruh hartina dina kamus

.....

Pancén 3

Nyaritakeun Eusi Carita Biografi

Guru maréntah murid pikeun nyaritakeun deui eusi biografi ku basa sorangan.

.....

(2)

Si Lincah Firman Utina

ku: Merry Cristianti

Firman Utina, gumelar di kampung Komo Luar Manado, ping 15 Désémber 1981. salasahiji pamaén bal di Indonesia anu posisina salaku gelandang tengah. Carogé ti Marita Yustika ieu ayeuna jadi bapa ti Raihan Putra Utina jeung Salsabila Putri Utina. Ayeuna, Firman Utina maén di tim Persib Bandung, jajaténa Jawa Barat, ogé jadi pamaén di Timnas Indonesia. Firman ogé salaku kaptén di Timnas Indonesia gagantina Bambang Pamungkas.

Firman Utina mimiti maén bal di tim Sepakbola Indonésia Muda nu aya di daérah asalna, Manado. Salila sababaraha taun manéhna sakola didinya, Firman ogé tuluy *hijrah* ka tim amatir Bina Taruna, sabada umurna ngaliwatan wates anu diidina di sakola sepakbola. Ku wekelna pikeun tuluy latihan, antukna Firman bisa ngaropéa sangkan hadé kana tagogna. Ukur ku waktu tilu taun babarengan jeung éta tim amatir, manéhna direkrut ku Persma Junior, salasahiji tim semi-profésional nu aya di wewengkonna harita.

Prosés asup ka Persma Junior kawilang anéh. Éta hal ku sabab teu ngaliwatan mékanisme seléksi sakumaha pamaén séjénna. Sabab manéhna dirékrut sabada bisa ngagolkeun nepi ka 12 gol dina hiji pertandingan nalika turnamén tim lokal di Manado. Éta gol nu matak géhgér téh nepi wartana ka pelatih Persma Manado harita, Benny Dollo. Ku sabab panasaran kana kasuksésan salasahiji striker lokal nu bisa ngagolkeun nepi ka jumlahna salosin dina hiji pertandingan, pelatih nu akrab ku nénéhna Bendol ieu téh langsung maréntahkeun anggotana pikeun mapagkeun Firman, jeung ngajak asup ka Persma. Teu matak mandeg mayong, manéhna langsung narima pikeun gabung ka Persma.

Ku sabab terus dilatih ku Benny Dollo, Firman bisa némbongkeun progrés nu beuki hadé. Éta hal antukna nyieun Bendol teu matak mandeg mayong deui ngajak Firman jadi arsiték tim, nu antukna matak loba nu nyebut Firman téh “anak emas” pelatih Timnas. Ogé nalika Benny Dollo ngalatih Timnas Indonesia, Firman sok dijadikeun pamaén inti. Tapi untungna Firman mah teu adigung jeung gedé hulu, manéhna ukur ngakukeun yén antara manéhna jeung Benny Dollo téh silih lengkepan.

Tékadna pikeun ngaleukeunan karirna di dunya sépakbola téh beuki buleud jeung teu bisa disapirakeun. Éta hal katémbong dina kaputusanana pikeun ninggalkeun status pagawé negeri sipil (PNS) Kabupatén Tangerang nalika di tim nu katelah Pendekar Cisadané, mutuskeun kaluar pindah ka Aréma, nuturkeun pelatih Benny Dollo.

Pilihanna ninggalkeun Persita Tangerang tuluy gabung jeung Aréma Malang jeung ngaleupaskeun status PNS téh teu matak kaduhung. Sabab di klub nu pendukungna katelah Aremania éta, manéhna ngarasakeun kumaha jadi jawara, najan ukur turnamén Copa Indonesia (dina taun 2005 jeung 2006). Teu ukur juara ogé, manéhna bisa mawa gelar pamaén terbaik dina éta turnamén. Mangrupa hiji hal nu matak reugreug jeung ningkatkeun motivasi nu leuwih pikeun terus ngaropéa kualitas permainanana. Najan sababaraha kali ngalaman cidera jeung ngudukeun Firman istirahat heula, permainan Firman tetep stabil. Dina taun 2007 jadi taun nu pinuh ku préstasi. Firman jadi pamaén terbaik Indonesia dina laga ngalawan Bahrain di turnamén Piala Asia 2007.

Sabada pelatih Beny Dollo milih teu jadi pelatih Persita Tangerang deui, manéhna ogé ngaprédiksi bakal ninggalkeun éta klub jeung balik deui nuturkeun éta pelatih nu geus nyieun manéhna jadi pamaén nu kawéntar. Ahirna Bendol dirékut ku Timnas jeung Firman asup ka klub Pelita Jaya, nolak sababaraha tawaran ti tim gedé nu nawaran gabung.

Najan pernah nguciwakeun ménéjemén Persita Tangerang, tapi manéhna angger ditarima nalika gabung deui jeung éta tim dina awal kompetisi 2007 harita. Padahal dina taun 2004, pamaén nu mimiti gabung di tim “Merah Putih” ti taun 2000 babarengan jeung “Timnas Pelajar”. Ukur sapériode Firman gabung jeung Persita téh dina taun 2008, tuluy Firman gabung jeung klub Pelita Jaya. Di éta tim, Firman leuwih sering dijadikeun pamaén cadangan sabab éléh saing jeung playmaker asing, Esteban Viscara.

Ahirna dina taun 2009, Pelita Jaya ngaleupaskeun Firman ka Persija Jakarta, nu harita pelatihna téh Benny Dollo. Duanana ngahiji deui. Ngan ukur samusim Firman di Persija. Dina taun 2010 Firman gabung jeung tim élit, Sriwijaya FC.

Ayeuna Firman jadi pananggeuhan di klub atau di tim nasional. Pamaén nu posisina salaku gelandang ieu kawéntar miboga mobilitas nu luhur, daya jelajah nu lega, gesit jeung miboga tajongan sasaran nu hadé. Laos di turnamén piala AFF 2010, Firman némbongkeun kaunggulanana ku ngagolkeun 2 gol ka gawang Laos.

Firman ahirna jadi kaptén ngaganti Bambang Pamungkas nu sok dijadikeun pamaén cadangan. Tapi Firman angger teu adigung. Manéhna ukur ngakukeun yén éta ukur jadi kaptén cadangan, kaptén nu saenyana mah angger Bambang Pamungkas.

Firman ngaku manéhna hayang karirna nepi ka jadi pelatih lamun ke geus pangsion. Ayeuna mah ukur hayang fokus kana maén bal, teu miboga kagiatan séjénna. Tina karir sépakbolana nu kawilang suksés, bisa jadi Firman bkal saajar jeung para légenda pamaén bola Indonesia nu geus jadi légenda ti baheula.

Pancén 1**Maham Eusi Biografi**

Guru maréntah murid pikeun maluruh eusi biografi

1	Asal-usul tokoh	.....
2.	Riwayat pendidikan Tokoh	.....
3.	Riwayat karya tokoh	.....
4.	Kaunggulan tokoh	.....

Pancén 2**Maluruh Kecap dina Kamus**

Guru maréntahkeun murid nyatet kecap-kecap anu dianggap hésé jeung maluruh hartina dina kamus

.....

2. Otobiografi

Otobiografi mangrupa hiji karya tulis anu eusina medar ngeunaan catetan riwayat hirup ngeunaan dirina sorangan. Nilik kana hartina dumasar KBBI (1996), autobiografi (otobiografi) téh catetan diri pribadi atawa pedaran riwayat hirup pribadi nu ditulis ku dirina sorangan. Hartina eusi éta karya téh nyaritakeun pangalaman lalampahan dirina ti awal (keur leutik kénéh) nepi ka ayeuna samangsa dirina nulis éta karya.

Jadi anu ngabédakeun antara biografi jeung otobiografi téh di antarana mangsa nulisna. Eusi biografi ngariwayatkeun saurang tokoh boh nu masih aya dikieuna (hirup) boh geus taya dikieuna (maot) sarta ditulisna ku jalma séjén, ari otobiografi mah ngariwayatkeun dirina sorangan salila

masih kénéh aya dikieuna (hirup). Anu jadi subjék, kecap sulurna, sebutan tokoh dina biografi bisa ku nyebutkeun ngaran langsung, upamana Soekarno, Soeharto, Oto Iskandar di Nata, Déwi Sartika – atawa gaganti ngaran jalma katilu dirina, manéhna, anjeunna, mantenna. Otobiografi mah lantaran ditulis langsung ku dirina, subjékna téh sok ku kecap gaganti ngaran jalma kahiji, upamana kecap kuring, simkuring, abdi, simabdi, urang, kula.

Ari eusi nu dipedar otobiografi ogé sarua waé jeung biografi, kayaning natahan (1) ngaran, lalandian, atawa jujulukna, (2) riwayat kalahiran jeung asal-usul kulawargana, (3) wangun fisik tokoh jeung pasipatanana, (4) riwayat pendidikan jeung pagawéanana, (5) pikiran atawa gagasanana, (6) karya atawa hasil gawé, (7) préstasi jeung pangajén (penghargaan) nu kungsi katarimana. Ngan karya otobiografi mah teu kacampuran ku ide jalma séjén, asli némbongkeun pipikiran jeung lalampahan pangalaman hirupna. Ku lantaran kitu, bakal béda dina gaya nuliskeunana ogé.

Sangkan leuwih jéntré mah baca waé catetan otobiografi Ajip Rosidi anu judul bukuna “Hurip Waras, Dua Panineungan” ditulis langsung ku Ajip Rosidi taun 1988; “Mulangkeun Panineungan” ditulis ku Prof. Drs. H. Muchtar Affandi taun 1997; “Buméla ka Bangsa”, ditulis ku R.S. Hardjapamekas taun 2005.

Pangajaran Biografi jeung Otobiografi

Upama nilik kana KIKD dina Kurikulum Basa jeung Sastra Sunda 2013 mah pangajaran biografi téh diajarkeun di Kelas 10. Hasil diajar ngeunaan biografi murid dipiharep mibanda prilaku jujur, disiplin, jeung tanggung jawab, sanggeus ngaidentifikasi, nganalisis teks biografi jeung otobiografi, sarta mahér nyusun (nulis), nepikeun koméntar (menanggapi), jeung mampu ngabandingkeun atawa ngabédakeun antara teks biografi jeung otobiografi dibarung ku weruh kana kaidah-kaidah.

D. Kegiatan Diajar

Kegiatan diajar nu kudu dipilampah ku Sadérék nyoko kana runtuyan kegiatan saperti ieu di handap.

1. Titénan heula tujuan jeung indikator hontalan diajar.
2. Baca pedaran bahan ajar nu dipidangkeun.
3. Pigawé latihan atawa pancén nu dipidangkeun dina ieu kegiatan diajar.
4. Baca deui saliwat pedaran bahan ajar, tuluy titénan tur bandingkeun jeung tingkesan bahan ajar.
5. Lamun manggih bangbaluh, Sadérék bisa sawala (diskusi) jeung kancamitra séjénna.

E. Latihan/Pancén

1. Jéntrékeun naon anu dimaksud biografi!
2. Unsur-unsur naon waé nu kudu aya dina téks bografi?
3. Nu kumaha anu disebut biografi singget?
4. Jéntrékeun naon bédana téks bografi jeung otobiografi!
5. Aspék naon waé anu sarua boh dina biografi boh otobiografi?

F. Tingkesan

Biografi mangrupa karya tulis nu eusina medar ngeunaan lalampahan hirup saurang jalma. Tokoh nu dipedar dina biografi alusna mah lengkep ti mimiti nuliskeun tempat, tanggal, bulan, jeung taun dilahirkeunana, alamat padumukanana, ngaran indung bapana, riwayat atikanana, peristiwa nu dianggap penting sajeroning ngambah kahirupanana, atawa lalakon anu matak jadi picontoeun nu maca, karya-karya anu dihasilkeunana.

Upama diwincik, nu sok ditataan dina téks biografi téh ngawengku: (1) ngaran, lalandian, atawa jujulukna, (2) riwayat kalahiran jeung asal-usul kulawargana, (3) wangun fisik tokoh jeung pasipatanana, (4) riwayat pendidikan jeung pagawéanana, (5) pikiran atawa gagasanana, (6) karya atawa hasil gawé, (7) préstasi jeung pangajén (penghargaan) nu kungsi katarimana.

Otobiografi mangrupa hiji karya tulis anu eusina medar ngeunaan catetan riwayat hirup ngeunaan dirina sorangan. Ari eusi nu dipedar otobiografi ogé

sarua waé jeung biografi, kayaning nataan (1) ngaran, lalandian, atawa jujulukna, (2) riwayat kalahiran jeung asal-usul kulawargana, (3) wangun fisik tokoh jeung pasipatanana, (4) riwayat pendidikan jeung pagawéanana, (5) pikiran atawa gagasanana, (6) karya atawa hasil gawé, (7) préstasi jeung pangajén (penghargaan) nu kungsi katarimana. Ngan karya otobiografi mah teu kacampuran ku ide jalma séjén, asli némbongkeun pipikiran jeung lalampahan pangalaman hirupna. Ku lantaran kitu, bakal béda dina gaya nuliskeunana ogé.

G. Uji Balik jeung Lajuning Laku

Pék akurkeun hasil pagawéan Sadérék kana jawaban latihan anu geus disayagikeun di bagian tukang ieu modul. Itung jumlah jawaban anu benerna, tuluy gunakeun rumus ieu di handap pikeun ngukur tahap ngawasa Sadérék kana bahan ajar.

Rumus:

$$\text{Tahap Pangabisa} = \frac{\text{Jumlah jawaban anu benerna}}{5} \times 100\%$$

Tahap pangabisa nu dihontal ku Sadérék:

90 - 100%	=	alus pisan
80 - 89%	=	alus
70 - 79%	=	cukup
- 69%	=	kurang

Upama Sadérék ngahontal tahap pangabisa 80% ka luhur, Sadérék bisa nuluykeun ngaderes matéri Kagiatan Diajar 7. Tapi, lamun tahap pangabisa Sadérék kurang ti 80%, pék balikan deui deres matéri dina Kagiatan Diajar 6, pangpangna bahan nu can dikawasa.

KAGIATAN DIAJAR 7:

BERITA

A. Tujuan

Saréngséna neuleuman ieu matéri, Sadrérék dipiharep nyangking pangaweruh jeung kamampuh ieu dihandap.

1. Watesan berita.
2. Wanda berita.
3. Prinsip berita.
4. Nulis berita.

B. Indikator Kahontalna Kompetensi

Anu jadi indikator kahontalna kompetensi nyaéta saréngséna neuleuman ieu materi, dipiharep Sadérék bisa:

1. ngajéntrékeun watesan berita;
2. ngajéntrékeun wanda berita;
3. ngajéntrékeun prinsip berita; jeung
4. mahér nulis berita.

C. Pedaran Matéri

1. Watesan Berita

Berita, warta, atawa béja mangrupa kecap atawa istilah anu teu bireuk deui dina kahirupan sapopoé. Secara leksikal kecap berita ngandung harti béja. Berita mangrupa informasi nu ditepikeun dumasar fakta nu aya, peristiwa nu kajadian, sarta aya patalina jeung kapentingan nu maca.

Informasi nu aya dina surat kabar disebut berita. Nurutkeun *Kamus Besar Bahasa Indonesia – KBBI (2008)*, berita téh nyaéta carita atawa katerangan ngeunaan kajadian atawa peristiwa nu keur ramé dicaritakeun ku masarakat. Di masarakat urang nu ngaranna berita jadi hiji kabutuhan. Contona waé, upama aya saurang jalma papanggih jeung jalma séjénna (sobat atawa babaturan, dulur atawa baraya) nu leuwih ti

heula ditanyakeun téh berita, Kumaha wartosna (*kabarnya*) damang?” Masih dina KBBI, Kabar hartina berita. Kabar nu dimaksud nyaéta, berita nu kudu ditepikeun ka jalma séjén dina wangun lisan.

2. Wanda Berita

Nilik kana wandana, berita téh aya dua rupa, nyaéta berita langsung jeung teu langsung. *Berita langsung* nyaéta informasi ngeunanan hiji fakta nu ditarima langsung ti narasumber/sumber berita (kejadian/peristiwa/jalma). Nu dipidangkeunana perkara nu aktual, anyar – keur lumangsung, kalawan basa anu basajan, lugas/saayana, singget, padet, lancar, jelas, teu ngayayay, narik ati, jeung euyeub ku data. Ieu berita dina surat kabar sok aya di bagian awal (hareup), jadi berita utama. Contona: “Pangandaran *Katarajang* Tsunami” (*Galura*, 1 Januari 2005); “Undang-undang Pérs, keur Kapentingan Masarakat (*Galura*, 1Perbuari 2005)

Berita teu langsung mangrupa informasi hiji fakta nu geus ngalaman prosés atawa diprosés heula saméméh ditepikeun ka masarakat nu maca. Anu kaasup kana berita teu langsung, di antarana, *Investigative News, Explanatory News, Interpretative News, Depth News*.

- a. *Investigative news* nyaéta berita anu bahan-bahan berita kurang lengkep, sarta dilengkepan heula ku cara nalungtik data, fakta, atawa informasi ti sumber séjén anu ngarojong kana bahan berita awal, upamana tina *press release*, liputan acara, jeung panalungtikan (investigasi).
- b. *Explanatory News* , nyaéta berita nu dipedar kalawan rinci, madukeun antara pakta nu aya jeung opini nu nulis. Fakta anu kapanggih dijaskeun kalawan gemet tur panjang lébar dibarengan ku argumentasina. Bisa dipidangkeun langsung saharita atawa jadi berita nyambung. Pikeun éta hal diperukeun data anu loba tur lengkep boh ti narasumber boh tina hiji peristiwa.

- c. *Interpretative News*, nyaéta berita nu dimekarkeun ku cara napsirkeun, ngajén, ngoméntaran kana hiji data, pakta tina hiji peristiwa atawa informasi ti narasumber. Cindekna data nu aya diadumaniskeun jeung hasil interprétasi nu nulis.
- d. *Depth News*, midangkeun data nu méh sarua jeung investigative news, nyaéta mekarkeun berita nu dianggap perlu dilengkepan ku data-data séjén atawa koméntar nu nulis. Éta hal bisa waé balukar tina data anu loba teuing tapi rada jauh patula-patalina. Nya éta berita dimekarkeun deui diluyukeun dumasar kapentingan jeung klasifikasina.

3. Prinsip-prinsip Berita

Berita nu ngandung ajén objéktif nyaéta berita nu bisa ngabuktikeun fakta, data, atawa informasi nu diberitakeunana ku unsur-unsur kecap-kecap pananya *what, who, when, where, why, jeung how (5W + 1H)*.

Ciri nu hakiki berita téh dipidangkeun atawa ditepikeun ka masarakat kalawan gancang (timely) tur raket patalina jeung kapentingan umum balaréa (public interest).

Aya dalapan konsép berita anu jadi prinsip-prinsipna, nyaéta berita laporan gancang (news as timely report), rekaman (news as record), fakta objéktif (news as objective fact), interprétasi (news as interpretation), sensasi (news as sensation), minat insani (news as human interest), ramalan (news as prediction), gambar (news as picture).

4. Nulis Berita

Di luhur ditétélakeun yén berita nyaéta laporan peristiwa atawa catetan ngeunaan hiji kajadian. Nuliskeun hiji berita geus ilahar merhatikeun genep unsur nu patalina jeung kecap pananya minangka prinsip-prinsipna. *Who* – saha nu kalibet dina éta peristiwa: palaku, korban, tokoh utama, tokoh pengganti, figuran, jalma, lembaga, organisasi, jsté. *What* – naon nu kajadianana, kajadian naon, peristiwa naon, acara naon? *When* – iraha kejadihana, unsur waktu, biasana ditulis,

upamana, senén (22/4). *Where* – di mana kajadianana, tempat acarana di mana, unsur tempat, biasana ditulis, upamana, "di hareupeun gedong partere upi". *Why* – naha kitu, naon sababna, kumaha kasang tukangna, naon tujuanana, jsté. *How* - kumaha proses kajadianna, naon acarana, saha nu nyaritana, aya guruna teu, raribut di kelasna teu, alakur jeung babaturnana, kahujanan balikna, naon waé nu dicaritakeun ku narasumber, jsté.

Sawatara hal penting anu perlu diperhatikeun patalina jeung basa nu dipaké dina nulis berita, di antarana 1) basajan, 2) singget, 3) pepel/padet, 4) lugas, 5) jelas, 6) jernih, 7) narik ati, 8) demokratis, 9) populis, 10) logis, 11) gramatikal, 12) mahing basa tutur/lisan, 13) mahing kecap jeung istilah asing, 14) pilihan kecap (diksi) merenah, 15) ngutamakeun kalimat aktif, 16) mahing kecap atawa istilah téhnis, 17) patuh kana kaidah étika.

Karya jurnalistik ngabogaan tilu wanda tulisan, nyaéta *Stright News*, *News Feature*, jeung *feature*. Sedengkeun struktur berita diwangun ku 1) judul, 2) lead (teras berita), 3) eusi.

Judul minangka kakuatan utama hiji berita nu ngalantarankeun nu maca ngarasa panasaran hayang mikanyaho eusina. Aya sababaraha hal nu perlu diperhatikeun dina nuliskeun judul, di antarana 1) ringkes, 2) kekecapanana basajan, 3) marketable – bisa dijual/komérsial, 4) attraction – mampuh narik calon nu meuli, 5) intention – numuwuhkeun nu maca panasaran kana eusina, 6) action – nu maca hayang miboga surat kabar nu dibacana. Upama judul teu narik ati nu maca ogé bakal seungguh pikeun macana. Sakapeung aya judul nu alus, ngirut nu maca neuleuman eusina, tapi sanggeus dibaca teu nyambung antara eusi judul nu ditulisna. Judul bisa ditulis ngagunakeun kalimat langsung, hartina bisa nyutat tina caritaan narasumber.

Eusi berita bisa ditingali ti mimiti lead (teras berita) nu sok aya dina paragraf awal. Tina lead bisa kapaluruh pieusieun berita. Konci utama nulis lead nyaéta aya, 5 W + 1 H. Lead pungsina pikeun bubuka saméméh asup kana pedaran hiji berita. Aya sababarah rupa lead nu sok

digunakeun dina nulis berita, di antarana nuliskeun lead berita bisa ku cara tiori piramida terbalik, nyaéta nempatkeun hal nu pokok jeung utama leuwih ti heula. Téhnik nulis modél kieu ngabantu rédaktur dina kagiatan motong berita saupama panjang teuing jeung tempatna (kaca) teu cukup.

Conto Berita

Conto berita 1

Lolongok ka Museum Konferensi Asia Afrika (Laporan Djasepudin)

Béda jeung ka museum-museum atawa tempat wisata lianna, pangpangna wisata sajarah, lolongok ka Museum Konferensi Asia Afrika (KAA) mah teu dipulut biaya nanaon. Sok sanajan haratis, tetep baé masarakat ah bangun nu haroréameun. Masarakat leuwih milih ulin ka mol, diskotik, atawa outlet manna ka museum.

Nurutkeun Kepala Museum Konferensi Asia Afrika, Drs. Boedi S. Poerwohadikoesoemo, pangna masarakat kitu téh -alatan tacan areungeuheun kana pentingna titinggal sajarah. Padahal sajarah téh mangrupa eunteung. Salian ti kitu, anggapan masarakat kana wangunan museum gé masih kénéh héngrér.

“Masarakat masih kénéh nganggap yén museum téh hiji wangunan karamat, teu sambarang jalma bisa asup ka museum. Komo ka museum KAA mah, anggapan masarakat mah, nu bisa asup ka ieu museum téh ngan keur jalma-jalma penting wungkul. Padahal saleresna mah teu kitu. Saha baé ogé bisa ngajugjug ka Museum KAA, teu diiwalkeun,” ceuk Boedi, basa dijanjangan ku KORAN SUNDA di kantorna, di Jalan Asia Afrika No. 65 Bandung.

“Kiwari mah Museum KAA téh geus dilengkepan ku arsip jeung dokuméntasi dina wangun multimedia nu ditunda dina computer. Sakur nu ngajugjug bisa nengetan jeung ngimeutan pasualan sajarah, unak-anik, katut ragam budaya ti sakuliah bangsa-bangsa Asia jeung Afrika.” Boedi nandeskeun.

Tepi ka kiwari nu ngajugjug ka Museum KAA téh lolobana barudak sakola. Kituna mah pantes, kapan sajarah ngeunaan KAA téh asup kana kurikulum pendidikan dasar jeung menengah.

Papadaning kitu Boedi ngarasa reueus, réhna Museum KAA téh jadi pangjugjugan siswa-siswa sakola di sakuliah Indonésia. Saur Boedi mah dina sabulan nu ngadarongdon ka Museum KAA téh jumlahna nepi ka 10.000 urang.

Atuh pikeun ngaronjatkeun nu ngadarongdon ka Museum KAA undak, ieu museum gé milu aub dina Asia Africa Art Festival (AAAF).

Hal éta minangka tarékah pikeun ngawawarkeun atawa publikasi jeung promosi Museum KAA ka balaréa.

Salaku Kepala éta museum, Boédi miharep ka masarakat sangkan tong bauan, tong sieun pikeun asup ka Museum KAA. Salawasna éta museum nu ngandung ajén sajarah téh narima tamu jeung sakur masarakat nu hayang apal pasualan sajarah, pangpangna sajarah KAA.

Kangarana museum tangtu neundeun rupa-rupa barang langka wungul. Koléksi-koléksina téh barang penting jeung ahéng kiriman ti bangsa-bangsa Asia Afrika.

Ku kituna koléksi-koléksina téh ditaréangan ku sakur jalma ti saban bidang paélmuan kaasup sajarawan jeung mahasiswa.

Koléksi-koléksi museum KAA téh teu bisa diinjeumkeun, ukur bisa nyaksian atawa maca di tempat wungkul. Boa alatan patugas museum anu kalékéd atawa mémang kaparigelan nu ngajugjugna, nu écés koléksi museum KAA téh kungsi leungit, alias kapalingan.

Ceuk Kepala Museum KAA, éta kajadian téh kira-kira tilu taun ka tukang. Nu leungitna téh sababara buku.

“Bapa gé mimitina mah cangcaya. Kapan saméméhna mah Museum KAA téh kawilang aman tinu sok ceceremed. Tapi barang disaliksik mémang sababara buku kiriman ti luar negri arical. Bapa gé teu ngarti,. Singhoréng nu sok ceceremedna téh jalma nu sok larsup ka museum. Enya ngadon maca jeung nalungtik koléksi Museum KAA. Jeung patugas museum gé manéhna téh geus loma. Atuh patuga museum teu neundeun curiga ka manéhna téh,” Boedi nétélakeun.

Sabada laporan ka Polsék Sumur Bandung, teu lila ti tas kajadian gé langsung kapanggih nu malingna téh, turta buku-bukuna téh masih kénéh nyampak di tukang dagang buku-buku urut di lelewék PLN, peuntaseun museum pisan.

Basa disigeung kumaha lajuning lakuna, Boedi nyebutkeun, manéhna ukur dibui sababaraha poé baé, ari sabab kolotna jeung pihak museum badami ku cara kakulawargaan, nya pihak museum téh ngamaphum, turta manéhna gé dibébaskeun.

Ku kituna pikeun nyingkahan hal nu sarupa, pihak Museum KAA kiwari leuwih ati-ati dina ngariksa barang-barang koléksina.

Kasang tukang ngadegna Museum KAA téh patali jeung lumangsungna Komperensi Asia Afrika (KAA) tanggal 24 April 1955. éta kajadian téh mangrupa peristiwa sajarah dina dunya politik luar negeri Indonésia turta peristiwa gedé pikeun bangsa-bangsa di Asia jeung Afrika.

Demi nu mimitina naratas ngadegna Museum KAA téh nya éta Mentri Luar Negeri RI manten (1978-1988), nu jenengan Prof. Dr. Muchtar Kusumatmadja, S.H., LL.M. turta alfukahna Joop

Ave, minangka Ketua Panitia 25 Tahun Konferensi Asia Afrika jeung nu ngajabat Diréktur Jéndral Potokol dan Konsuler Departemén Luar Negri, rukun gawé jeung Departemen Penerangan, Departemen Pendidikan dan Kebudayaan, Pemerintah Daérah Tingkat I Propinsi Jabar, sarta Universitas Pajajaran, diistrénan tanggal 24 April 1980 ku Présidén Suharto.

Di Museum KAA ogé urang bisa nyaksian film documenter taun 50-an. Tempatna di ruangan audio visual. Sajaba ti film dokumenter, ogé urang bisa nyaksian film-film ngeunaan kabudayaan ti nagara-nagara Asia Afrika.

Dicutat tina *Koran Sunda* (19 April 2006)

Pancén 1

Maluruh Eusi Berita

Guru maréntah murid pikeun maluruh eusi berita dumasar 5W jeung 1H.

1	Naon	.....
2.	Saha	.....
3.	Iraha	.....
4.	Di mana	.....
5.	Naha	.....
6.	Kumaha	.....

Pancén 2

Maluruh Kecap dina Kamus

Guru maréntahkeun murid nyatet kecap-kecap anu dianggap hésé jeung maluruh hartina dina kamus

.....

Pancén 3**Nyaritakeun Eusi Berita**

Guru maréntah murid pikeun maluruh berita séjénna sarta nuliskeun deui eusina berita ku basa sorangan.

.....

Pancén 4**Ngajelaskeun Wanda Berita**

Guru maréntah murid pikeun sangkan ngajelaskeun ngeunaan eusi berita “Lolongok ka Museum Konférénsi Asia Afrika” ditilik tina wandana.

.....

D. Kagiatan Diajar

Kagiatan diajar nu kudu dipilampah ku Sadérék nyoko kana runtuyan kagiatan saperti ieu di handap.

1. Titénan heula tujuan jeung indikator hontalan diajar.
2. Baca pedaran bahan ajar nu dipidangkeun.
3. Pigawé latihan atawa pancén nu dipidangkeun dina ieu kagiatan diajar.
4. Baca deui saliwat pedaran bahan ajar, tuluy titénan tur bandingkeun jeung tingkesan bahan ajar.
5. Lamun manggih bangbaluh, Sadérék bisa sawala (diskusi) jeung kancamitra séjénna.

E. Latihan/Pancén

1. Jéntrékeun naon anu dimaksud berita!
2. Jéntrékeun anu dimaksud berita langsung jeung teu langsung!
3. Jéntrékeun naon anu dimaksud investigasi news!
4. Prinsip berita téh kudu objéktif. Cing tétélakeun naon maksudna!
5. Pikeun nulis hiji berita kudu merhatikeun palanggeran nu diwangun ku unsur kecap 5W jeung 1H. tétélakeun naon maksudna!

F. Tingkesan

Berita mangrupa informasi nu ditepikeun dumasar fakta nu aya, peristiwa nu kajadian, sarta aya patalina jeung kapentingan nu maca. Nurutkeun *Kamus Besar Bahasa Indonesia – KBBI (2008)*, berita téh nyaéta carita atawa katerangan ngeunaan kajadian atawa peristiwa nu keur ramé dicaritakeun ku masarakat.

Nilik kana wandana, berita téh aya dua rupa, nyaéta berita langsung jeung teu langsung. Berita langsung nyaéta informasi ngeunaan hiji fakta nu ditarima langsung ti narasumber/sumber berita (kejadian/peristiwa/jalma). Berita teu langsung mangrupa informasi hiji fakta nu geus ngalaman prosés atawa diprosés heula saméméh ditepikeun ka masarakat nu maca.

Nilik kana eusi jeung cara midangkeunana, wanda berita téh rupa-rupa, di antarana aya nu disebut *Investigative news, Explanatory News, Interpretative News, Depth News*.

Berita kudu ngandung ajén objéktif, hartina éta berita kudu bisa ngabuktikeun fakta, data, atawa informasi nu diberitakeunana ku unsur-unsur kecap-kecap pananya what, who, when, where, why, jeung how (5W + 1H). Ciri nu hakiki berita téh dipidangkeun atawa ditepikeun ka masarakat kalawan gancang (timely) tur raket patalina jeung kapentingan umum balaréa (public interest).

Aya dalapan konsép berita anu jadi prinsip-prinsipna, nyaéta berita laporan gancang (news as timely report), rekaman (news as record), fakta objéktif (news as objective fact), interprétasi (news as interpretation), sensasi (news as sensation), minat insani (news as human interest), ramalan (news as prediction), gambar (news as picture)

G. Uji Balik jeung Lajuning Laku

Pék akurkeun hasil pagawéan Sadérék kana jawaban latihan anu geus disayagikeun di bagian tukang ieu modul. Itung jumlah jawaban anu benerna, tuluy gunakeun rumus ieu di handap pikeun ngukur tahap ngawasa Sadérék kana bahan ajar.

Rumus:

$$\text{Tahap Pangabisa} = \frac{\text{Jumlah jawaban anu benerna}}{5} \times 100\%$$

Tahap pangabisa nu dihontal ku Sadérék:

90 - 100% = alus pisan

80 - 89% = alus

70 - 79% = cukup

- 69% = kurang

Upama Sadérék ngahontal tahap pangabisa 80% ka luhur, Sadérék bisa nuluykeun ngaderes matéri Kagiatan Diajar 8. Tapi, lamun tahap pangabisa Sadérék kurang ti 80%, pék balikan deui deres matéri dina Kagiatan Diajar 7, pangpangna bahan nu can dikawasa.

KAGIATAN DIAJAR 8:

IKLAN

A. Tujuan

Saréngséna neuleuman ieu matéri, Sadérék dipiharep mibanda pangaweruh jeung kamampuh ieu dihandap.

1. Watesan iklan.
2. Tujuan iklan.
3. Wanda iklan.

B. Indikator Kahontalna Kompetensi

Anu jadi indikator kahontalna kompetensi nyaéta saréngséna neuleuman ieu materi, dipiharep Sadérék bisa:

1. ngajéntrékeun watesan iklan;
2. ngajéntrékeun tujuan iklan; jeung
3. nataan jeung ngajéntrékeun wanda iklan.

C. Pedaran Matéri

1. Watesan Iklan

Iklan kaasup kana hiji média informasi nu tujuanana pikeun mangaruhan masarakat boh nu maca boh nu ngaregepkeun pikeun nangtukeun pilihanana (Liliweri, 2011). Kecap iklan dumasar KBBI (2006) nyaéta 1) berita, béja, atawa wawaran nu ditepikeun ka balaréa sangkan kairut ku barang jeung jasa anu ditawarkeunana; 2) béwara keur ka balaréa ngeunaan barang atawa jasa nu dijual, dimuat dina média massa (kayaning surat kabar jeung majalah) atawa di tempat umum.

2. Tujuan Iklan

Iklan miboga rupa-rupa tujuan, nyaéta (1) nepikeun informasi ngeunaan hiji barang atawa produk ka masarakat; (2) sangkan konsumén kairut ku diji produk; (3) ngagampilkeun konsumén pikeun nangtukeun pilihanana (4) ngaramékeun pasar; (5) ngabantu mekarkeun kelompok pangusaha;

(6) ngawangun hubungan gawé bareng antara konsumén jeung pausahaan; (7) kahontalna program nu geus dirancang.

3. Wanda Iklan

Nilik kana wandana iklan téh rupa-rupa, di antarana kayaning ieu di handap.

- a. **Iklan baris** nyaéta iklan leutik (singget) nu diwangun ku sababaraha baris dina hiji kolom.

Conto:

Dijual Honda Vario Taun 2013, mulus, orisinil, harga murah, bisa négo, alamat Jl. Otista, Gg. Kebon Karet

Gambar 8. 1 Conto Iklan Baris

- b. **Iklan wawaran/berita** nyaéta iklan nu eusina nepikeun wawaran atawa berita ngeunaan hiji kagiatan.

Conto:

:

Gambar 8. 2 Conto Iklan Wawaran Berita

- c. **Iklan kulawarga** nyaéta iklan nu eusina béwara kulawarga, upamana béja nu ngalahirkkeun, kawinan, kapapaténan, jeung sajabana.

- 1) Iklan tanda (bersandi) nyaéta iklan nu dibarengan ku tanda husus (sandi) sangkan pituduhna leuwih jelas.

Gambar 8. 3 Conto Iklan Tanda (bersandi)

2) Iklan komik

iklan nu ngabéwarakeun hiji hal dina wangun komik.

Conto:

Gambar 8. 4 Conto Iklan komik

- 3) **Iklan layanan masarakat** eusina mangrupa ajakan atau atawa anjuran ka masarakat sangkan milampah hiji hal pikeun kapentingan balaréa atawa kapentingan umum, upamana hirup disiplin, taat aturan, jeung sajabana. Tujuanana nyadarkeun masarakat, upamana sangkan sikep jeung tabiat anu asalna goréng jadi alus. Iklan layanan masarakat mah non komersial, hartina lain keur kapentikan ekonomi atawa ngeruk kauntungan mangrupa matéri.

- Conto:

b) Iklan bahaya ngaroko

Conto:

c) Iklan miara lingkungan

Conto:

Gambar 8. 7 Contoh Iklan Miara Lingkungan

d) Iklan budaya antri

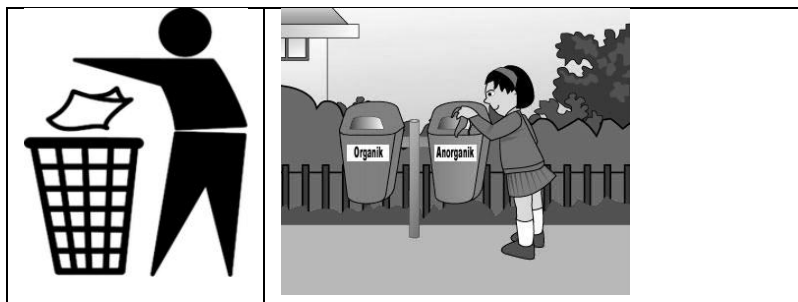
Conto:

Gambar 8. 8 Conto Iklan Budaya Antri

e) Iklan ulah miceun runtah dimana waé

Conto:

Gambar 8. 9 Iklan ulah miceun runtah dimana waé

Pancén 1

Maham Iklan

Guru maréntah murid pikeun maluruh jeung ngalaporkeun iklan dina surat kabar, majalah, atawa internet

1	Iklan barias	.....
2.	Iklan wawaran	.....
3.	Iklan kulawarga	.....
4.	Iklan tanda	.....
5.	Iklan komik	.....

6.	Iklan layanan masyarakat	.....

Pancén 2

Ngalarapkeun léngkah-léngkah pamarekan saintifik dina matéri pangajaran iklan

Tahapan	Aspék	Kagiatan murid
1	Nengetan	.....
2.	Nanya	.....
3.	Nyoba	.....
4.	Ngasosiasi	.....
5.	Ngomunikasikeun	.....

D. Kagiatan Diajar

Kagiatan diajar nu kudu dipilampah ku Sadérék nyoko kana runtuyan kagiatan saperti ieu di handap.

1. Titénan heula tujuan jeung indikator hontalan diajar.
2. Baca pedaran bahan ajar nu dipidangkeun.
3. Pigawé latihan atawa pancén nu dipidangkeun dina ieu kagiatan diajar.
4. Baca deui saliwat pedaran bahan ajar, tuluy titénan tur bandingkeun jeung raguman bahan ajar.
5. Lamun manggih bangbaluh, Sadérék bisa sawala (diskusi) jeung kancamitra séjénna.

E. Latihan/tugas

1. Jéntrékeun naon anu dimaksud iklan!
2. Cing tataan naon waé ari tujuan dijieunna iklan téh!
3. Jéntrékeun naon anu dimaksud iklan baris, iklan wawaran, jeung iklan kulawarga!
4. Naon anu dimaksud iklan layanan masarakat? Jéntrékeun!
5. Naon waé jeung nu kumaha contona nu aya dina kelompok iklan layanan masarakat?

F. Tingkesan

Kecap iklan dumasar KBBI (2006) nyaéta 1) berita, béja, atawa wawaran nu ditepikeun ka balaréa sangkan kairut ku barang jeung jasa anu ditawarkeunana; 2) béwara keur ka balaréa ngeunaan barang atawa jasa nu dijual, dimuat dina media massa (kayaning surat kabar jeung majalah) atawa di tempat umum.

Iklan miboga rupa-rupa tujuan, nyaéta (1) nepikeun informasi ngeunaan hiji barang atawa produk ka masarakat; (2) sangkan konsumén kairut ku diji produk; (3) ngagampilkeun konsumén pikeun nangtukeun pilihanana (4) ngaramékeun pasar; (5) ngabantu mekarkeun kelompok pangusaha; (6) ngawangun hubungan gawé bareng antara konsumén jeung pausahaan; (7) kahontalna program nu geus dirancang.

Nilik kana wandana iklan téh rupa-rupa, aya nu disebut iklan baris, iklan wawaran/berita, iklan kulawarga, iklan tanda (bersandi), iklan komik, jeung iklan layanan masarakat.

Iklan layanan masarakat tujuanana pikeun nyadarkeun masarakat, upamana sangkan sikep jeung tabiat anu asalna goréng jadi alus. Iklan layanan masarakat mah non komersial, hartina lain keur kapentikan ekonomi atawa ngeruk kauntungan mangrupa matéri. Conto iklan layanan masarakat kayaning: Iklan teu meunang ngaroko, iklan bahaya ngaroko, iklan miara lingkungan, iklan budaya antri, iklan ulah miceun runtah dimana waé, jeung sajabana.

G. Uji Balik jeung Lajuning Laku

Pék akurkeun hasil pagawéan Sadérék kana jawaban latihan anu geus disayagikeun di bagian tukang ieu modul. Itung jumlah jawaban anu benerna, tuluy gunakeun rumus ieu di handap pikeun ngukur tahap ngawasa Sadérék kana bahan ajar

Rumus:

$$\text{Tahap Pangabisa} = \frac{\text{Jumlah jawaban anu benerna}}{5} \times 100\%$$

Tahap pangabisa nu dihontal ku Sadérék:

90 - 100%	=	alus pisan
80 - 89%	=	alus
70 - 79%	=	cukup
- 69%	=	kurang

Upama Sadérék ngahontal tahap pangabisa 80% ka luhur, Sadérék bisa nuluykeun ngaderes matéri Kagiatan Diajar VIII. Tapi, lamun tahap pangabisa Sadérék kurang ti 80%, pék balikan deui deres matéri dina Kagiatan Diajar VII, pangpangna bahan nu can dikawasa.

KAGIATAN DIAJAR 9:

DRAMA

A. Tujuan

Saréngséna neuleuman ieu matéri di handap, Sadérék dipiharep mibanda pangaweruh jeung kamampuh ngeunaan:

1. hakékat drama;
2. unsur intinsik drama; jeung
3. wangun drama hasanah sastra Sunda

B. Indikator Kahontalna Kompetensi

Anu jadi Indikator Kahontalna Kompeténsi nyaéta saréngséna neuleuman ieu matéri. Dipiharep Sadérék bisa:

1. ngécéskeun hakékat drama; jeung
2. nétélakeun unsur intrinsik drama; jeungngécéskeun wangun drama dina hasanah sastra Sunda.

C. Pedaran Matéri

1. Hakékat Drama

Istilah drama téh asalna tina basa Yunani *draomai* anu hartina ngalakukeun atawa ngaréaksi. Pamadegan yén drama téh asalna tina hasanah sastra Yunani ditétélakeun ku Krauss (Budianta, 2002: 112), nu nétélakeun yén drama mangrupa wangun seni anu datangna tina tradisi kawih jeung tari réligi Yunani Kuno, anu kalawan sistematis némbongkeun dialog dramatis, ayana konflik jeung cara ngungkulanana, tur dipintonkeun di luhur panggung.

Watesan perkara drama terus mekar tepi ka kiwari. Sok sanajan kitu, enas-enasna mah unggal watesan drama anu diasongkeun téh teu pati jauh béda. Drama téh nyaéta carita atawa lalakon anu diwujudkeun dina wangun paguneman, maksudna pikeun dipintonkeun.

Drama diklasifikasikeun minangka karya sastra. Ari sababna média anu digunakeun pikeun nepikeun pikiran pangarangna téh nyatana basa. Anu kaasup garapan sastra dina drama nya éta naskahna, naskah drama anu jadi dadasar pintonan drama. Memang salian ti naskah keur pintonkeuneun téh, aya ogé karangan drama pikeun bacaeun anu disebut closet drama. Tapi closet dina sastra Sunda mah, nepi ka danget ieu, can kacatur.

Karangan drama téh boga rupa-rupa ciri. Upama ditilik tina kalimah anu digunakeunana, drama gegedéna ngagunakeun kalimah langsung, nya éta kalimah anu dikedalkeun ku palaku. Dina drama anu palakuna leuwih ti saurang, gelarna paguneman téh mangrupa omongan palaku anu silihtémpas. Kiwari aya ogé anu disebut monolog, nya éta pagelaran drama anu mangrupa omongan hiji jalma. Palakuna ngan saurang.

Dina kamekaran drama kiwari, anu disebut drama téh nya éta drama modérn, anu umumna ngalalakonkeun kalakuan manusa kalawan réalistik tapi aya ogé drama anu naskahna mangrupa modifikasi tina wangan karya sastra lianna saperti novel, carpon, dongéng, atawa sajak, anu biasa disebut dramatisasi karya sastra. Drama modérn téh sok disebut ogé téater. Ari sandiwara mah kaasup drama lisan, hartina drama anu teu maké naskah, atawa sok remen disebut drama tradisional.

2. Unsur Intrinsik Drama

Drama mibanda unsur-unsur intrinsik nu ngawéngku téma, palaku jeung karakterna, latar, galur, amanat, prolog, monolog, dialog, jeung épilog.

a. Téma

Téma nyaéta inti pikiran anu ngajiwaan carita atawa jadi dadasar carita, sipatna bisa nembrak bisa ogé nyamuni. Téma dina drama aya tilu rupa: (1) téma komédi (humor), (2) drama tragédi (carita anu pinuh ku katiunggaran), jeung (3) mélodrama (drama anu museurkeun caritana kana konflik batin palakuna).

b. Palaku jeung Karakterna

Palaku nyaéta tokoh atawa ngaran-ngaran, boh jalma boh sasatoan, anu ngalalakon dina carita. Dumasar kana kalungguhanana, palaku dibagi jadi

dua, ngawengku (1) palaku utama, nyaéta palaku anu nyekel peran tokoh puseur ti mimiti tepi ka ahir carita; (2) palaku tambahan, nyaéta palaku anu marengan atawa mantuan palaku utama atawa anu jadi lawan palaku utama. Ari dumasar kana peran atawa sipatna, palaku bisa doipasing-pasing jadi: (1) palaku protagonis, nyaéta palaku anu mibanda pasipatan hadé; jeung (2) palaku antagonis, nyaéta palaku anu mibanda pasipatan goréng atawa jahat tur bisa jadi lawan pikeun palaku protagonis.

c. Latar

Latar nyaéta gambaran kasang tukang waktu, tempat, kaayaan, pajamanan, lingkungan, suasana, jeung saterusna, anu jadi kasang tukang atawa ngalantarankeun lumangsungna kajadian dina carita.

d. Galur

Galur nyaéta runtuyan kajadian anu ngawangun hiji carita. Dina drama galur carita téh sok diatur jadi babagian carita anu disebutbabak. Babak diwangun ku sababaraha adegan. Babak mangrupa bagian panggedéna dina carita drama, diatur ku pangarangna gumantung kana panjang pondokna lalakon. Umumna, pikeun nandaan hiji babak tepi kana pungkasanna sok ditandaan ku parobahan *setting*, boh mangrupa latar waktu kajadian boh tempat kajadian.

Adegan mah mangrupa bagian-bagian tina unggal babak. Hiji adegan ukur ngagambarkeun hiji suasana, nu mangrupa bagian tina kaayaan anu nyampak dina hiji babak. Pikeun nandaan pungkasan adegan biasana aya pros'es nambahan atawa ngurangan palaku, tapi teu ngarobah latarna.

e. Amanat

Amanat nyaéta amanatanu hayang ditepikeun ku pangarang ka nu maca atawa nu lalajo.

f. Prolog

Prolog nyaéta bagian bubuka atawa pangjajap sacra umum perkara lalakon anu baris dipintonkeun dina pintonan drama. Umumna, pungsi prolog pikeun nataharkeun sangkan nu lalajo saregep jeung asup kana suasana lalakon. Eusi bubuka drama dina wangun prolog téh bisa katerangan pasualan, jalan carita, kasang tukang carita, palaku, jeung sajabana, patali jeung lalakon anu baris dipintonkeun.

g. Monolog

Monolog nyaéta paguneman saurang palaku jeung dirina sorangan. Ayana monolog téh mantuan nu nongton ngarasakeun atawa mikanyaho suasana atawa parasaan palaku.

h. Dialog

Dialog nyaéta paguneman antara saurang palaku jeung palaku lianna. Dialog mangrupa bagian anu kalintang pentingna dina drama, nepi ka hiji karya sastra teu bisa disebut drama upama taya unsur dialogna.

i. Épilóg

Épilóg nyaéta bagian pamungkas dina pintonan drama nu eusina biasana méré sawangan atawa kacindekan kana lalakon anu dipintonkeun.

3. Wangun Drama Sunda

Drama dina hasanah sastra Sunda ngawengku sawatara rupa, contona longsér, génding karesmén, jeung drama modéren.

a. Longsér

Longsér mangrupa salasahiji wangun drama nu jolna tina téater ra'yat. Longsér mimiti mekar kurang leuwih taun 1915-an, turta ngalaman mangsa kajayaan kurang leuwih dina mangsa taun 1920 tepi ka 1960-an. Tokoh anu kaitung populér dina ngahirupkeun jeung mekarkeun longsér di antarana Bang Tilil, Bang Soang, Bang Timbel, bang Cineur, Bang Kayu, Bang Auf, jeung Sumanta.

Dina prakna pintonan longsér, aya unsur-unsur tari, kawih, jeung lakon. Dipintonkeunana biasana sok peuting di luar gedong (di buruan atawa lapang). Nu lalajo biasana ngawangun gundukan satengan buleudan nyanghareupan pakalangan pamaén longsér nu ditengah-tengahna sok ditaheunan oncor.

Pintoinan longsér biasana dimimitian ku ronggég, sok disebut adegan wawayangan atawa mamarung. Dina ieu adegan, ronggég téh ngibing jeung ngawih, tujuanana ngahudang karep nu nongton sangkan katarik atina. Sabadsa ronggég bérés méntas, dituluykeun ku pamaén lianna, biasana pamaén anu peranna bodor. Lalakon anu biasa dipintonkeun umumna diangkat tina kahirupan sapopoé masarakat Sunda.

b. Gending Karesmén

Gending karesmén nyaéta pagelaran drama Sunda anu dialog-dialogna ditembangkeun atawa dikawihkeun, dibarengan gerak ibing, turta dipirig ku tatabeuhan (gamelan). Gending karesmén sok disebut ogé *drama swara*, méh sarua jeung opera dina hasanah drama Barat atawa éropa.

Kiwari, gending karesmén réa anu geus dirékam kana kasét. Ku éta hal, upama rék mintonkeun gending karesmén téh ayeuna mah teu kudu nyiapkeun waditra. Kawih atawa tembangna deuih, teu kudu dikawihkeun ku pamaénna, cukupnuturkeun sora anu nyampak dina kasét (*lip sync*). Pamaén ukur cukup ku pepéta, n'embongkeun éksprési, jeung *blocking* (pundah-pindah tempat di panggung).

c. Drama Modéren

Drama modéren kiwari leuwih dikenal ku istilah téater. Dina hasanah drama Sunda, téater Sunda teu béda jeung konsép téater anu nyampak dina hasanah drama sakuliah dunya. Unsur anu pangkatarana jadi pangbéda téh pangpangna mah lebah basa anu digunakeunana. Téater Sunda mah ngagunakeun médium basa Sunda.

Téater téh asalna tina bas Yunani *theatron* nu hartina tempat pikeun lalajo. Téater mangrupa istilah lianna pikeun drama, tapi mibanda ma'na anu leuwih lega batan drama. Kalawan leuwih lega, téater téh nyaéta rupaning pintonan anu dipintonkeun hareupeun jalma réa, pros'esna ngawengku milih téks atawa naskah, nafsirkeun naskah, ngagarap naskah, mintonkeun, jeung prosés maham atawa aprésiasi.

4. Conto Naskah Drama jeung Pedaranana

a. Conto Naskah Drama

Ibu kalih Bapa guru basa Sunda, ieu di handap aya conto sempalan naskah drama. Titénan kalawan saregep!

PERANG BUBAT

Narator:

Satuluyna dicaritakeun

dina tanggal tilu welas

bagéan caang bulan badra taun 1279 Saka

Sang Prabu Maharaja Sunda

perlaya di Bubat di nagri Majapahit

*Harita Sang Prabu Maharaja
jengkar rék nikahkeun putrina
nya éta Sang Rétna Citraresmi
atawa Dyiah Pitaloka
jeung Bré Prabu Majapahit
nu ngaran Sri Rajasanagara
kitu asal mula jujutan caritana...!*

Narator:

Panceg tanggal 14 bagéan caang bulan Palguna, taun 1272 Saka, Linggabuana diistrénan jeneng ratu Nagri Sunda ka-31 di dayeuh Kawali, kalawan abiséka Prabu Maharaja Linggabuana. Ti Prameswari Déwi Laralinsing, Prabu Maharaja Linggabuana ngarundaykeun seuweu dua. Cikalna awéwé, gelar ka dunya taun 1262 Saka. Citraresmi ngaran ti aki, Dyah Pitaloka ngaran ti rama. Nu bungsu lalaki, gelar ka dunya taun 1270 Saka, dingaranan Niskala Wastu Kancana.

(2)

Musik Ilustrasi

Narator:

Kawali, puseur dayeuh Nagri Sunda, taun 1279 Saka.

Kadaton agung Surawiséa ngadangong agréng, ditiung langit Kawali. Adeg-adeg sarwaning kai, kolong panggung tihang satangtung. Suhunan julang ngapak éntép injuk, diseuseukeut cula badak, ngadangong ka alun-alun Sanghyang Mayadatar.

Panonpoé ngempur ngahuru embun-embunan, manceran dina congo umbul-umbul opat warna. Lebu jalan jeung kalakay ngadak-ngadak séah, basa opat kuda ngagurudug cunduk ka puseur dayeuh Kawali. Aya nu datang rumingkang, juru lukis utusan rati ti Majapahit.

Juru Pantun:

*Citraresmi sari wangi
si lenjang bulan ngalangkang
sampulur miindung layung
lampayak mirupa merak
sampayan kembang kamelang
kembang dada maharaja
nu ngageugeuh taneuh pageuh
di buana warna-warna*

*Geulis kaasih pohaci
kacapangan para raja
ti bumi terusing langit
bumi ancikan lalaki
langit ancikan birahi
diugung-ugung ku degung
ditimang-timang ku gondang
atina dina kacapi
rasana diri manusa*

(Ilustrasi Musik)

Narator:

Putri Citraresmi diuk timpuh andalemi. Dilukis teu jadi-jadi. Mulas mindeng tisolédat, kitu lain kieu lain. Warna hésé nyunyurupna. Kulitna mungga ngagenyay, bodas lain konéng lain, carulang gé teu nandingan.

Juru lukis mindeng tungkul, ngucur késang sabubulu, kasima ku kageulisan.

Sakapeung nya geugeumeueun, teu kuat meperan rasa.

Sabulan kakara anggeus. Nyeplés teu dipiceun sasieur, lenjang méncrang sajinisna

(3)

Musik Ilustrasi

Linggabuana:

Kumaha ceuk pamanggih dia, Rayi Mangkubumi?

Mangkubumi:

Pareng aya di Hyang Séda Niskala, Raka Prabu!

Urang mah darma ngalalakon. Hanas kitu paménta ti Bré Majapahit, taya salahna mun dicumponan. Ngan tangtu baé kudu lantip tarapti. Ulah waka kalinglap ku kingkilaban!

Linggabuana:

Majapahit téh keur nanjung, Rayi!

Loba ratu-ratu nu taluk di Nusantara. Unggal taun saréba ka dayeuh Trowulan.

Mangkubumi:

Tapi Nagri Sunda mah teu kaasup itungan, Raka Prabu!

Linggabuana:

Bener kitu pisan, Rayi! Ngan mun anaking Dyah Pitaloka kaselir jadi prameswari, Nagri Sunda baris nanjung komaraan!

(4)

Musik Ilustrasi

Narator:

Trowulan, puseur dayeuh Nagri Majapahit, taun 1279 Saka. Di pendopo kadaton geus dipajang dijéjérkeun, gambar putri nu gareulis, permata ti saban nagri di Nusantara.

Mantri mancanagara wuwuh capétang perténtang. Nétélakeun ieu saha itu saha, di nagri mana Nyi Putri linggih.

Prabu Hayam Wuruk ayam jejem nalingaan. Lantip pikir nya tarapti, teuteupna reujeung jeujeuhan. Birahi teu ngancik-ngancik, rasana eunteup di saha.

Nya guligah Gajah Mada nu marengan. Ulatna keuyang bayeungyang, teu sabar nganti-nganti sabda ratu.

Hayam Wuruk:

*Sanggeus kaula ngimeutan sakabéh gambar, diteuteup ku panon lahir,
diimpleng ku panon batin, Putri Citraresmi ti Nagri Sunda nu kapilih ku kaula!
Tangtukeun wanci nu mustari, pikeun kaula jatukrami!*

(5)

Musik Ilustrasi

Juru Pantun:

*Raratan ka tatar wétan
ngaléngkah léngkah ka Bubat
cundukna lain rék taluk
datang lain rék sumerah
seja nyungsi jangji diri
seja nguji ku pangaji*

*Lampah diala ku raja
nu ngawasa tatar wétan
sejana didama-dama
diugung papayung agung
tanjakan angkat ka Bubat
mun cunduk nunggu saisuk
baris dipapag jampana
baris diarak ku pésta*

(6)

Musik Ilustrasi

Rampak:

*Wong Sunda wis teko...! Wong Sunda wis teko...!!!
Wong Sunda wis tekoooo...!!!*

Gajah Mada:

Sinuhun Prabu, urang Sunda geus cunduk!

Hayam Wuruk:

*Geus cunduk, Paman? Geus cunduk? Bagja temenan diri kula. Putri nu
dianti-anti geus nampeu na biwir mata. Geuwat! Kula kudu buru-buru
nepungan!*

Gajah Mada:

Ulah, Sinuhun Prabu!

Hayam Wuruk:

Naha?

Gajah Mada:

Sinuhun Prabu kudu sadar kana tangtungan.

Hayam Wuruk:

Maksud panjenengan?

Gajah Mada:

*Teu pantes Maharaja nu ngawasa Nusantara kudu nyampeurkeun sémah.
Komo sémah ti Nagri Sunda, nu baris jadi patalukan Majapahit nu
pamungkas.*

Hayam Wuruk:

Tapi apan Putri Sunda téh piprameswarieun kaula, Paman!

Gajah Mada:

Sinuhun Prabu ulah gagabah! Paman moal ngajujut pancakaki Ratu Majapahit jeung Ratu Sunda. Tapi Sinuhun kudu inget. Pikeun nancebkeun panji-panji kajayaan Majapahit di Nusantara, lain pagawéan énténg-énténg.

Hayam Wuruk:

Kula nyaho! Kula nyaho! Nanjeurna Majpahit téh lantaran jasa Paman. Tapi Paman poma ulah mawa éta perkara dina mangsa kula rék panggih jeung kabungah. Mun kitu mah, Paman téh rék megatkeun kabagjaan diri kula!

Gajah Mada:

Teu pisan-pisan, Sinuhun Prabu!

Keur diri Paman, nya ieu bangbaluh nu moal pialuseun mun disidem ku sorangan. Paman kungsi ngadalkeun sumpah kapan, yén paman rék reureuh sabada nalukkeun Gurun, Seram, Tanjungpura, Haru, Pahang, Dampo, Bali, Palémbang, Tumasik jeung Sunda!

Hayam Wuruk:

Tapi apan Nagri Sunda mah dulur urang!

Gajah Mada:

Demi Majapahit Raya! Demi Sinuhun Prabu Sri Rajasanagara nu agung! Paman moal incah tina sumpah Amukti Palapa! Sunda, jadi itungan pamungkas nu kudu taluk ka Majapahit Raya!

Hayam Wuruk:

Paman, Panjenengan teu ngajénan kadaton!

Gajah Mada:

Mun teu ngajénan, keur naon paman tuluy-tuluyan ngawula ka Majapahit. Keur naon nepi ka ngajungjung tilu ratu. Mun Sinuhun geus teu bisa ngaragap angen paman, batan kasupata ku sumpah sorangan, Paman mending milih undur ti Majapahit.

Hayam Wuruk:

Paman!!!

Gajah Mada:

Tada teuing Majapahit nyirorotna dina pangajén ratu-ratu Nusantara, mun Sinuhun Prabu sumujud ka ratu ti nagri Sunda.

Hayam Wuruk:

Tapi apan arinyana ogé arapaleun mun Prabu Maharaja Linggabuana téh pimitohaeun kula!

Gajah Mada:

Lebah dieu gagabahna Sinuhun Prabu téh! Naon sababna bet milih Putri Sunda?

Hayam Wuruk:

Jadi kahayang Paman kumaha?

Gajah Mada:

Demi Majapahit! Sinuhun Prabu teu kudu mapag sémah ti Nagri Sunda ka alun-alun Bubat!

Hayam Wuruk:

Naha?

Gajah Mada:

Nitih wanci nu mustari. Nya ayeuna mangsan urang nalukkeun Nagri Sunda! Putri Citraresmi kudu jadi upeti!

Hayam Wuruk:

Paman!!!

Gajah Mada:

Euweuh deui wanci nu mustari. Nagri Sunda kudu taluk ayeuna!

(Dicutat tina Panggelar Sastra karangan Drs. Ahmad Hadi, 2004, Tanggerang: Pamulang)

b. Pedaran

Sempalan naskah drama di luhur téh mangrupa dramatisasi tina novel *Perang Bubat* karya Yoseph Iskandar, eusina ngalalakonkeun hiji prahara anu kaalaman ku nagri Sunda. Maksud rék ngadahupkeun Putri Citra Resmi ka Raja Hayam Wuruk ti karajaan Majapait, kalah dipapag balai, dibokong ku Patih Gajah Mada di Palagan Bubat. Putri anu tadina dijangjian seja didamel padmi kari-kari kudu disanggakeun salaku upeti.

Sempalan drama anu dicontokeun kasup bagian anu kaitung lengkep.

Aya bagian prolog anu kieu unggelna:

Narator:

Satuluyna dicaritakeun

dina tanggal tilu welas

bagéan caang bulan badra taun 1279 Saka

Sang Prabu Maharaja Sunda

perlaya di Bubat di nagri Majapahit

Harita Sang Prabu Maharaja

jengkar rék nikahkeun putrina

nya éta Sang Rétna Citraresmi

atawa Dyiah Pitaloka

jeung Bré Prabu Majapahit

nu ngaran Sri Rajasanagara

kitu asal mula jujutan caritana...!

Narator:

Panceg tanggal 14 bagéan caang bulan Palguna, taun 1272 Saka,

Linggabuana diistrénan jeneng ratu Nagri Sunda ka-31 di dayeuh

Kawali, kalawan abiséka Prabu Maharaja Linggabuana. Ti Prameswari Déwi Loralinsing, Prabu Maharaja Linggabuana ngarundaykeun seuweu dua. Cikalna awéwé, gelar ka dunya taun 1262 Saka. Citraresmi ngaran ti aki, Dyah Pitaloka ngaran ti rama. Nu bungsu lalaki, gelar ka dunya taun 1270 Saka, dingaranan Niskala Wastu Kancana.

Aya bagian narasi sakumaha anu digalindengkeun ku juru pantun, saperti kieu:

*Juru Pantun:
Citraresmi sari wangi
si lenjang bulan ngalangkang
sampulur miindung layung
lampayak mirupa merak
sampayan kembang kamelang
kembang dada maharaja
nu ngageugeuh taneuh pageuh
di buana warna-warna*

*Geulis kaasih pohaci
kacapangan para raja
ti bumi terusing langit
bumi ancikan lalaki
langit ancikan birahi
diugung-ugung ku degung
ditimang-timang ku gondang
atina dina kacapi
rasana diri manusa*

Sarta tangtuna ogé aya bagian dialog, anu mangrupa bagian inti tina pintonan drama, upamana kieu:

*Linggabuana:
Kumaha ceuk pamanggih dia, Rayi Mangkubumi?*

*Mangkubumi:
Pareng aya di Hyang Séda Niskala, Raka Prabu!
Urang mah darma ngalalakon. Hanas kitu paménta ti Bré Majapahit, taya salahna mun dicumponan. Ngan tangtu baé kudu lantip tarapti. Ulah waka kalinglap ku kingkilaban!*

*Linggabuana:
Majapahit téh keur nanjung, Rayi!
Loba ratu-ratu nu taluk di Nusantara. Unggal taun saréba ka dayeuh Trowulan.*

*Mangkubumi:
Tapi Nagri Sunda mah teu kaasup itungan, Raka Prabu!*

*Linggabuana:
Bener kitu pisan, Rayi! Ngan mun anaking Dyah Pitaloka kaselir jadi prameswari, Nagri Sunda baris nanjung komaraan!*

c. Maham Unsur Intrinsik Drama

Dina kagiatan diajar 9 ieu, Ibu kalih Bapa guru basa Sunda kungsi niténan conto naskah drama anu judulna “Perang Bubat”. Dina éta naskah drama, aya unsur-unsur intrinsik anu bisa disungsi, di antarana dipedar sakumaha ieu di handap.

a. Prolog

Dina naskah drama ‘Perang Bubat’, unsur prolog bisa katitén sakumaha ieu di handap.

Narator:

*Satuluyna dicaritakeun
dina tanggal tilu welas
bagéan caang bulan badra taun 1279 Saka
Sang Prabu Maharaja Sunda
perlaya di Bubat di nagri Majapahit
Harita Sang Prabu Maharaja
jengkar rék nikahkeun putrina
nya éta Sang Rétna Citraresmi
atawa Dyiah Pitaloka
jeung Bré Prabu Majapahit
nu ngaran Sri Rajasanagara
kitu asal mula jujutan caritana...!*

Narator:

*Panceg tanggal 14 bagéan caang bulan Palguna, taun 1272 Saka,
Linggabuana diistrénan jeneng ratu Nagri Sunda ka-31 di dayeuh
Kawali, kalawan abiséka Prabu Maharaja Linggabuana. Ti
Prameswari Déwi Loralinsing, Prabu Maharaja Linggabuana
ngarundaykeun seuweu dua. Cikalna awéwé, gelar ka dunya taun
1262 Saka. Citraresmi ngaran ti aki, Dyah Pitaloka ngaran ti rama.
Nu bungsu lalaki, gelar ka dunya taun 1270 Saka, dingaranan
Niskala Wastu Kancana.*

b. Dialog

Dina naskah drama ‘Perang Bubat’, unsur dialog bisa katitén sakumaha ieu di handap.

Linggabuana: “Kumaha ceuk pamanggih dia, Rayi Mangkubumi?”

Mangkubumi: “Pareng aya di Hyang Séda Niskala, Raka Prabu! Urang mah darma ngalalakon. Hanas kitu paménta ti Bré Majapahit, taya salahna mun dicumponan. Ngan tangtu baé kudu lantip tarapti. Ulah waka kalinglap ku kingkilaban!”

Linggabuana: “Majapahit téh keur nanjung, Rayi! Loba ratu-ratu nu taluk di Nusantara. Unggal taun saréba ka dayeuh Trowulan.

Mangkubumi: “Tapi Nagri Sunda mah teu kaasup itungan, Raka Prabu!”

Linggabuana: “Bener kitu pisan, Rayi! Ngan mun anaking Dyah Pitaloka kaselir jadi prameswari, Nagri Sunda baris nanjung komaraan!”

Unsur dialog dina naskah drama kaitung babari pisan disungsina. Anu paling babari mah urang bisa niténan unsur dialog téh tina cara nulisna dina naskah. Sakumaha katangtuan umum, cara nuliskeun kalimah langsung atawa ungkara langsung dina wangun tinulis dicirian ku ngaran palaku, titik dua, jeung ungkarana dikekentengan. Geura titénan ieu conto di handap!

Linggabuana: “Bener kitu pisan, Rayi! Ngan mun anaking Dyah Pitaloka kaselir jadi prameswari, Nagri Sunda baris nanjung komaraan!”

Tina conto di luhur, katitén aya ngaran palaku Linggabuana. Hartina, nu nyarita téh Linggabuana. Omongan atawa cacaritaanna Linggabuana ditandaan ku tanda baca kekenteng (“).

5. Mintonkeun Drama

Drama salian ti bisa dibaca naskahna, bisa ogé dipintonkeun. Aya sababaraha hal anu kudu diperhatikeun lamun seug urang mintonkeun drama, di antarana ditétélakeun ieu di handap.

- Vokal atawa sora kudu bédas sangkan dialog atawa monolog urang téh bisa kadéngé ku nu lalajo.
- Artikulasi atawa lapal kudu jéntré sangkan nu lalajo henteu salah harti kana dialog atawa monolog anu ku urang diucapkeun.
- Intonasi atawa lentong nyarita kudu luyu jeung karakter tokoh anu dimaénkeun.
- Éksprési atawa kedaling rasa, palebah dieu héséna drama téh. Urang kudu bener-bener bisa ngaéksprésikeun eusi naskah nepi ka nu lalajo bisa napsirkeun hiji carita lain wungkul tina paguneman para palakuna, tapi ogé ngaliwatan paroman sarta paripolah anu maénna.
- Karakter atawa pasipatan tokoh. Unggal palaku dina drama wajib neuleuman karakter tokoh anu diperankeunana kalawan daria. Léngkah-léngkah neuleuman karakter nya éta; mikawanoh karakter tokoh ngaliwatan bacaan atawa ngabandungan katerangan sutradara dina waktu ngabédah naskah, obserpasi karakter ngaliwatan panitén langsung ka tokoh anu rék diperankeun atawa ngaliwatan prosés wawancara, saterusna ngalatih konséntrasi jeung “penghayatan” sangkan bisa merankeun éta karakter kalawan sampurna.

- f. Nyiptakeun pintonan anu ngirut panitén sarta pikaresepeun nu lalajo, di antarana baé bisa ku jalan milih naskah anu pikaresepeun, luyu jeung situasi katut kondisi anu lalajo. Lamun anu lalajona hétérogén (ti rupa-rupa kalangan jeung tanpa watesan umur), urang kudu milih naskah anu umum bisa ditarima ku sakabéh lapisan. Sedengkeun lamun anu lalajona homogén, di sakola upamana, urang bakal leuwih gampang milih naskah sabab sipatna leuwih husus tinggal nyaluyukeun baé jeung tingkatan sakolana.

Salian ti éta, aya sababaraha komponén anu ngarojong kana hiji pintonan drama, di antarana ditétlakeun ieu di handap.

- a. Sutradara nya éta jalma anu ngatur sarta tanggung jawab kana widang artistik jeung teknis dina hiji pintonan drama.
- b. Skenario atawa naskah drama.
- c. Palaku nya éta anu merankeun rupa-rupa karakter tokoh dina pintonan drama.
- d. Panata gending, jalma anu nyitakeun gending pirigan dina hiji pintonan.
- e. Panata artistik, jalma anu nyiptakeun sarta ngatur sétting dina hiji pintonan, kaasup di jerona aya panata sora jeung panata cahaya.

Kostum nya éta papakéan katut tatarias anu luyu jeung karakter tokoh nu diperankeun, sarta komponén-komponén séjénna anu kalibet dina hiji pintonan.

D. Kegiatan Diajar

Kegiatan diajar nu kudu dipilampah ku Sadérék nyoko kana runtuyan kegiatan saperti ieu di handap.

1. Titénan heula tujuan jeung indikator hontalan diajar.
2. Baca pedaran bahan ajar nu dipidangkeun.
3. Pigawé latihan atawa pancén nu dipidangkeun dina ieu kegiatan diajar.
4. Baca deui saliwat pedaran bahan ajar, tuluy titénan tur bandingkeun jeung raguman bahan ajar.
5. Lamun manggih bangbaluh, Sadérék bisa sawala (diskusi) jeung kancamitra séjénna.

E. Latihan/ Pancén

1. Tétélakeun naon anu dimaksud drama!
2. Tétélakeun unsur-unsur intrinsik naon waé anu aya dina drama!
3. Tataan rupa-rupa wangun drama Sunda!

4. Saha waé palaku dina drama “Perang Bubat”?
5. Tétélakeun bagian dialog dina conto drama “Perang Bubat”!

F. Tingkesan

Drama nyaéta carita atawa lalakon anu diwujudkeun dina wangun paguneman, maksudna pikeun dipintonkeun.

Drama diklasifikasikeun minangka karya sastra. Ari sababna média anu digunakeun pikeun nepikeun pikiran pangarangna téh nyatana basa. Anu kaasup garapan sastra dina drama nya éta naskahna, naskah drama anu jadi dadasar pintonan drama.

Karangan drama téh boga rupa-rupa ciri. Upama ditilik tina kalimah anu digunakeunana, drama gegedéna ngagunakeun kalimah langsung, nya éta kalimah anu dikedalkeun ku palaku. Dina drama anu palakuna leuwih ti saurang, gelarna pagunemn téh mangrupa omongan palaku anu silihtémpas. Kiwari aya ogé anu disebut monolog, nya éta pagelaran drama anu mangrupa omongan hiji jalma. Palakuna ngan saurang.

Drama mibanda unsur-unsur intrinsik nu ngawengku téma, palaku jeung karakterna, latar, galur, amanat, prolog, monolog, dialog, jeung épilog.

Drama Sunda aya rupa-rupa, di antarana longsér, gending karesmén, jeung drama modérn.

G. Umpan Balik jeung Lajuning Laku

Pék akurkeun hasil pagawéan Sadérék kana jawaban latihan anu geus disayagikeun di bagian tukang ieu modul. Itung jumlah jawaban anu benerna, tuluy gunakeun rumus ieu di handap pikeun ngukur tahap ngawasa Sadérék kana bahan ajar.

Rumus:

$$\text{Tahap Pangabisa} = \frac{\text{Jumlah jawaban anu benerna}}{5} \times 100\%$$

Tahap pangabisa nu dihontal ku Sadérék:

90 - 100%	=	alus pisan
80 - 89%	=	alus
70 - 79%	=	cukup
- 69%	=	kurang

Upama Sadérék ngahontal tahap pangabisa 80% ka luhur, Sadérék bisa nuluykeun ngaderes matéri Kagiatan Diajar 10. Tapi, lamun tahap pangabisa Sadérék kurang ti 80%, pék balikan deui deres matéri dina Kagiatan Diajar 9, pangpangna bahan nu can dikawasa.

KONCI JAWABAN/LATIHAN/KASUS/TUGAS

Konci Jawaban Kegiatan Diajar 1:

1. Réfléksi nyaéta salah sahiji kagiatan nu dilaksanakeun ku guru pikeun maluruh informasi ngeunaan tugasna nu geus dilaksanakeun sarta jadi bahan obsérvasi pikeun mikanyaho kahontal henteuna tujuan atikan katut pangajaran anu geus dilaksanakeun.
2. Maluruh rumusan indikator tina KIKD anu kudu kacangking ku murid. Unggal murid diukur ngagunakeun sistem penilaian acuan kriteria. Saupama hiji murid geus ngahontal standar anu tangtu, éta murid dianggap geus nyumponan katuntasan diajarna.
3. Bahan pangajaran anu geus diajarkeun tapi teu kacangking ku murid lantaran dianggap hésé atawa teu katepikeun kalawan merenah.
4. Dasarna téh boh tujuan boh bahan mangrupa aspék atawa komponén pangajaran anu raket patalina jeung kagiatan diajar murid. Teu kahontalna tujuan sarua jeung teu nepina bahan pangajaran. Ku lantaran kitu pikeun mikanyaho hasil diajar murid sanggeus évaluasi kudu dipaluruh ku cara ngaréfléksi tujuan katut bahan ajarna. Ngaréfléksi matéri pangajaran nu geus diajarkeun nyaéta pikeun mikanyaho 1) runtuyan atawa heula pandeurina matéri nu ditepikeun ka siswa, 2)ambahan atawa lega heureutna matéri, 3) hésé babarina matéri nu diujikeun, sarta 4) kacangking henteuna matéri nu dideres ku siswa.
5. Sawatara aspék anu diréfléksi di antarana 1) silabus, 2) Rencana Persiapan Pembelajaran (RPP), 3) bahan jeung média pangajaran, 4) instrumén évaluasi, 5) kagiatan guru ngalaksanakeun prosés pangajaran anu ngawengku nerapkeun RPP, léngkah-léngkah pangajaran, ngokolakeun (pengelolaan) kelas, interaksi guru jeung siswa, siswa jeung siswa, sarta nerapkeun peta konsép, kagiatan siswa sajeroning diajar jeung kamampuh hasil diajar.

Konci Jawaban Kegiatan Diajar 2

1. Lajuning laku hasil réfléksi mangrupa kagiatan nu aya dina panalungtikan tindakan kelas (PTK). Éta hal dilaksanakeun ku guru sanggeus manggih kacindekan tina interpretasi data jeung réfléksi. Saméméh ngalaksanakeun éta panalungtikan biasana sok maluruh heula aspék-aspék anu jadi masalahna.
2. Ari léngkah-léngkah nu perlu diperhatikeun pikeun lajuning lakuna sanggeus réfléksi, upamana waé 1) ngimeutan deui tujuan PTK sangkan luyu jeung nu dipiharep, 2) maluruh deui nu nyababkeun gagalna atawa kahontalna tujuan tina

analisis jeung interpretasi, 3) milih atawa nangtukeun topik pangajaran satuluyna, 4) nangtukeun strategi pangajaran nu luyu, 5) nyusun skénario pangajaran dina wangun RPP, 6) nyusun perangkat pangajaran nu diperlukeun, 7) nyusun atawa menerkeun instrumén pikeun ngumpulkeun data, 8) nyieun jadwal kagiatan tindakan, 9) saupama diperlukeun bisa ngayakeun simulasi atawa uji coba skénario jeung perangkat.

3. Anu kudu dilakukeun ku guru dina nyusun rencana tindakan dina PTK nyaéta: 1) milih topik atawa bahan ajar nu bakal disusun rencana pangajaranana, 2) nerapkeun rencana tindakan kana skénario pangajaran atawa RPP, 3) nataharkeun sarana jeung perangkat pangajaran anu ngarojong lumangsungna pangajaran, kayaning bahan ajar, LKS (upama perlu), média, jeung instrumén asesmen/penilaian, 4) nataharkeun instrumén nu diperlukeun pikeun ngumpulkeun data jeung téhnik analisis atawa kriteria hasilna tindakan.
4. Prasurvei nyaéta hiji kagiatan pikeun mikanyaho kalawan detil kondisi nu aya di éta kelas nu rék ditalungtik. Prasurvei mah biasana dilaksanakeun ku calon panalungtik anu jolna ti luar, atawa lain guru di éta kelas. Tapi pikeun guru anu sapopoé ngajar di éta kelas mah tangtu geus apal kana masalah anu disanghareunana.
5. Diagnosis dilaksanakeun pikeun maluruh aspék-aspék anu mangaruhan kana gagalna hasil diajar. Dilaksanakeun ku calon panalungtik séjén atawa jalma anu teu biasa ngajar di éta kelas. Hasil diagnostik bisa ditangtukeun dasar pikeun ngalaksanakeun PTK. Masalah anu kapanggih tina hasil diagnostik, upamana masalah strategi pangajaran, média pangajaran, jeung matéri pangajaran. Diagnosis teu perlu dilaksanakeun ku guru nu teu ngalaksanakeun PTK di kelasna sorangan.

Konci Jawaban Kagiatan Diajar 3

1. PTK atawa *Classroom Action Reserach* (CAR) téh mangrupa panalungtikan tindakan nu dilaksanakeun di kelas pikeun ngoméan atawa ngaronjatkeun kualitas pangajaran.
2. Komponén sasaran PTK ngawengku murid, guru, matéri pangajaran, sarana atawa pakakas pendidikan, hasil pangajaran, lingkungan, jeung pengelolaan.
3. Masalah anu diangkat dina PTK ngawengku 1) diajar murid di sekolah, 2) profésionalisme guru, 3) ngokolakeun jeung matéahkeun pangajaran, 4) ngokolakeun desain jeung strategi pangajaran di kelas, 5) sikep jeung

pola mikir ilmiah murid, 6) alat bantu, média jeung sumber, 7) sistem assesment atawa évaluasi prosés jeung hasil pangajaran, sarta 8) masalah kurikulum

4. Tujuan utama PTK nyaéta ngarénsékeun masalah nu kajadian di kelas sarta maluruh jawaban ilmiah naon sababna éta hal kajadian. Sajaba ti éta, tujuan PTK nyaéta pikeun ngaronjatkeun kagiatan guru dina mekarkeun profésina. Tujuan husus PTK nyaéta pikeun ngungkulan rupaning pasualan sarta ngaronjatkeun kualitas prosés pangajaran di kelas. Mangpaat PTK pikeun (1) ngahasilkeun dokumen atawa laporan PTK, (2) Numuwuhkeun kabiasaan guru ngalaksanakeun panalungtikan jeung menulis artikel, (3) Ngawujudkeun gawé bareng, kalaborasi, jeung ngawangun sinergi antarpendidik. (4) Ngaronjatkeun kamampuh guru dina ngajabarkeun kurikulum atawa program pangajaran. (5) Ngabina jeung ngaronjatkeun sumanget, minat, kanyamanan, karesep, katut kasugemaan diajar murid di kelas. (6) Ngarojong ngawujudna prosés pangajaran nu ngirut karep, nyaman, pikaresepeun lantaran strategi, métodeu, téhnik, jeung média nu digunakeunana variatif jeung dipilih kalawan enya-nya.
5. Karakteristik PTK di antarana waé (1) PTK lain saukur ngupayakeun pikeun ngarénsékeun masalah tapi ogé maluruh pangrojong ilmiah, tiori, dalil anu ngadeudeul kana prosés ngungkulan éta masalah. (2) PTK mangrupa bagian penting pikeun mekarkeun profési guru enggoning ngaronjatkeun aktivitas mikir kritis jeung sistematis katut ngasah kabiasaan nulis jeung nyieun catetan. (3) Masalah nu dipasualkeun dina PTK didadasaran ku masalah nyata jeung aktual nu kajadian di kelas. (4) PTK dimimitian ku masalah nu basajan, nyata, jelas, jeung museur kana hal-hal nu lumangsung di jero kelas. (5) PTK dirojong kolaborasi (gawé bareng) antara praktisi (guru katut kapala sakola) jeung panalungtik. (6) PTK dilaksanakeun saupama; (a) aya putusan kelompok nu panceg (komitmen) pikeun mekarkeun; (b) ngabogaan tujuan pikeun ngaronjatkeun profésionalisme guru; (c) aya masalah poko nu kudu dipikanyaho, dibantu, dironjatkeun.

Konci Jawaban Kagiatan Diajar 4

1. Prosédur atawa léngkah-léngkah pokok nu kudu dilakonan dina PTK dina siklus mimiti nepi ka siklus-siklus saterusna nyaéta (1) nangtukeun fokus masalah, (2) ngarencanakeun tindakan atawa *planning*, (3) Pelaksanaan tindakan atawa *action*, (4) ngumpulkeun data (nengetan/*obsérvasi*), (5) Réfléksi (ngaanalisis jeung ngainterpretasi), (6) ngarencanakeun lajuning laku saterusna.
2. Masalah diajukeun dina wangun kalimah pananya, kayaning: (a) Kumaha prosés ngajarkeun maca artikel ka siswa Kelas XI? Ngagunakeun modél KTRT?; (b) Naha modél KTRT bisa ngaronjatkeun hasil diajar maca artikel ka siswa Kelas?; (c) Naha modél KTRT bisa nyiptakeun suasana diajar maca artikel anu PAKEM (Pembelajaran Aktif, Kréatif, Éfektif, dan Menyenangkan) pikeun siswa?
3. Anu dimaksud aspék substansi nyaéta patalina jeung bobot eusi, kagunaan tiori jeung métodologi nu dipakéna bisa ngajembaran élmu pangaweruh atikan jeung pangajaran. Orisinalitas (tindakan) nyaéta anu nuduhkeun yén model tindakan pikeun ngungkulan éta masalah mangrupa hal anyar jeung acan aya saméméhna. Formulasi patalina jeung masalah anu kudu dirumuskan dina wangun kalimah tanya kalawan lugas tur jelas (eksplisit jeung spesifik). Aspék téhnis, patalina jeung kamampuh panalungtik naliti masalah anu dipilihna, tinimbangan pamanggih anu diajukeunanan, métodologi pangajaranana, pangawasaaan bahan ajar, tiori, strategi jeung métodologi pangajaran, kaayaan fasilitas pikeun ngalaksanakeun PTK (dana, waktu, jeung tanaga).
4. Conto hipotésis tindakan kayaning ieu di handap. (a) Strategi pangajaran nulis SQ3R bisa ngaronjatkeun kamampuh murid dina nulis. (b) Model Diskusi Kelompok bisa ngaronjatkeun partisipasi murid dina kagiatan pangajaran basa Sunda. (c) Téhnik Debat bisa ngaronjatkeun partisipasi murid dina kagiatan pangajaran nyarita.
5. Perkara anu ditalungtik luyu jeung masalah katut tujuan anu ditangtukeun, ari aspék-aspék anu diobsérvasina, kayaning (a) prosés tindakanana; (b) pangaruh tindakan (boh nu dihaja boh nu teu dihaja); (c) kaayaan jeung bangbaluh tindakan; (d) kumaha kaayaan jeung

bangbaluhna dina ngayakeun tindakan nu dirancang jeung pangaruhna; jeung (e) pasualan lain nu bakal timbul salila kagiatan PTK lumangsung.

Konci Jawaban Kagiatan Diajar 5

1. Aspék-aspék dina paguneman anu jadi prinsip tur kudu aya, nyaéta aya dua jalma atawa leuwih anu cacarita (nanya-ngajawab) sarta bahan/matér/pasualan anu keur diobrolkeunana. Perkara anu penting séjénna nyaéta ayana tujuan. Ari tujuan gunem catur taya lian pikeun ngébréhkeun, ngabadamikeun hiji perkara, maksud, kahayang, pikiran, rasa ti panyatur ka lawan nyaritana atawa sabalikna.
2. Réspon verbal hartina nu keur paguneman bisa ngajawab omongan ku omongan deui, boh dina wangu kecap boh kalimah. Réspon nonvérbal hartina nu keur paguneman bisa ngajawab ukur ku unggeuk, gideug, jeung sajabana.
3. Murid SMA/SMK/MA dipiharep bisa nyusun téks paguneman, metakeun paguneman, sarta dipiharep deuih bisa ngoméntaran eusi paguneman, basa paguneman, jeung peta jalma nu keur paguneman.
4. Kamampuh konséptual, di antarana mampuh ngagunakeun tanda baca, mampuh ngagunakeun kecap pananya, mampuh nyusun kalimah tanya nu bener. Kamampuh prosédural, di antarana bisa merenahkeun undak-usuk basa, merenahkeun lentong kalimah tanya, pasemon, réngkak jeung paripolah dina nyarita.
5. Kompeténsi tulis hasil diajar wawancara, di antarana (1) Murid bisa nuliskeun hal-hal poko nu bakal ditanyakeun ka narasumber; (2) Murid bisa nepikeun pertanyaan dumasar daftar nu geus disusunna kalawan ngagunakeun lentong basa anu merenah sarta sikep anu sopan; (3) Murid bisa nyatet informasi nu ditepikeun ku narasumber kalawan rapih; (4) Murid bisa nyaritakeun deui eusi informasi nu katarimana tina hasil wawancara. Kompeténsi tulis hasil diajar drama, di antarana (1) Murid bisa nyangkem eusi teks drama nu rék diperankeunana; (2) Murid bisa neuleuman watek tokoh nu rék diperankeunana; (3) Murid bisa metakeun tokoh kalawan merhatikeun lentong, pasemon, réngkak anu merenah. Kompeténsi tulis hasil diajar sawala/diskusi, di antarana (1)

Murid bisa nangtukeun materi nu rék disawalakeun dina diskusi/seminar; (2) Murid bisa nyusun materi anu rék disawalakeun; (3) Murid bisa nangtukeun babaturanana anu ditunjuk jadi moderator; (4) Murid bisa nangtukeun babaturanana anu ditunjuk jadi notulis; (5) Murid bisa ngalaksanakeun sawala/seminar kalawan ngagunakeun basa anu bener, merenah, tur santun

Konci Jawaban Kagiatan Diajar 6

1. Biografi mangrupa karya tulis nu eusina medar ngeunaan lalampahan hirup saurang jalma.
2. Unsur-unsur nu kudu aya dina ték biografi nyaéta ti mimiti ngaran, tempat, tanggal, bulan, jeung taun dilahirkeunana, alamat padumukanana, ngaran indung bapana, riwayat atikanana, peristiwa nu dianggap penting sajeroning ngambah kahirupanana, atawa lalakon anu matak jadi picontoeun nu maca, karya-karya anu dihasilkeunana. Biografi singget ukur ngadadarkeun sabagian pakta-pakta penting tina sagemblengna lalakon hirupna.
3. Anu ngabédakeun antara biografi jeung otobiografi téh di antarana mangsa nulisna. Eusi biografi ngariwayatkeun saurang tokoh boh nu masih aya dikieuna (hirup) boh geus taya dikieuna (maot) sarta ditulisna ku jalma séjén. Anu jadi subjék, kecap sulurna, sebutan tokoh dina biografi bisa ku nyebutkeun ngaran langsung, upamana Soekarno, Soeharto, Oto Iskandar di Nata, Déwi Sartika – atawa gaganti ngaran jalma katilu dirina, manéhna, anjeunna, mantenna.
4. Otobiografi mah ngariwayatkeun dirina sorangan salila masih kénéh aya dikieuna (hirup). Otobiografi mah lantaran ditulis langsung ku dirina, subjékna téh sok ku kecap gaganti ngaran jalma kahiji, upamana kecap kuring, simkuring, abdi, simabdi, urang, kula. karya otobiografi mah teu kacampuran ku ide jalma séjén, asli némbongkeun pipikiran jeung lalampahan pangalaman hirupna.
5. Aspék anu sarua ayana boh dina biografi boh dina otobiografi nyaéta (1) ngaran, lalandian, atawa jujulukna, (2) riwayat kalahiran jeung asal-usul kulawargana, (3) wangun fisik tokoh jeung pasipatanana, (4) riwayat pendidikan jeung pagawéanana, (5) pikiran atawa gagasanana, (6) karya atawa hasil gawé, (7) préstasi jeung pangajén (penghargaan) nu kungsi katarimana.

Konci Jawaban Kegiatan Diajar 7

1. Berita mangrupa informasi nu ditepikeun dina média citak atawa éléktronik dumasar fakta nu aya, peristiwa nu kajadian, sarta aya patalina jeung kapentingan nu maca atawa pamiarsa.
2. Berita langsung nyaéta informasi ngeunaan hiji fakta nu ditarima langsung ti narasumber atawa sumber berita ngeunaan kajadian, peristiwa, atawa jalma. Berita teu langsung mangrupa informasi hiji fakta nu geus ngalaman prosés atawa diprosés heula saméméh ditepikeun ka masarakat nu maca.
3. *Investigative news* nyaéta berita anu bahan-bahan berita kurang lengkep, sarta dilengkepan heula ku cara nalungtik data, fakta, atawa informasi ti sumber séjén anu ngarojong kana bahan berita awal, upamana tina *press release*, liputan acara, jeung panalungtikan (investigasi).
4. Berita kudu ngandung ajén objéktif hartina yén berita nu dibéwarakeun ka balaréa téh kudu bisa ngabuktikeun fakta, data.
5. Sarat nulis berita kudu merhatikeun (1) What, kudu jelas perkara naon anu jadi bahan berita. (2) Who, kudu jelas jalmana atawa ngaran tokohna anu diberitakeun. (3) When, kudu jelas iraha kajadianana, poé, bulan, tanggal, taun, jamna. (4) Where, kudu jelas dimana kajadianana, upamana di pasar, di stasion, jeung sajabana. (5) Why, kudu jelas alesan, fakta anu ngarojong atawa anu nyababkeun ayana éta berita. (6) How, kudu jelas kumaha lumangsungna éta berita (5W + 1H).

Konci Jawaban Kegiatan Diajar 8

1. Iklan kaasup kana hiji média informasi nu tujuanana pikeun mangaruhan masarakat boh nu maca boh nu ngaregepkeun pikeun nangtukeun pilihanana.
2. Iklan miboga rupa-rupa tujuan, nyaéta (1) nepikeun informasi ngeunaan hiji barang atawa produk ka masarakat; (2) sangkan konsumén kairut ku hiji produk; (3) ngagampilkeun konsumén pikeun nangtukeun pilihanana (4) ngaramékeun pasar; (5) ngabantu mekarkeun kelompok pangusaha; (6) ngawangun hubungan gawé bareng antara konsumén jeung pausahaan; (7) kahontalna program nu geus dirancang.

3. Iklan baris nyaéta iklan leutik (singget) nu diwangun ku sababaraha baris dina hiji kolom. Iklan wawaran/berita nyaéta iklan nu eusina nepikeun wawaran atawa berita ngeunaan hiji kagiatan. Iklan kulawarga nyaéta iklan nu eusina béwara kulawarga, upamana béja nu ngalahirkkeun, kawinan, kapapaténan, jeung sajabana.
4. Iklan layanan masarakat eusina mangrupa ajakan atau atawa anjuran ka masarakat sangkan milampah hiji hal pikeun kapentingan balaréa atawa kapentingan umum, upamana hirup disiplin, taat aturan, jeung sajabana.
5. Hal anu dipidangkeun dina iklan layanan masarakat téh di antarana waé ngeunaan anjuran hirup séhat, hirup tartib, disiplin, miara lingkungan, jeung sajabana. Upamana waé (1) Iklan teu meunang ngaroko jeung Iklan bahaya ngaroko, (2) Iklan miara lingkungan, (3) Iklan budaya antri, (4) Iklan ulah miceun runtah dimana waé

Konci Jawaban Kagiatan Diajar 9

1. Drama nyaéta carita atawa lalakon anu diwujudkeun dina wangun paguneman, maksudna pikeun dipintonkeun.
2. Drama mibanda unsur-unsur intrinsik nu ngawengku téma, palaku jeung karakterna, latar, galur, amanat, prolog, monolog, dialog, jeung épilog.
3. Drama Sunda aya rupa-rupa, di antarana longsér, gending karesmén, jeung drama modérn.
4. Hayam Wuruk, Gajah Mada, Citraresmi, Linggabuana, Mangkubumi
5. Conto Bagian dialog dina drama “Perang Bubat”

Linggabuana:

“Kumaha ceuk pamanggih dia, Rayi Mangkubumi?”⁰

Mangkubumi:

“Pareng aya di Hyang Séda Niskala, Raka Prabu! Urang mah darma ngalalakon. Hanas kitu paménta ti Bré Majapahit, taya salahna mun dicumponan. Ngan tangtu baé kudu lantip tarapti. Ulah waka kalinglap ku kingkilaban!”

Linggabuana:

“Majapahit téh keur nanjung, Rayi! Loba ratu-ratu nu taluk di Nusantara. Unggal taun saréba ka dayeuh Trowulan.”

Mangkubumi:

“Tapi Nagri Sunda mah teu kaasup itungan, Raka Prabu!”

Linggabuana:

“Bener kitu pisan, Rayi! Ngan mun anaking Dyah Pitaloka kaselir jadi prameswari, Nagri Sunda baris nanjung komaraan!”

EVALUASI

Jawab sakur pasualan ieu di handap ku cara milih salah sahiji abjad a, b, c, d, atawa e (jawaban) nu bener!

1. Sajaba ti pikeun maluruh targét hasil diajar, réfléksi manfaat ogé pikeun:
  - a. Ngabina hubungan anu harmonis antara guru jeung murid
  - b. Ngararancang alat évaluasi bahan pangajaran
  - c. Nangtukeun tujuan pangajaran unggal pertemuan
  - d. Maluruh indikator hasil diajar hiji poko bahasan
  - e. Nangtukeun kompeténsi dasar poko bahasan
2. Pikeun mikanyaho kahontal henteuna tujuan diajar di antarana ku cara:
  - a. nangtukeun heula indikator
  - b. maluruh kompeténsi inti
  - c. ngararancang bahan ajar
  - d. ngayakeun évaluasi,
  - e. netepkeun média pangajaranana
3. Dilibatkeunana murid dina réfléksi pangajaran téh dipiharep sangkan ...
  - a. maham kana matéri pangajaran nu dibikeun ku guru,
  - b. nepikeun kesan, pesen, harepan katut koméntarna,
  - c. leuwih disiplin dina diajarna
  - d. lancar dina ngalaksanakeun tindakan
  - e. ngahontal kamampuh hasil diajar nu geus ditangtukeun
4. Kecap *altruïs* dina atikan ngandung harti ...
  - a. tonggoy kana pagawéanana bari teu merhatikeun kaayaan sabudeureunana
  - b. migawé hiji perkara bari miharep imbalan matéri,
  - c. perhatianana museur kana ngamotivasi pikeun ngabantu muridna kalawan teu miharep dipulang ganjaran, pujian, jeung sajabana,
  - d. ngalaksanakeun hiji pagawéan kalawan profésional
  - e. démokratis, professional, sarta teu mahing dikiritik.

5. *Murid mampu menghayati dan mengamalkan perilaku jujur, disiplin, tanggungjawab, peduli (gotong royong, kerjasama, toleran, damai), santun, responsif dan proaktif dan menunjukkan sikap sebagai bagian dari solusi atas berbagai permasalahan dalam berinteraksi secara efektif dengan lingkungan sosial dan alam serta dalam menempatkan diri sebagai cerminan bangsa dalam pergaulan dunia.*
  - a. Indikator hasil diajar
  - b. Tujuan pangajaran
  - c. Kompetensi Inti
  - d. Kompetensi Dasar
  - e. Évaluasi pangajaran
6. Maluruh kalawan taliti kondisi di hiji kelas nu rék ditalungtik kaasup kana kagiatan ...
  - a. Diagnostik
  - b. Obsérvasi
  - c. Prasurvéy
  - d. Evaluasi
  - e. Panalungtikan
7. Kagiatan mutolaah, nganalisis, jeung ngainterprétasi data nu kapanggih pikeun nangtukeun atawa ngaévaluasi kahontalna tujuan pangajaran anu keur dioméan.
  - a. Obsérvasi
  - b. Prasurvéy
  - c. Evaluasi
  - d. Réfléksi
  - e. Diagnostik
8. Salah sahiji ciri panalungtikan PTK nu teu dilaksanakeun dina jenis panalungtikan séjénna nyaéta ...
  - a. obsérvasi
  - b. tahap-tahapan
  - c. siklus
  - d. analisis
  - e. uji coba

9. Anu teu kaasup kana kagiatan operasional nyusun rencana tindakan dina PTK nyaéta:
- a. milih topik atawa bahan ajar nu bakal disusun rencana pangajaranana,
  - b. nerapkeun rencana tindakan kana skénario pangajaran atawa RPP,
  - c. nataharkeun sarana jeung perangkat pangajaran anu ngarojong lumangsungna pangajaran, kayaning bahan ajar, LKS (upama perlu), média, jeung instrumen asésmen/penilaian,
  - d. nataharkeun instrumen nu diperlukeun pikeun ngumpulkeun data jeung teknik analisis atawa kritéria hasilna tindakan.
  - e. Maluruh deui kompetensi inti jeung kompetensi dasar anu aya dina kurikulum
10. Istilah *classroomaction research* sesebutan séjén pikeun panalungtikan
- a. déskriptif
  - b. Kuantitatif
  - c. PTK
  - d. Ekspérimén
  - e. Historis
11. Sajaba ti pikeun maluruh jeung ngaronjatkeun hasil pengajaran, panalungtikan jenis PTK ogé gedé mangpaatna pikeun ...
- a. Ngaronjatkeun kualitas profési guru
  - b. Ngaronjatkeun kamampuh diajar murid
  - c. Ngaronjatkeun ajén sakola
  - d. Nangtukeun bahan pangajaran
  - e. Netepkeun alat évaluasi
12. Ngaronjatkeun motivasi diajar, kaparigelan mikir, jeung kamampuh ngaréngsékeun masalah kaasup Komponén anu dipaluruh dina PTK nu patalina jeung ...
- a. guru
  - b. murid
  - c. bahan
  - d. sarana
  - e. hasil

13. Maluruh efektivitas metode, strategi pangajaran, prosés pangajaran, jeung pamarekan pangajaran kaasup Komponén anu dipaluruh dina PTK nu patalina jeung ...
- a. guru
  - b. murid
  - c. bahan
  - d. sarana
  - e. hasil
14. Ngatur kelompok murid, merenahkeun jadwal pangajaran, menerahkeun tempat diuk murid, ngatur rohangan kelas kaasup Komponén anu dipaluruh dina PTK nu patalina jeung ...
- a. pengelolaan
  - b. lingkungan
  - c. sarana
  - d. guru
  - e. murid
15. Numuwuhkeun kabiasaan ngalaksanakeun panalungtikan jeung menulis artikel ilmiah di kalangan guru nu ngarojong kana profésionalisme jeung karir salaku pendidik kaasup kana ...
- a. Kasang tukang PTK
  - b. Tujuan PTK
  - c. Mangpaat PTK
  - d. Masalah PTK
  - e. Panalungtikan PTK
16. Runtuyan léngkah-léngkah pokok nu kudu dilakonan dina PTK anu merenah sabada nangtukeun fokus masalah, nyaéta
- a. ngarencanakeun tindakan atawa *planning*,
  - b. Pelaksanaan tindakan atawa *action*,
  - c. ngumpulkeun data (nengetan/*observasi*),
  - d. Réfléksi (ngaanalisis jeung ngainterpretasi),
  - e. ngarencanakeun lajuning laku saterusna.

17. Ngamimitian ku nanyakeun kompetensi awal murid, éféktif henteuna prosés pangajaran, nyumponan henteuna sarana kaasup kana kagiatan ...
- maluruh masalah
  - nyusun ngararancang tindakan
  - ngalaksanakeun tindakan
  - nengetan/pengamatan observasi
  - réfléksi
18. Ngumpulkeun informasi ngeunaan prosés pangajaran tuluy dianalisis dumasar tujuan kaasup kana kagiatan ...
- maluruh masalah
  - nyusun ngararancang tindakan
  - ngalaksanakeun tindakan
  - nengetan/pengamatan obsérvasi
  - réfléksi
19. Proposal PTK kudu disusun kalawanan sistematis jeung logis sangkan ...
- jadi padoman anu jelas dina ngaréngsékeun masalah jeung ngahontal tujuan panalungtikan
  - lancar tur kagambar kalawan rinci hasil panalungtikan anu bakal dilaksanakeun
  - sagala rupa masalah nu patalina jeung kagiatan pangajaran di kelas bisa kaungkulan
  - babari nangtukeun instrumén panalungtikan nu bakal dipaké dina kagiatan obsérvasi
  - hipotésis panalungtikan anu geus ditangtukeun ti anggalna ngahontal
20. Medar ayana gep (patukangtonggong) antara kondisi nu sabenerna di lapangan jeung kondisi normatif nu dipiharep dina proposal panalungtikan sok disimpen di bagian
- hipotésis
  - kasangtukung
  - masalah
  - tujuan
  - mangpaat

21. “Kumaha kamampuh murid SD Sindangheula dina nulis *pangalaman* saméméh ngagunakeun métodeu karyawisata?”
Kalimah di luhur sok dirumuskeun dina ...
- a. masalah panalungtikan
  - b. tujuan panalungtikan
  - c. mangpaat panalungtikan
  - d. pedaran hasil panalungtikan
  - e. analisis data panalungtikan
22. “ngadeskripsikeun kamampuh murid SD Sindangheula dina nulis *pangalaman* sanggeus ngagunakeun métodeu karyawisata”
Kalimah di luhur sok dirumuskeun dina ...
- a. masalah panalungtikan
  - b. tujuan panalungtikan
  - c. mangpaat panalungtikan
  - d. pedaran hasil panalungtikan
  - e. analisis data panalungtikan
23. Ungkara kayaning; 1) jadi alternatif modél pangajaran maca pamahaman, 2) nambahan pangaweruh jeung pangalaman ngeunaan nulis pikeun panaliti, 3) pangdeudeul bahan pangajaran nulis di sakola, biasana sok dirumuskeun dina
- a. masalah panalungtikan
  - b. tujuan panalungtikan
  - c. mangpaat panalungtikan
  - d. pedaran hasil panalungtikan
  - e. analisis data panalungtikan
24. “Basa Sunda salah sahiji basa daérah di Jawa Barat nu masih kénéh dijiara jeung diparaké pakakas komunikasi masarakatna”. Ungkara samodél kitu bisa dipaké jadi rumusan dina
- a. mangpaat panalungtikan
  - b. masalah panalungtikan
  - c. définisi operasional
  - d. hipotésis panalungtikan
  - e. tujuan panalungtikan

25. “Bidang studi Basa Sunda di Jawa Barat diajarkeun di unggal jenjang atikan (SD/MI, SMP/MTs/ SMA/SMK/MA)” Ungkara samodél kitu bisa dipaké jadi rumusan dina
- mangpaat panalungtikan
  - masalah panalungtikan
  - definisi operasional
  - hipotésis panalungtikan
  - tujuan panalungtikan
26. Komunikasi pikeun ngabadamikeun hiji perkara, maksud, kahayang, pikiran, rasa ti panyatur ka lawan nyaritana atawa sabalikna, kaasup kana kagiatan..
- wawancara
  - biantara
  - paguneman
  - hutbah
  - ngadoa
27. ngawanohkeun murid kana lentong, luhur handapna sora, réngkak, jeung pasemon tujuanana pikeun ngaronjatkeun
- kamampuh linguistik
  - Kamampuh ngagunakeun basa tulis
  - Kamampuh ngagunakeun basa lisan
  - kamampuh undak usuk basa
  - kamampuh verbal nonverbal
28. Ngawanohkeun murid kana wangun téks paguneman, paham tanda baca, kayaning kekenteng tanya, koma, titik, titik dua tujuanana pikeun ngaronjatkeun
- kamampuh linguistik
  - Kamampuh ngagunakeun basa tulis
  - Kamampuh ngagunakeun basa lisan
  - kamampuh undak usuk basa
  - kamampuh verbal nonverbal

29. Ngawanohkeun murid kana kecap pananya: naon, saha, dimana, iraha, naha, kumaha, jeung sajabana tujuanana pikeun ngaronjatkeun
- kamampuh linguistik
  - Kamampuh nyusun kalimah
  - Kamampuh nyusun kalimah tanya
  - kamampuh undak usuk basa
  - kamampuh vérbal nonvérbal
30. Salah sahiji wangun karya sastra anu ngébréhkeun carita dina wangun dialog-dialog disebut....
- Dongéng
  - Carpon
  - drama
  - novel
  - wawacan
31. Karya tulis nu eusina medar ngeunaan lalampahan hirup saurang jalma sok disebut ...
- Carpon
  - Novel
  - Dongéng
  - Biografi
  - Otobiografi
32. Karya tulis anu eusina medar ngeunaan lalampahan dirina sorangan sok disebut
- carpon
  - novel
  - dongéng
  - biografi
  - otobiografi
33. Salami dipingpin Ali Sadikin, pangwangunan Kota Jakarta kacida majuna. Jalan-jalan aralus deui, lian ti loba nu anyar téh. Gedong sakola terus nambahan. Wewengkon nu tadina kotor, loba nu salin jinis jadi sehat. Geura ulin ka daérah Pluit ayeuna. Saha nu nyangka urut rawa. Nya kitu deui

Cengkareng, Pulo Gadung, Ancol, atawa Kemayoran. Hasil usaha Ali Sadikin, jadi daérah pikabitaean. Malah Ancol mah jadi tempat wisata kacida mashurna. Ti mana-mana datang ngadon pariknik. Hidep gé pasti kungsi ulin ka Ancol. Éta kabéh jasa anjeunna.

Wacana di luhur kaasup salah sahiji sampalan karya tulis wanda ...

- a. Sajarah Ali Sadikin
- b. Biografi Ali Sadikin
- c. Otobiografi Ali Sadikin
- d. Carpon Ali Sadikin
- e. Dongéng Ali Sadikin

34. Nuliskeun ngaran tokohna, tempat jeung tanggal lahir, riwayat sakola, rupa-rupa hasil karya jeung kaunggulan séjénna kasup kana unsur-unsur nu kudu aya dina karya tulis nu disebut ...

- a. sajarah
- b. dongéng
- c. carpon
- d. biografi
- e. otobiografi

35. Nuliskeun ngaran dirina, tempat jeung tanggal lahir, riwayat sakola, rupa-rupa hasil karya jeung kaunggulan séjénna kasup kana unsur-unsur nu kudu aya dina karya tulis nu disebut ...

- a. sajarah
- b. dongéng
- c. carpon
- d. biografi
- e. otobiografi

36. Anu ngabédakeun antara karya tulis biografi jeung otobiografi téh nyaéta ...

- a. saha nulisna
- b. sana nu macana
- c. eusina
- d. jalan caritana
- e. tema jeung amanatna

37. Teu lila kuring ditugaskeun di Bandung téh, ngan dalapan bulan. Bulan kasalapan tauh 1999 ditugaskeun ka Jakarta. Salila di Jakarta dibaturan ku pamajikan. Sataun ti harita lahir si Cikal. Budak nu kadua jeung nu katilu mah lahirna téh di Palémbang.
- Wacana di luhur kaasup salah sahiji sempalan karya tulis wanda ...
- a. sajarah
  - b. dongéng
  - c. carpon
  - d. biografi
  - e. otobiografi
38. Informasi nu ditepikeun dumasar fakta nu aya, peristiwa nu kajadian, sarta aya patalina jeung kapentingan nu maca sok diebut ...
- a. berita
  - b. iklan
  - c. dongéng
  - d. carita
  - e. hikayat
39. Berita ngeunanan hiji fakta anu ditarima langsung ti narasumber atawa sumber kajadian/peristiwa nyaéta:
- a. berita langsung
  - b. berita teu langsung
  - c. informasi
  - d. sajarah
  - e. diary
40. Informasi anu dipidangkeunana aktual basana basajan, lugas, saayana, singget, padet, jelas, teu ngayayay, narik ati, jeung euyeub ku data kaasup kana ...
- a. sarat informasi
  - b. sarat berita
  - c. sarat carpon
  - d. sarat biografi
  - e. sarat wacana

41. *Investigative News, Explanatory News, Interpretative News, Depth News* kaasup kana kelompok
- a. berita langsung
  - b. berita teu langsung
  - c. berita kotan
  - d. berita majalah
  - e. tabloid
42. Beritanu dipedar kalawan rinci, madukeun antara pakta nu aya jeung opini nu nulis sarta dijelaskeun kalawan gemet tur panjang lébar dibarengan ku argumentasina, sok disebut ...
- a. *Explanatory News*
  - b. *Interpretative News*
  - c. *Depth News*
  - d. *Investigative news*
  - e. *Hot news*
43. Tulisan anu kudu merhatikeun unsur-unsur kecap pananya kayaning *what, who, when, where, why*, jeung *how (5W + 1H)* kaasup kana ...
- a. prinsip-prinsip berita
  - b. bahan berita
  - c. berita kotan
  - d. berita majalah
  - e. tabloid
44. Informasi anu eusina mangrupa ajakan atau atawa anjuran ka masarakat sangkan milampah hiji hal pikeun kapentingan balaréa atawa kapentingan umum, upamana hirup disiplin, taat aturan, jeung sajabana sok disebut ...
- a. iklan
  - b. iklan kulawarga
  - c. iklan layanan masarakat
  - d. iklan wawaran
  - e. iklan sandi

45. Salah sahiji tujuan iklan nyaéta
- Informasi pikeun kulawarga, upamana nu ngalahirkkeun, kawinan, kapapaténan, jeung sajabana.
  - nepikeun informasi ngeunaan hiji barang atawa produk ka masarakat;
  - béwara keur ka balaréa ngeunaan barang atawa jasa nu dijual;
  - eusina nepikeun wawaran atawa berita ngeunaan hiji kagiatan.
  - ajakan atau atawa anjuran ka masarakat sangkan milampah hiji hal pikeun kapentingan balaréa
46. Istilah drama téh asalna tina basa Yunani draomai anu hartina....
- tingtrim atawa tiis
  - ngudag atawa néangan
  - ngalakukeun atawa ngaréaksi
  - nyokot atawa ménta
  - nurutan peta jalma
47. Drama mibanda unsur-unsur intrinsik nu ngawéngku téma, palaku jeung karakterna, latar, galur, amanat, jeung ....
- prolog, monolog, dialog, jeung épilog
  - prolog, kontradialog, jeung dialog
  - prolog, dialog, jeung monodialogis
  - prolog, dialog, monolog, jeung logis
  - prolog, logis, dialog, jeung monolog,
48. Drama dina hasanah sastra Sunda ngawéngku sawatara rupa, contona ....
- téater, sinétron, jeung léngsér
  - longsér, génding karesmén, jeung drama modéren
  - longsér, léngsér, jeung téater
  - génding karesmén, léngsér, jeung téater
  - sandiwara, longsér, léngsér, jeung téater
49. Narator:
- “Satuluyna dicaritakeun
dina tanggal tilu welas
bagéan caang bulan badra taun 1279 Saka
Sang Prabu Maharaja Sunda
perlaya di Bubat di nagri Majapahit”*

Dina drama, bagian anu ditémbongkeun ku ungkara di luhur disebutna ...

- a. prolog
- b. dialog
- c. monolog
- d. épilog
- e. katalog

50. Drama salian ti bisa dibaca naskahna, bisa ogé dipintonkeun. Aya sababaraha hal anu kudu diperhatikeun lamun seug urang mintonkeun drama, di antarana....

- a. nyiptakeun pintonan anu teu kudu ngirut panitén sarta pikaresepeun nu lalajo
- b. vokal atawa sora kudu bédas sangkan dialog atawa monolog urang téh bisa kadéngé ku nu lalajo.
- c. urang kudu bener-bener bisa ngaéksprésikeun eusi naskah nepi ka nu lalajo bisa ngiluan dina hiji carita.
- d. intonasi atawa lentong nyarita kudu siga keur ngadalang luyu jeung karakter tokoh anu dimaénkeun.
- e. kudu siga keur ngadalang luyu jeung karakter tokoh anu dimaénkeun.

PANUTUP

Modul PKB guru basa Sunda Tahap III ieu mangrupa modul anu kacida perlu dicangkem ku guru-guru basa Sunda, utamina nyangkem materi-materi kompetensi pedagogik diantarana tiori jeung larapna pamarekan komunikatif, pamarekan saintifik jeung modél pangajaran kiwari anu dilarapkeun dina pangajaran basa Sunda. Modul ieu ogé dieuyeuban ku materi tina kompetensi profesional anu kacida pentingna pikeun guru-guru basa Sunda di lapangan.

Leuwih écésna Modul *Diklat PKB Guru Basa Sunda Tahap III* ngawengku 9materi poko, nu ngawengku: 1) Pamarekan Komunikatif dina Pangajaran Basa Sunda, 2) Pamarekan Saintifik dina Pangajaran Basa Sunda, 3) Modél Pangajaran *Discovery Learning* dina Pangajaran Basa Sunda, 4) Modél Pangajaran *Problem Based Learning* dina Pangajaran Basa Sunda, 5) Modél Pangajaran *Proyek Based Learning* dina Pangajaran Basa Sunda, 6) Pola Sora Basa Sunda, 7) Pangajaran Basa Sunda *Berbasis Teks*, 8) Struktur jeung Kaidah Teks Eksplanasi, sarta 9) Struktur Puisi Sisindiran.

Sanggeus réngsé maca jeung nalungtik ieu modul dipiharep Sadérék baris neruskeun maca jeung nalungtik modul basa Sunda Tahap IV anu mangrupa terusan tina ieu modul. Mugia Sadérék sadayana tetep sumanget dina ngajar basa Sunda.

KONCI JAWABAN EVALUASI

No		No		No	
1	A	21	A	41	B
2	D	22	A	42	B
3	B	23	C	43	A
4	C	24	C	44	C
5	C	25	C	45	B
6	C	26	C	46	C
7	D	27	C	47	A
8	C	29	B	48	B
9	E	29	A	49	A
10	E	30	A	50	B
11	A	31	D		
12	B	32	E		
13	A	33	B		
14	A	34	D		
15	C	35	E		
16	A	36	A		
17	A	37	E		
18	D	38	A		
19	A	39	A		
20	B	40	B		

DAFTAR PUSTAKA

- Arikunto, Suharsimi dan Supardi. 2006. *Peneilitian Tindakan Kelas*. Jakarta: Bina Aksara.
- Balai Pengembangan Bahasa Daerah dan Kesenian. 2013. *Kompetensi Inti dan Kompetensi Dasar Mata Pelajaran Bahasa dan Sastra Sunda*. Bandung: Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Barat.
- Balai Pengembangan Bahasa. 1996. *Kamus Umum Bahasa Indonesia*, Jakarta: Balai Pustaka.
- Budianta, Melainie, dkk. 2002. *Membaca Sastra*. Magelang: Indonesiatara.
- Danadibrata, RA. 2006. *Kamus Basa Sunda*. Bandung: Kiblat Utama.
- Haerudin, Dingding. 2012. *Panganteur Kaparigelan Nyarita*. Bandung. Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah FPBS UPI.
- Hadi, Ahmad. 2004. *Panggelar Sastra*. Tangerang: Pamulang.
- <http://kamusbahasaIndonesia.org/BIOGRAFI%20KamusBahasaIndonesia.org>
- Juhaendi, Deni, spk. 2006. *Nyangkem Basa Sunda Kelas Kelas IX*. Bandung: Pelita Ilmu.
- Kemmis, S. and McTaggart, R. 2014. *The Action Researh Reader*.Victoria, Deakin University Press.
- Lembaga Basa jeung Sastra Sunda. 1995. *Kamus Umum Basa Sunda*. Bandung: Manglé.
- Liliweri, Alo.2011. *Komunikasi: serba ada serba makna*. Jakarta: Kencana.
- Nurgiyantoro, Burhan. (2001). *Penilaian dalam Pengajaran Bahasa dan Sastra*. Yogyakarta: BPFE.-Yogyakarta.
- Rusyana, Yus. 1984. *Bahasa dan Sastra dalam Gamitan Pendidikan*. Bandung: CV Diponegoro.
- Sacadibrata, 2005. *Kamus Basa Sunda*. Bandung: Kiblat
- Salmun, M.A. 1958. *Kandasa Kasusastraan*. Bandung: Ganaco
- Sopandi, Atik. 1988. *Tetekon Padalangan*. Jakarta: Balai Pustaka.
- Susanto, Hidayat. 2003. *Kurawa Pandawa*. Bandung: Geger Sunten.

- Susilowati, Herry. 2015. *Réfléksi dalam Pendidikan; Apa Arti Pentingnya?*
[http://publikasi/buletin/ sancaya-volume-03-nomor-01-edisi-januari-februari-2015](http://publikasi/buletin/sancaya-volume-03-nomor-01-edisi-januari-februari-2015)
- Sutawiria, Ibnu. 2006. *Bagal Buntung Hayang Walagri*, Majalah Cupumanik. No. 35.
- Tampubolon, D.P. (2008). *Kemampuan Membaca: Teknik Membaca Efektif dan Efisien*. Bandung: Angkasa.
- Tarigan, HG. 1981. *Berbicara Suatu Keterampilan Berbahasa*. Bandung: Angkasa.
- 1983. *Menulis Suatu Keterampilan Berbahasa*. Bandung: Angkasa.
- 1984. *Membaca Suatu Keterampilan Berbahasa*. Bandung: Angkasa
- 1989. *Menyimak Suatu Keterampilan Berbahasa*. Bandung: Angkasa

GLOSARIUM

altruïs, jalma anu ngutamakeun kapentingan balaréan (teu mentingkeun diri sorangan)

biogafi, riwayat hirup (saurang jalma) nu ditulis ku jalma lian

diagnosis, nangtukeunjenis panyakit ku cara nalungtik gejala-gejalana

implementasi, ngalaksanakeunana atawa nerapkeunana

indikator, hiji hal anu bisa ngajelaskeun jadi pituduh atawa katerangan

intake, kamampuh rata-rata murid; jumlah duit nu ditarima, jumlah bahan anu dipaké

komponen, bagian tina sakabéh unsur

otobiografi, riwayat hirup ptibdi nu ditulis ku sorangan.

output, hasil

quotient, hasil pikeun

réfléksi pangajaran, kagiatan anu dilaksanakeun dina proses diajar ngajar anu prinsipna mangrupa kagiatan ngajén nu dilakukeun ku murid ka guruna

réfléksi, gerakan, pantulan luareun nu dipikahayang (kasadaran) minangka jawaban kana hiji kagiatan nu jolna ti luar

action research, penelitian tindakan